

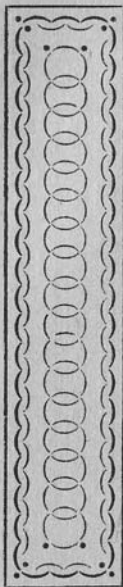
JOSEF THOMAYER:

DOJMY POCESTNÉ

SEBRANÉ SPISY SVAZEK VI.

V PRAZE
NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S.
1920.

I.

Po stopách Máchových.

(1891.)

Sotva který básník náš zasáhnul tak účinně v duševní život studující mládeže české jako Karel Hynek Mácha v letech šedesátých. Rehabilitován v tehdejší době veřejností českou, hlavně mladšími spisovateli, stal se záhy miláčkem studující mládeže české, a láska k spisům jeho vzrostla v pravý, bezpodmínečný kultus. „Máj“ a „Cikáni“ bezpočtukrátě čteny a vždy s nadšením. Ba pochybuji, že dnešní básníci čeští, v mnohém ohledu nad Máchu — aspoň po mínění mém — značně vynikající, teší se takové úctě jako v letech dotčených K. H. Mácha, jemuž se svého času nedostalo ani té „cti“, aby ukázky ze spisů jeho v obvyklých tehdy anthologických školních místa našly. A přece byl Mácha více ctěn než officialní básníci z anthologií, a nejeden z dnešních našich

mužů rád se as přízná k tomu, že svého času valnou část básní Máchových do svého alba si opsál. Sám patří k těm, kteří po dlouhou dobu aspoň „Máj“ s pietou ve vlastním opise opětně pročítali. Ovšem jako muž jsem v kultu Máchově značně ochladnul a nemohu popřít, že zvlášť forma básní Máchových, jsouc valně místy tvrdá a často málo libozvučná, značně kontrastuje s verši tehdejších jeho vrstevníků v poesii světové, zrovna tak, jako forma moderních básníků našich značně jej předstihla. Avšak ani dnes nepřestává mi imponovati pozorovací bystrost Máchova a mnohá místa z veršů i prosy jeho vryla se mně, zrovna tak jako stům jiných, bezpečně v paměť, že maně mi tanou nejednou slova Máchova na mysli při rozmanitých událostech životních.

Zvlášť se mi přihodilo, že na svých poutích po vlasti české vícekrát jsem zabloudil v místa, jež druhdy též Máchova navštívil a na něž ve svých spisech častěji narází, jindy zase při posvětnutí si toho anebo onoho detailu v přírodě bezděčně jsem si vzpomněl na některý řádek Máchův, a tu nejednou s velikou úctou bylo mi příznati, jak výborným byl Máchova pozorovatelem a jak mnoho v něm česká literatura ztratila. S potěšením si vzpomínám proto nejednou na moje stopování Máchových slépějí a nakonec nemohl jsem odolati, abych vzpomínkám nedal jakous takous formu literární.

Dovolte mi tedy, abych vypravoval.

* * *

6

Kráčeli jsme jednou s třemi přáteli od svatého Jana pod Skalou ke Karlovu Týnu. Byl krásný májový den a těšně byly již osypány oblaky bílých květů. Cesta ke Karlovu Týnu vede z valné části lesem, přebohatým, jak mnohému známo, různými kvítky. Zvlášť si vzpomínám mile na růžovou odrůdu protěže, již jsme na jedné myti našli celé kopce. Sli jsme již drahnou chvilu a Karlův Týn byl patrně v nejbližším sousedství. Leč posud nebylo po známé věži hradské ani stopy. Konečně vynoří se v malinké vzdálenosti od nás valná část hradu v boku mezi dvěma pahorky. V tom okamžiku počala žežulka kukati a my všichni téměř bezděčně počali recitovati:

Z temna lesa žežulička
zakukala, zaplakala
pod Karlovým Týnem.
Karlův Týne, pevný hrade,
památníku reka spustlý ard.

Situace tak frappantně upomínala na náladu veršů Máchových, že s obdivem jsme si to jeden druhému opětovně připomínali. A nelze si skorem ani jinak pomyslíti, než že Máchova za podobných as okolností jako my druhdy s Karlovým Týnem se setkal a setkání to i s náladou v duši jeho vznikající tak trefně prostými verši vylíčil. Kdo jen jiskru lásky k starým památkám našim chováš, jdi jednou po jaru ke Karlovu Týnu a přesvědčís se, co hlubokého citu kratičká báseň Máchova ukrývá.

* * *

7

Nejednou lámávali jsme si hlavu nad verši Máchovými na počátku „Máje“:

„Svou lásku slavík růži pěl,
růžinu jevil vonný vzdech...“

považující „vonný vzdech“ za pochybení, neboť rozumovali jsme, prvního máje růže ani šipek nevetou. Při tom jsem ovšem pomýšlel spíše na básnickou licenci nežli na co jiného. Neboť nalezl jsem nesčíslněkrát, že básníci (české nevyjímaje) přerůzné podivuhodnosti přírodní ve svých pracích zaznamenali. Přesvědčil jsem se však sám, že i v tomto znění dají se dobře verše Máchovy obhájití.

Sel jsem kdys od Rakovníka procházkou nad nádraží jakýmsi dosti hlubokým úvozem. Nebe bylo zamračené a nebylo viděti nikde ani živou duši. Čekaje na vlak, měl jsem více jak hodinu času a vykračoval jsem si pohodlně, když tu pojednou ucítil jsem intenzivní vůni růžovou. Soudě, že vůně tato pochází as od odrůdy šípku s drobným lístkem, jehož větve i listy velice silnou vůni růžovou se vyznačují,*) hledal jsem zdroj vůně tak dlouho, až jsem jeden keř uprostřed jiných nevonných nalezl. Leč již v tom okamžiku, kdy z dále vůně růžová mne překvapila, tanula mi na myslí Máchova slova

„růžinu jevil vonný vzdech“,

a maje potom kytici vonných haluzí v ruce, myslil jsem si, že jediné k této odrůdě šípku slova Máchova se hodí; neboť sotva jiná růže

*) Tuším *Rosa rubiginosa* sluje odrůda ta.

jeví tak „vonný vzdech“ jako tato, a citované dva verše prohlásil jsem v duchu za správné, neboť vonný tento šipek již prvního máje svůj „vzdech“ vydávati může.

* * *

Kokořínská zřícenina v posledních dobách častokrát se jmenuje, snad jí Máchův popis k popularitě dopomohl. Jest také popis Máchův tak trefný, že jediné mladistvé oko, které se po širém světě méně pohlédlo, tolik detailů zřícenině odkoukati může. Kokořínská zřícenina jest několika cestami přístupná a postavena jest na hřebtu zasahujícím v nepříliš široké údolí, jehož stěny lemovány jsou podobnými útesy skal, jaké v severních Čechách, zvláště v okolí Turnova a Jičína v neobyčejné kráse vidíme. Také jediné cesta údolím tímto mnoho zajímavosti poskytuje; jiné cesty, jež vedou vysokou rovinou, do níž údolí kokořínské jest jaksi vyryto, jsou zdlouhavé a nudné. Zvláště cesta, kterou jsem já z Liběchova ku zřícenině kokořínské krácel, vyniká obzvláštní jednotvárností, již mně a soudruhům mým parné paprsky sluneční nikterak nepřijímňovaly. Zde člověk pořád kráčí planinou a mizí ves za vsí a po hradě posud ani památky. Teprve za vsí Kokořínem zajdeme v lesík a v tomto náhle se objevuje zřícenina na jmenovaném hřebetě — nižším, nežli je planina, již až dosud bylo kráčetí. Hrad je zastrčený, neveliký, a věž jeho má dosud kuželovité zakončení, při čemž kužel jest mnohem méně objemný než kulatá věž, a tak jaksi na věž na-

sedá. Kolem kužele dosud se pne zakrnělý stromek jako za časů Máchových.

Vzpomeňte si nyní na popis Kokořina, jak jej Mácha v „Cikánech“ podává:

Stavba hradu toho a obzvláště kulaté věže jest zcela přiměřena rozmanitosti tichou hroznost krajiny. Je bledě žlutá, základ její zdá se z jediného kusu sestávat. Zeď její náramně je tloušťky a až k špičaté, taktéž přížloutlé kamenné střeše ani jediného okénka nemá. Zcela jest hladká a drobné ozdoby, jako hříčky na krku velikána pod přístřeším jejím umístěné, činí, že hrozná její síla tím strašněji doléhá na zbloudilého udiveného poutníka. Na něco širším přístřeší chvěje se mladá bříza a přiléhající k špičaté, nevyšoké střeše od ní na dol se kloní, co jednotlivé péro za kloboukem loupežníka.“

Myslím, že i ten, kdo by o Kokořinu z předchozích řádek po prvé se dověděl, o plastičnosti a trefnosti popisu Máchova přesvědčen býtí musí a zvláště srovnání kužele věže s kloboukem loupežníka zdá se mi býtí velice trefným.

Leč Kokořinských zřícenin, tak jak je Mácha viděl i jak i já je před 30 lety zastihnul, není více. Nynější majitel Kokořina dal hrad opravití a věž není víc taková, jak ji Mácha popisoval. Pel poetického popisu Máchova jest ten tam (dodatek z roku 1920).
* * *

Krajina kolem Doksů málo je v Čechách známa a přece patří k nejkrásnějším, jaké v Čechách máme. Vysoké Bezdězy, které téměř

celým středním Čechám jsou za pěkného počasí viditelné (sám jsem je viděl zřetelně pouhým okem se strání nad Kutnou Horou), tvoří jaksi základ krajiny doksské a považuju již návštěvu hradu bezdězského za výlet z nejpěknějších, jaké v Čechách máme. Kdo se neštítí trošku námahy, může návštěvu Bezdězu dobře si z Prahy za jediný den odbyti. S věže hradní pak přehlížíme, jak pochopitelnou, ohromnou část království českého. Neptřehledné lesy, role, ne-sčíslná místa prostírají se tu pod okem divákovým a ztrácejí se na horizontu v modravé mlze. K nejzajímavějším však pohledům patří doksská krajina, přiléhající na severozápadu těsně k úpatí Bezdězu. Rada temně zelených lesů, pokrývajících četné pahorky, je v pravo od městečka Doksů přerušena velikým rybníkem, jemuž co do krajinnáské dekorace sotva co je rovno. Rybník totiž je nalit do panve, roubené skupinou lesnatých, dosti vysokých hor a má hráz tak ukrytou, že v prvému okamžiku člověk domnívá se míti před sebou jezero, jímž také krajina tato prý v dobách pradávných byla. I veliké rozměry rybníku zcela dobře jezero připomínají. Sotva lze si pomysleti co příjemnějšího než letní večer na rybníku doksském. Na písčitém okraji je samý les, jen směrem k městečku je pruh luk, lemujících vysokým rákosem a puškvorcem poslední výběžky rybníka. V trávě a v rákosí hemží se to vodním ptactvem, kteréž vidouc se nepozorovaným, štěbetá a hašteří se, a často viděti v šeru jednotlivce nemotorně nad samou vodou sem nebo

tam přelétnouti. Na jednom místě vyčnívá z vody malý kamenitý ostrůvek, zvaný Mysím zámkem. Stíny l-or dopadají při západu slunce na vodu a způsobují tak malebné střídání se barev na hladině vodní. Navštívil jsem rybník dokský jako člověk, který se dosti po světě ohlédl. Viděl jsem Evropu od Dněstru k Tem-ži a od písčin brandenburských až k čarokrásnému ostrůvku Capri, lemovanému azurově modrými vlnami mořskými, leč večer na jezeru dokském utkvěl mi přece jenom v paměti velice živě.

A do tohoto krásného kouta vlasti naší po-ložil Máchu děj svého Máje. Píše ve svém den-níku: „Děj se koná u města Doks mezi horami, na nichž se hrady Bezděz, Pernštejn, Houska a v dále Ralsko, k východu, západu, polední a půlnoci ukazují.“ Divím se jen, že zde Máchu nepoznámeneal také originální Jestřebí, stojící na lysém kopci a postavené druhdy na strmé skále, proťaté točitými schody, jimiž před lety jedině bylo možno hradu dostoupiti.

Vezměte nyní do ruky „Máj“ a pročtěte v něm čtená místa věnovaná krajinomalbě, abyste viděli, jak ostře se krajina dokská v Máchovu duši vryla, jak velikým pozorovatelem byl tento nešťastný, několika dvacetiletý mladík. Musil bych na doklad zde citovati téměř celý „Máj“, abych slova svá prokázal pravdivými. Leč jedno aspoň místo si jako doklad neodepru:

Hluboce pod ním krásný dol,
temné jež hory broubí kol,

lesů věnce objímá,
jasné jezero dřímá
u středu kvetoucího dolu.
Nejbliž se modro k břehu vine,
dále zeleně zakvítá,
vždy zeleněji prosvítá,
až posléz v bledé jasno splyne.
Bílé dvory u velkém kolu
sem tam jezera broubí břeh.
V jezeru bílých ptáků sbor
a malých čtunů rychlý běh,
až kde jezero v temno hor
v modré se dále níží —

* * *

I na jiném místě vzpomíná si Máchu krajiny, v níž odehrává se děj „Máje“. Přčtete jen „Večer na Bezdězi“ v „Obrazech ze života mého“. A jako každý jeho popis, i zde je velice trefný. Vzpomeňme jen tohoto místa: „Nade mnou plynuly šedé obláčky co stáda beránek, za horami však černé, husté zapadaly mraky, temnější nad tmavé stíny horní, v které zapadající se stáπέlo slunce. Od východu nový měsíc vycházel a veliký dokský rybník se chvěl polou v sluneční záři, polou na mdlém světle měsíce. Nad Doksy hustý se dmul kout, až pojednou rozevřev se, vyhlížel co obruba temná jasně krásného obrazu; neb za rozpuklinou jeho stál zdrcený hrad Jestřábí, co loď mořská v pestrých barvách oblé duhy, jako za barevným závojem.“

Popis ovšem romanticky nazírajícím okem diktovaný, ale srovnejte popis ten se střízlivým vypsáním mým a uznáte, že liš se vypsání Máchovo od mého, jako krajina malovaná, do

níž vložil umělec kus své duše, od střízlivé re-
produkcce tužkově.

* * *

S krajinomalbou potkáváme se vůbec v Má-
chových spisech velice často. Leč kdybych pro-
bíral jedno místo po druhém, nedospěl bych
nikdy k jinému cíli, než že popis Máchův je
vždy výborný. Ať líčí krajinu jičínskou s Kun-
burkem a Bradlcem („Valdice“) anebo sázavskou
krajinu („Kláster sázavský“), je popis jeho
vždy věrný a charakteristický. Od smrti jeho
uplynuly padesátčtyři roky. A od těch dob
vstoupila technika spisovatelská do fáse valně
jiné. Novelista, romanopisec i básník u velikém
počtu snaží se vystihnouti slovy svými život
i místo, v němž kus života se odehrává, jak
možno věrně, bez všech příkras, jež romantikové
si druhdy oblíbili. Nadešel v tvoření básnickém
čas, v němž práce básníkova v nejednom ohledu
upomíná na způsob práce popisujících věd pří-
rodních. Kterážto podoba obojího tvoření sahá
tak daleko, že popisující básník, jako přírodo-
zpytci, nevyhne se ani zjevům odporným aneb
hnusným. Ba mnozí dokonce — jako v někte-
rých svých spisech Zola — právě zjevy odporné
pro básnické tvoření své vyhledávají.

Dosti se již o tomto způsobu moderní práce
básnické namluvilo a napsalo. Sám patřím k těm
čtenářům, kteří nedovedou se spřáteliti s mra-
zivou náladou, jakou v člověku povzbudí čtení
prací Dostojevského, Garšina, Rešetníkova a
jiných renomovaných, zvláště ruských spisova-

14

telů. Avšak, jakož vidno z předchozích pozná-
mek, Máchů nebyl pouhým romantikem, jak se
často tvrdí, který by si byl v pracích svých vy-
básnil nejen život, ale i místo, nýbrž svědomitě
budoval na základě bystrého pozorování svého
a to myslím, že mu přičítati dlužno jako zásluhu
nemalou. Kde já aspoň po stopách Máchových
jsem kráčet, všude vidím, že líčil téměř jako
moderní realismus básnický.

15

II.

Londýnská neděle.

(1884.)

Je to stará, dávno známá věc, že cizinec, si může — je-li osamělý — v neděli v Londýně zoufat. V den ten žije Angličan jen sobě, své rodině, svému náboženství a zůstává cizincem, aby, líbo-li mu, činil totéž. Uslýšev o osudném dni tomto tolik různých zpráv přiznávám se, že byl jsem na první nedělní den v městě tomto nad míru zvědav. Přijel jsem do Londýna v pondělí ráno a měl jsem tudíž času dosti nejpotřebnější vědomosti si opatřiti, proto jsem si také vůči neděli dosti troufal.

Sobota končí ovšem fulminantně. Kdo jen může, bohatě večerí a popíjí, což jsou jak známo obyčeje, ve které se cizinec ještě nejsnáze vpraví. Angličan sice v tom svém životě dosti jí, při nejmenším dvojnásob tolik, co my skromní Pražané, avšak na sobotní svůj výkon může si zakládati, večer ten práci svou ve přičině této zdvojnásobňuje. Když jsem jel v dotčenou sobotu o půlnoci omnibusem domů, tísnil se „gentlemenové“ všeho druhu v hostincích jako o překot a „hot“ i „cold“ whisky tekla v prou-

dech. Při tom v hostincích slavnostní osvětlení. Tam celé bouquety elektrických, na způsob květů upravených lampiček, zde zase celé řetězy plynových plamenů. Slovem chystali jsme se na tu boží neděli rádně.

Položil jsem se do postele, veliké jako billard, s pevným přesvědčením, že zítra později vstanu, než jindy. V Londýně je vůbec život poněkud přesmyknutý a v pěknějších ulicích nestojí ruch před desátou hodinou ranní za mnoho. Za to ovšem bdí se poněkud déle a má-li člověk na příklad vůli, může se dáti ještě o jedenácté hodině večerní při magnesiovém světle vyfotografovati. Následkem toho se také poněkud později vstává, což mimochodem řečeno je opětně zvyk, ve který já jsem se bez všelikého sebezapření již druhý den vpravil. V osudnou neděli však jsem chtěl ještě později s lůžka svého vstáti (vycestovati by byl pro kolosální rozměry postele správnější výraz) — hodinu, která mi při tom tanula na mysl, ovšem nepovím, musil by se pražští přátelé moji za mne červenati. Avšak úmysl můj byl odůvodněný, věděti jsem s více stran již, že v neděli jsou v Londýně krámy, hostince ba i trafiky zavřeny, drožkáři nevyjíždějí na ulici, omnibusů jezdí jen polovina, vlaků železničních ještě méně, škol není a do musej se nesmí. K tomu si přimyslete že byl listopad s opelichanou přírodou a zcela úctyhodnými mlhami, a uznáte tuším již nyní, že proslulá neděle londýnská skutečně není zábavná a že úmysl můj — pozdě vstáti, nebyl tak zcela pošetilý.

Avšak znáte lidský osud v té příčině zajisté sami. Máte-li odejti o páté hodině ranní vlakem z domova, musíte použítí všech vymožeností nové doby, abyste se dostali v pravý čas na nádraží. Lehnete-li ale s úmyslem, že pozdě vstanete, mohli byste třeba v listopadu o čtvrté hodině ranní poslechnouti si slavíka. Tak bylo bohužel i se mnou. V sedm hodin ráno jsem byl již čilý jako mřen a v půl osmé četl jsem již po desáté v několika zábavných knihách, jež jsem s sebou vozil. Těšil jsem se však tou blahou nadějí, že při snídani dostanu jako jindy dopisy z domova a pražské časopisy, a již jsem se viděl, jak polooblečen přečtu české listy od titulu až do zodpovědného redaktora. Domácí paní přišla sice se snídání v určitou chvíli jako hodinový stroj, avšak marně ohlídím se po listech a dopisech. „Noviny jsou snad ještě v dole?“ oslovím miss. „Nikoliv — dnes listovní neroznášejí ničeho! Je neděle!“ — „Vida, pomyslím si, ta neděle začíná vskutku způsobem zajímavým,“ a počínám s resignací prohlížeť snídání. Thé, mléko, vejce na másle, smažená slanina, chleba s máslem (které ovšem, jak smutná zkušenost mne již dříve poučila, nebylo dítětem smetaný, nýbrž továrný) — jak praveno, Angličané jedí o hodně více nežli my ubozí Pražané. Snídám pomalu a nad každým soustem přemítám. Co však naplat, v půl desáté snídáné až na osudný chléb s máslem nezřít více světla božího. Vytahuji doutník a počínám k mravnímu zděšení své domácí paní drahý, ale špatný výrobek tento kouřiti v bed-roomu —

v ložnici. Af — jsem cizinec — co mi je po zvycích anglických.

Je deset hodin a stojím s doutníkem před domem. Naše ulice není sice nikdy živá, ale dnes se teprve vydařila. Pro mlhu není vidět do protějších domů, plyn svítí, ale nedáte-li pozor, rozbijete si nos o lucernu. K tomu všemu drobnouce poprchává — myslil jsem na základě mělkých svých vědomostí meteorologických, že mlha padá, a že se později vyjasní. Konečně živá duše. Prodavač masa — tuším koňského — pro kočky, jež každého rána ulic naš probhá, blíží se také dnes a provolává plačtivě lyrickým tonem svým obyčklé „cats meat“. Již se vynořil i se svou opalkou z mlhy a čtyři kočky, tři šedivě černě žíhané a jedna bílá provázejí jej, pohlížeje s důvěrou na mnohoslibný jeho košik. Je čtvrt na jedenáct. Vycházím bez cíle po ulici. Po chodníku, dík drobnému dešti, dosti bláta; než uplyne pět minut, mám obuv zabláčenou. Přicházím za roh, kde stává každodenně několik leštičů obuvi. Dnes je tu jen jeden, všimnul jsem si ho již vícekrát, vybízěl mne každodenně, abych si od něho dal cíditi obuv svou. Dnes však ukázal pouze prstem na mou obuv a udělal k tomu posuněk, že mi bylo jako by mi nůž do srdce vrážel. Automaticky kladu jednu nohu na jeho skřínku polepenou návěstím, že Friarovo leštičko je nejlepší, a klidně pohlídím, jak mi stařec pečlivě každou skvrnu stírá. Dvě minuty a je hotov. Zaplatím dva pence a kráčím dále, abych věděl, že jsem vlastně vyvedl hloupost. Než dojdu na Oxford Street, mohu si dáti ještě

klidně aspoň patnáctkrát operaci tuto opěto-
vati a mohu být jist, že tam dorazím zablačen.

Však cesta v drobném dešti i v blátě není
valně příjemna, sedám proto do kolem uháně-
jícího omnibusu a jedu, aniž bych dbal kam.
U Westminsterského mostu vystupuji, zrodilaf
se v mé hlavě myšlenka, že bych mohl navští-
viti Battersea park. Přes most však musím
pěšky, snad tam na pravém břehu najdu nějaký
rozumný omnibus, který mne do parku odveze.
Jdu pomalu a dívám se na ozdobnou věž parla-
mentu, která mlhou neurčitě prokmituje, a na-
slouchám, jak zvony na věži v akordu vyzvá-
nějí každou čtvrt hodiny. Již jsem na mostě.
Dešť stává se hustším a hustším a sdružuje se
s příjemným větrem, jenž každou chvíli mi
slibuje rozlámati deštník. Každý by byl blázen,
kdo by se plahočil přes most, když nemusí.
Obrátím se, jdu na konec mostu a sedám do
omnibusu, abych jel zpět. Je čtvrt na dvanáct
a jsem zase u svého domova předkládaje si
otázku, co teď. Zapaluji s resignací nový dout-
ník, avšak již musím šetřiti, doutníků mám na
mále a krámy jsou zavřeny. Nová výtečná
myšlenka. Navštívím krajana doktora M. Sko-
rem se na sebe zlobím, že mě to nenapadlo
dříve. Kraján bydlí nedaleko a v šesti minutách
jsem u jeho dveří. Klepu — nikdo se neozývá.
Ohlašuji své jméno a kraján otevírá. Šťastný
ten člověk právě vstává a myje se, má však
kromě toho lahev piva na stole a častuje mne.
Mluvíme o anglické armádě, o Salvationarmy,
která u velkém processí před chvílí tudy táhla

do některého kostela, o událostech v Sudanu
a nešťastném konci Hicksa-paše, o koketnosti
anglických dětí, o nestálosti anglických pun-
čoch a pak ještě o dvacetipěti jiných neméně
důležitých předmětech. Konečně jsou tři čtvrti
na jednu. Bohudíky můžeme jíti k obědu,
neboť od jedné do tří hodin jsou hostince ote-
vřeny. Jedl jsem sice ještě před chvílí, ale co
na tom. Obědem zabijeme aspoň půl druhé
hodiny. Cesta k „Podkově“ na Tottenham-
courtroad stojí čtvrt hodiny, zpátky také čtvrt
hodiny, zdá se, že do tří hodin se cti se protlu-
čeme.

Po jedné sedím v restaurantu. Čtu jídelní
lístek s takovou pováživostí, jako by to byl
nějaký nově odkrytý kámen s hieroglyfy. Výběr
je nesnadný. Anglická kuchyně vždy našemu
jazyku nesvědčí. Nejlépe si člověk navykne na
steak, ale ten jsem jedl všech šest dnů, jež jsem
v Londýně až dosud trávil. Odkryl jsem
v lístku sucking-pig — podsvinče. K tomu
karfiol — zdá se, že kombinace nemůže býti
lákávější. Avšak v Londýně je všecko v roz-
měrech obrovských. Postele jsou jako billardy,
billardy jako u nás mlát ve stodole a tak i pod-
svinče, jež mi přinesli, mohlo míti rozměry za
živá jako hroch. Pak omelette sucrée, což byla
ale nová mýlka. Omelettou zde zovou sbalené
vejce na másle — a ty jsem si objednal s cukrem.
Zdá se, že ta neděle mne chce pronásledovati
až do těch hrdel a statků. Po jídle jdeme do
smoking-roomu na kávu. Kávu zde nalévají
v tak malých nádobkách, že při dost malé ne-

opatrnosti jste nuceni hledati nádobku mezi zuby párátkem. Hovoříme dále, chceme si dáti novou nádobku kávy, ale již zavírají hostinec a posílají nás po svých. Ad vocem oněch nádobek, zdá se, že si Londýňané spletli svůj princip. Jsou tři hodiny a zase prší. Ubírám se domů. Sedám ke stolu a chci psáti dopisy. K nemalé své mrzutosti však pozoruji, že nemám, komu bych psal; neboť v posledních dnech jsem byl rozeslal celé spousty různých dopisů. Konečně si vzpomínám na dva známé, jimž jsem již asi patnáct roků nebyl psal. Ve tři čtvrtě na čtyři jsem však s oběma dopisy, jakož pochopitelno, hotov. Ke čtení nemám ničeho, svých několik knih jsem již dříve, jak podotknuto, asi desetkrát byl pročítl. Otvírám svá zavazadla a skládám všecko co nejpečlivěji znova. Jak živ jsem neměl cestovní svůj kufr v pořádku tak krásném. V tašce mám dále něco rakouských a německých drobných peněz. I ty uvádím do pořádku, avšak to vše bohužel netrvá dlouho. Nová výtečná myšlenka mi prolétla hlavou. Počnu přišívati všechny nespolehlivé knoflíky na prádlo i na šatě. Bohužel však jsem pouze čtyři musil přišívati. Mám kolossální jehlu a nít jako lodní lano dvojnásobnou. Přes to ale šiju rychle. Proklínal jsem svou zručnost, za mých studijních dob tak pracně nabytou. Je půl páté a nemám opětně, co bych dělal. — Přemítám, co mohli jiní lidé v mé situaci v Londýně dělati. Psáti testament? Nemám, co bych odkázal. O vyjití není ani řeči, déšť bubnuje do mých oken útočný pochod. Navštíviti doktora

M. ještě jednou, bylo by pro nešťastníka tohoto přece jen příliš silné. Ale již to mám. Napíšu o svých dnešních příhodách článek, snad se najde později někdo, kdo by jej přijal. Bohudíky mám papíru i inkoustu dosti, nebyti toho, nevím, co bych si počal. A již píšu. Aby neutlkal čas, píšu kaligraficky, jak živ nedostal sazeč z mého péra tak čitelný rukopis. Hle, jsem hotov. Sedm hodin! V protějším baru již rozsvěcují. Kavárny a hostince budou do jedenácti otevřeny. Půjdu k večeri, po tak pracném namáhání jsem si ji zasloužil. Přítel se dostaví také. Nešťastná neděle!*)

*) Nepotřebuji podotýkati, že v našem kraji nedělní život stále víc a více se blíží někdejší londýnské neděli. Avšak v dobách, kdy stať tato byla psána, nelíbila se pražská neděle hrubě ode dne všedního a proto mne londýnská neděle tak překvapila, že jsem ji v přítomném obražku snažil se vyfíčiti (1920).

III.

U zřícenin pompejských.

(1890.)

Byl jsem v Pompeji v neděli. V neděli totiž není navštěvovatel vázán na úředního průvodce, který ve chvatu člověka několika nejznámějšími místy provádí a nepopřeje času k přemítání. Mohl jsem tudíž věnovati se návštěvě města po své chuti a tak jsem také ovšem v plné míře učinil. Více jak šest hodin za sebou jsem strávil ve městě. Den byl parný. Ač byla již druhá polovina září přede dveřmi, sálaly ulice hořkým dechem a panovalo v nich ticho zrovna příkladné. Nebyloť hrubě žádných navštěvovatelů a jen tu a tam seděl u polozbořeně zdi strážník. A ti se vlastně z míry nudili. Neboť jeden mne žádal, abych mu půjčil některé číslo neapolských novin, jimiž mé kapsy oplývaly, a jiný, když mne byl dlouho obcházel a pozorně prohlížel, otázel se mne konečně, jak se jmenuje kámen, ježž mám jako ozdabu přivášený k řemítku u hodín.

Je pochopitelno, že přichází člověk na rozmanité myšlenky, je-li sám a sám. Tím více je to pochopitelnější, ztrávil-li člověk samojediný

24

skorem celý den v Pompeji. Město to popisovati nebudu. Ale smlčeti nemohu, že návštěva jeho patří k nejmocnějším dojmům v životě. Případně člověku, jako by stál u vyplněného sna z dětského věku, ve městě známém z pohádek. A jak by nel

Před osmácti sty roky pohřbeno zde sopotním Vesuvu město prostřední velikosti. Páčí se počet obyvatelstva v dobách katastrofy na třicet tisíc duší, což jest po mínění mém počet spíše vysoký než nízký. Z toho vyplývá, že pohřbeno tu město významu menšího. Po sedmácti stech let počalo se město z násypu vynořovati a dnes nepochybně velká většina jeho z násypu vybavena. Leč jaký pohled, kolik podivuhodných zkušeností naskytá se tu člověku? Pompeji připadá jako velká stopa ušlechtilějšího plemene lidského. A sice valně ušlechtilějšího, než jest ono, jež zalidňuje dnes Evropu.

Toto krajinské město bylo přesně rozděleno v náměstí a ulice. Všecko výborně dlážděno. Tak výborně, že dlažba téměř všech krajinských měšťáckých je směšná u porovnání s touto dlažbou — snad již dva tisíce roků starou. Po hlavním náměstí nesmělo se jezdití vozy. Aby se předešlo hádkám, překázela zvláštní úprava ve dlažbě vjezdu vozů na náměstí. Domy vesměs pohodlné. Zařízené tak, aby úpal slunečný jak nejméně obtěžoval obyvatele. Neboť život se zde valně soustřeďoval v domácnosti. Okna aspoň neústila na ulici a patrně tudíž život pouliční Pompejana málo zajímal. Zato si ale upravit Pompejan domácnost svou, aby

25

se mu nezastesklo. Vnitřek jizeb, stěny, vymalovali umělci. Tucty uměleckých děl na stěnách zachovaných a z reprodukcí dosti známých ukazují, jaké měli Pompejané „malíře pokojů“. Jiní umělci vykrášlili podlahy mozaikou tak dokonale, že se nám o ní v našich dobách ani nesní. Co vzal Pompejan do ruky, všechno bylo prodchnuto uměleckým nazíráním. Z malé lampičky směje se na nás maska boha, zvoštěk má za rukojeť stylisovaného ptáka. Nádobu v domácnosti užívané překvapují elegancí forem, vázy jsou pokryty překrásnými kresbami. Židle, pohovka, stůl — všechno je předmětem uměleckým.

Leč nedosti na tom. Nepokrytá dvorana uvnitř domů, druhy patrné „salon“ Pompejanů, ozdobená po stranách řadou kannelovaných sloupů, vyzdobena byla sochami.

A jako vnitřek domu, tak celé město je takřka jediným ztuhlým ohlasem obyvatelstva názory uměleckými prodchnutého. Náměstí, chrámy, tržiště jsou nejen ve způsobě své uměleckým dílem architektů, ale vyzdobeny byly kromě toho celým lesem soch. Sotva lze mít správné mínění o tom, co značila v římských dobách skulptura. Co je jen římských soch v různých museích, co jich bylo z rozmanitých příčin jen zničeno! A přece se jich stále ještě v Římě vykopává tolik, že není pomalu na ně místa.

Pompeji mělo dále dvě prostranná divadla a jeden veliký amfiteatr, hovící tehdejšímu vkusu.

Všude a všude známky intensivního kultu umění a vytříbeného vkusu a celá řada drobností, které zrovna překvapí. Tak na př. elegantní forma liter na různých nápisech — tatáž, kterou adoptovali francouzští malíři písem při zhotovování firem a kterou bych za nejlegantnější ze všech považoval.

Slovem, umění provázelo Pompejana od kořebky až za hrob — výzdoba hrobů jejich jest nám aspoň doposud modelem. A přece nebyl při tom Pompejan žádným fantastickým snímekem. Celá řada předmětů v naší domácnosti užívaných vyskytuje se v domácnosti pompejské. Mnohé předměty mají dokonce tutéž podobu, jako před dvěma tisíci lety. Tak na příklad kružítka, úhlové linealy, udice, kostky, hřebeny, vany ke koupání a tak dále. Zdá se mi proto, že v domácnosti za osmnáct set roků pokrok valný nečiněn.

Osmnácte set roků, jak již podotknuto, od zasypaní Pompeji uplynulo a stejné plemen, jako tehdy zalidňuje Evropu. Říkáme všeobecně, i poslední lokální lístek tak činí, naší době doba pokročilá, doba pokroku. Však zdaliž každý, i ten, kdo z řádků těchto po prvé o životě římském se dověděl, nezasměje se lichotivému epithetu takovému?

Kde jsme u porovnání s Římany?

Zdaž smíme, abychom, jak pochopitelno, doma zůstali, porovnat život náš v Čechách s životem v době klassické? Věru, čistě si život u nás uměním zpřimňujeme. Příliš dobře u nás v Čechách, vyjma snad několik roků, doby

Karlovy a Rudolfovy a rozkvět barokových staveb, se umění nikdy nevedlo, ale přece se stýkáme u předků našich s nejušlechtilějšími názory o umění, a mnohá pěkná památka ze staročeské domácnosti je svědectvím dobrého vkusu. Leč dnešní doba v Čechách je patrně nejhorší ze všech. Z domácnosti jako by se bylo umění navždy vystěhovalo. Srovnání život pompejský s naším naprosto nepřipouští. Tam maloval stěny pokojů umělec — a u nás? Však každý se může přesvědčiti o umělecké práci malířské na stěně vlastního bytu. Snad od dob Navrátilových (jehož pěkná práce zdobí pokoj v renaissance věži na rohu Vodičkovy ulice v Praze) nebyly stěny soukromého bytu v Praze opravdovým umělcem malovány.*) Leč připouštím, že moda v ohledu tom se změnila, a malba na plátně neb na dřevě že jest praktičtější než malba nástěnná, již pro to, že obrazy dají se snadno přenést. Avšak kolik uměleckých předmětů, kolik obrazů zdobí stěny v bytech zámožných lidí? Lidé, kteří se nerozpakují zaplatiti dvě stě zlatých za nevkusný, nemotorný šperk, považují to za mrhání peněz, zaplatiti stejnou sumu za originální obrázek. Za to zdobíme stěny špatnými otisky špatných originálů. V tom i časopisy špatnému vkusu obecněstva bý aly na podporu. Nejedna „skvostná premie“ je pravým atentátem na smysly divákovy.

*) Věž tato při stavbě budovy České Banky zbořena a Navrátilova malba zničena. Tak po mnohých letech, kdy článek tento psán, vypadala v Praze pieta k uměleckým dílům.

Hůře ještě než s malbou má se to v dobách našich se soľpturou. Skulptura je pomalu již výlučně pouhou ozdobou architektury a veřejných míst. Ze soukromí jsme ji téměř nadobro vytlačili. Sádrové odlitky, většinou mizerných originálů, jež tu a tam v bytech nacházíme, nemůžeme přec čítati ke skulptuře. Originál sloužící k ozdobě příbytku za našich dnů téměř nikdo neobjedná. Jeden z prvňích mistrů našich měl za deset roků sotva jednu zakázku na sošku sloužící k ozdobě příbytku.

Stejně špatně se to má s tvarem jiných v našich domácnostech užívaných předmětů. Česká zem je roditeľkou krásného skla, a nádherné starší skleněné poháry české jsou ozdobou četných muzeí, avšak z českých domácností vymizelo sklo pěkného tvaru téměř nadobro. Totěž platí o majolikách, porculánu a o všem jiném nádobí. Daly by se o věci té celé knihy psáti.

Jako v domácnosti, tak stejně nevěštmavě chováme se i ve veřejnosti k umění. Město Praha neozdobilo léta již žádná veřejná náměstí pomníkem na vlastní útraty zřízeným. Těch několik pomníků, které v Praze máme, postavily Praze jiné korporace.*) A za Prahou jako za městem hlavním kráčeji svorně česká města. V čele pražská předměstí. Tato stejně jako Praha si počínají. V ohledu tomto jsou si naše politické strany úplně svorny. Také není mi

*) Ovšem o kráse mnohého tohoto pomníku by se lidé mohli dlouho hádati.

povědomo, že by česká města jako korporace si nějaký obraz od českých umělců byla objednala. Brožkův „Hus“, jenž zdobí velkou zasedací síň na radnici staroměstské — porízen na subskripci. Jaká to bídal Kde je duch starých Římanů!

Vím, co by se proti žalostnému tomuto líčení bídných našich poměrů uměleckých namítalo: „Není peněz. Římané byli národ bohatý, ti si mohli dopřát — luxus umění.“ Námítka směšná! Kdyby zbytečně a zbůhdarma vyhozené peníze v království českém se obracely na umění, stačilo by to. Nebudu citovati příklady zbytečně vydaných peněz na příklad v Praze, vedlo by to příliš daleko. Ale každý z nás ne jeden příklad zná.

Marné ovšem volání, lásky k umění dá se docílití jen vychováním národa. Avšak zůslechující vliv umění na člověka nebude, myslím, než hlupec popíráti. Pro mne speciálně je velmi zajímavé, že úpadek vkusu římského trval současně s klesáním moci. Zdá se, že ztráta rozvahy občanské jde se ztrátou lásky k umění ruku v ruce.

Mnoho a mnoho dalo by se o poměrech našich ve příčině této mluvíti, avšak nepíšu žádně obsáhlé, předmět úplně probírající pojednání, nýbrž prostě reflexe, jež se mi před několika nedělemi při návštěvě Pompeji namany. Odcházel jsem z pohádkového tohoto města sklíčen a za branou příroda odpovídala náladě. Četné ještěrky jako střela přebíhaly mi přes cestu a většinou povadlá vegetace po-

kryta byla přehojným prachem. Za branou stopy antického ušlechtilého plemene, před branou sežehnutá příroda. Za branou plemeno ušlechtilé, před branou barbaři. A barbaři ti se prostřávají daleko. Na Vitavě je jich počet veliký.

Kresby z Paříže.

(1879.)

Noviny a jich vnady.

Mrzí mne počínati zevšednělou frází, avšak nelze mi vyhnouti se jí. Pařížské novinářství dokazuje plnou měrou, že jsou noviny šestou velmocí. Pravdivost výroku toho potvrzuje člověku každý krok, ať si jej činíme po ulici, ať si vsedneme na dráhu, navštívíme veřejnou místnost nebo cokoliv jiného veřejného. Všude je to mrak novinářských hlavíček, jenž naše oko na novo poutá.

Sedneme ráno na imperiálu omnibusu, na příklad před osmou hodinou, kdy se ulicemi hemží prodavači, roznašeči, dělníci. Omnibus plný, nahoře i v dole. Společnost — jak patrně nepřilíš vznešená, nahoře několik blousierů bez čepic — avšak všecko mlčí; a většina pohřížena jest ve čtení malých lístků. Lanterne, Petit Journal, Petit republicain, Nouveau journal republicain a řada lístků jiných vesměs po sous (dvou krejčářích) mihá se v rukou sousedů, a našinec sám přivývá v několika dnech na zvyk

ten a nevystupuje později na vůz, aniž by ozbrojen byl číslem některého takového, zpravidla výtečně redigovaného žurnálu.

Navštívíme posluchárnu na fakultě lékařské, nebo právnické — kteroukoliv. Přednáška počiná o deváté, avšak již několik minut před devátou plno. Asi jako u nás! Jen že u nás jsme bývali před přednáškou hluční, až v hlavě vířilo! Politické, ostré debaty, hrůzné vtipy, posměšná líčení honily se v jednom proudu posluchačstvem! Otvírám však dveře amfithéatru -- (posluchárny v nemocnicích) — a ticho hrobové mne překvapuje. Domnívám se, že již profesor zasedl za stůl, i vystupují tiše po stupních vzhůru do lavic. Amfithéatr plný. Skorem na všech lavicích studenti s klobouky na hlavách tísň se po nízkých lavicích bez opory a bez stolů. Avšak stůl profesorův jest prázdný a většina studentů má v rukou — politické listy. Voltaire, XIX. Siècle, Petit journal, Marseillaise, některý Figaro, a zase Lanterne mňhají se v rukou čtenářů.

Navštívíme některé menší divadlo pařížské. Na příklad Théâtre des Gobelins nebo Cluny. Jde na osmou hodinu a před kasami stojí hadovité řady obecenstva, tvořící obvyklé „queue“. (Obecenstvo se totiž zde netlačí jako jinde, nýbrž stojí v řadě jedna osoba za druhou čekajíc až na ni dojde, a se špatnou by se potázal ten, kdo by po chvalitebném zvyku českém předbíhali neb odstrkovati chtěl. Tu nejen policie, ale i obecenstvo veitelce ostře, ba i posměšně kárá). Postavíme se tedy také do „queue“ a

čekáme. Mezitím však obletuje řadu obecnostva celý roj prodavačů novin, prodavačů starych i mladých, žen i mužů. Nabízejí speciální divadelní listky po 3—4 sous — L'orchestre, Le Molière a podobné výrobky vycházející denně a obsahující programy všech pařížských divadel a větších zábavních míst, cirků a podobně! Programy jsou na prvé a poslední straně listů těch — vnitřek naplněn jest „referáty“ a „kritikami“, majícími dosti jednotvárnou vlastnost — že všechno všudy nacházejí výtečným, skvostným a skvělým, takže si člověk volky nevolky sám předkládá rectorickou otázku: Co taková kritika asi „stojí“? Konečně dotřeme se za několik franků lístku do přízemí a sedáme s uspokojením, jaké poskytuje člověku vědomí vykonané práce herkulovské. Však jedva odehráli malý vaudeville anebo proverbs, sloužící jako „hors d'oeuvre“ před vlastní hostinou, před vlastním dramatem, kteráž jsou v posledních dobách na menších divadlech nesmírně v módě, již se rozlétnou všechny dveře do přízemí ústící a hejno prodavačů vyvolává novo! Nejen pak svůdný „suc d'orge“ anebo nesmiřitelně chutnající pomoranč za dva sous, ale nanovo zní tu: Demandez L'orchestre, Le Molière, a prodavači listů těchto smýkají se mezi obecnstvem vnučujíce přímo neocenitelné literární výrobky své.

Mezitím táhne na devátou — divadelní listy mizejí a má se k počátku hry — avšak nanovo rozprádá se litice novinářská. Přicházejí noví prodavači — ohlašující poslední vešerní

list pařížský — Le soir, jehož prvá čísla právě lis byla opustila. Právil jsem „ohlašující“, ale správně má zníti „řvoucí“, neboť máme-li prodávání prodavačů těch precisně označiti, jiného výrazu užiti nemůžeme. Leč nejen to: i na oponě, kteráž, jak známo, v malých divadlech pařížských zpravidla bývá kupeckými ohlášenými pomalována, ohlašují se politické i ilustrované listy pařížské, hlásající chlubně světu vnady své.

Slovem zavádíme každým krokem o noviny. Prodávají pak je nejen v nesčíslných úpravných kioscích, rozsetých po větších ulicích pařížských, ale i téměř ve všech krámech papírnických, na nádražích a jinde, nečtaje ani zástupy potulných prodavačů vyskytujících se všude. Ba i na pověstném mostě „Pont des Arts“ viděl jsem každodenně téměř slepce (most slouží jen pšescům), který chodě po mostě sem a tam prodával mimojducím časopisy, vyzýváje ke koupi tabulkou zavěšenou na prsou s nápisem: „Je suis aveugle“ atd. V kioscích pak, zejména na boulevardech a na větších náměstích prodávají do pozdní noci noviny. Nejednou jsme si o jedné hodině s půlnoci kupovali v kiosku před Palais Royal vešerní listy — jako la France a podobně!

Za takových okolností je pochopitelné, nacházíme-li čtenáře listů nejen v kavárnách, ale i na ulici. Ba větší krámy mají dokonce své a notabene hojně zásobené čítárny, v nichž „nucující“ se „kupující“ obecnstvo volně může čísti francouzské i zahraniční listy. Avšak

o této specialitě pařížské promluví jindy snad obšírněji. Podobně i v „Palais de justice“, soudní budově pařížské, mají advokáti pařížští čítárnu svou, a vypadá takový oděvem svým i baretem na protestantského pastora připomínající advokát pařížský velmi titěrně. Viděti jej lze v čítárně, zasklenou stěnou od korridoru oddělené, nonchalantně rozloženého a ve čtení listu pohříženého. Připadali mně vůbec dosti kokeštní tito pánové, jako by za sklem obecnostvu dávali na jevo, že naprosto nemají času, aby mohli svůj žurnál přečísti si domal —

Umí pak pařížský majitel časopisu upozorniti na svůj časopis. Zejména pověstný „Le petit journal“, jenž vychází denně a jehož číslo stojí pouze jeden sous, může ještě po dlouhá leta sloužiti potomkům za vzor v ohledu tomto! Neníť hrubě jediné větší ulice, kde by na některé stěně nebo prázdné zdi domové neoblašoval se list ten ohromnými bílými literami v modrém poli. Všude čtete: Le petit journal, časopis denní, pět set tisíc odběratelů, tři milióny čtenářů, pět centimů (jeden sous) číslo. To je annonce nejstarší, na novějších čteme již pět set padesát tisíc odběratelů a na nejnovějších dokonce šest set tisíc! Každým pak skorem najdeme na procházkách svých nově potěnou modrou stěnu, na níž malíř písma novo — stabilní ona slova maluje. Vedle toho na každém malém parníku na Sekvaně, služícím za omnibus vodní, vidíme vyvěšenou tabuli s velkým písmem — Le petit journal — journal quotidien, se všemi oněmi tisíci a mili-

ony čtenářův a odběratelů. Nevím, není-li to náhodou, ale připadlo mi, že stěny k nápisům sloužící jsou tak strategicky vybrané, že annonce ony pronásledují člověka celou Paříží jako zlé svědomí. Člověk vystoupí na Pantheon nebo na věže chrámu Matky boží — a na všech stranách, na blízkou i v mlhavé dáli kolem Montmartru vystupují modře potěné zdi i stěny s ominosním oním nápisem. Totéž se opětuje, vystoupíme-li zase na Montmartre nebo na nejvyšší bod hřbitova Père-Lachaise — všude jest to prožluklý Petit journal, jenž jako duch Bankův se vynořuje a obyvatelstvu pařížskému se vnučuje. Také ovšem vidíme žurnál ten všude — všude má své čtitele, své odběratele. Pravím čtitele! Jestli list vskutku výtečně řízen a zábavně psán, takže spisovatele v něm vystupující čítati lze právem k nejznámějším osobnostem pařížským. Byli jsme kdysi poblíž známých ústředních „Halles“ záhy ráno — či pozdě v noci, abychom viděli báječný onen ruch, jež vyvolává tou dobou zaopatřování „Halles“ novými zásobami; i zašli jsme k ránu do blízké krčmy v „rue des Innocents“, slynoucí tím, že zde jísti možno prvé téhož dne do Paříže dopravené ústřice. Společnost v krčmě té poskytuje největší směsici, jakou si lze pomyslíti — labužník — hejřil, utýraný prodavač či prodavačka z Halles — jsou zde každodenními typy. Ač byly již čtyry hodiny z rána, neustali přece ještě pohospodšití prodavači v obchodu svém a mezi jinými přišel také jeden, nabízející laciné podobizny, Gambettovu, Hugovu, Grévyovu

atd. Přišel ke stolu obchodníků z Halles, a někteří jali se prohlížeti krám jeho.

Jedna z žen, osmahlá, prostě vypadající, ptá se ho: „Est-ce que vous avez Adolphe Bellot; je l'aime beaucoup.“ A „C'est ça, Adolphe Bellot, est-ce que vous l'avez?“ ozvala se společností ve sboru. —

Adolphe Bellot je dodavatelem hrůzostrašných románů pro feuilleton Petit journalu; a tou dobou počal nervy Pařížanů napínati novým kusem nazvaným „Les étranseurs“ (poslední tajemství pařížská). Dnes je osobou v Paříži skoro tak známou jako Emil Zola nebo Alphonse Daudet! Petit journal mu k tomu dopomohl. Že by se oběma těmito předními prosaikům francouzským této doby rovnati mohl, ovšem netvrdím.

A jako nakladatel listu, tak i poslední prodávka jeho v budce někde na Plaisance, či v některém „červeném“ quartieru umí zrak mimojdoucích na zboží své upoutati. V kioscích, jež jsou otevřeny, pne se nad hlavou báby-prodáváčky pravá kupole z motouzu sestrojená a časopisy klenutá. Na otevřených pak dveřích, jakož i na vnějších plochách vyvěšeny jsou vážné i humoristické listy ilustrované. Zejména humoristické listy, jichž obrázky tonou ve všech umístění svého, aby byly co možná do očí. A že dosáhnou prodávací účelu svého, vidíme každodenně. Trefná karikatura vládního některého orgánu je za několik hodin po objevení známa

po celé Paříži a slyšíte o ní mluvíti v kavárnách i v restaurantech při snídaní i obědě. Jako zvláštnost poznamenávám, že vídal jsem u kavičkářů taktó vyloučených baviti se dosti často policejní strážníky a nejednou viděl jsem na tváři bodrého takového jinocha policejního příjemný úsměv; když pak jsem přihlédl ku předmětu zábravy jeho, viděl jsem, že se kochá v „La jeune garde“, „Le Don Quichotte“ nebo v jiném radikálním protivládním listku!

Vůbec lze tvrditi, že dobrý žurnál — a dobře redigovaný jsou téněř všechny pařížské listy — těší se u čtenářstva svého úplné pozornosti, ba i jakési sympatii, kteráž právě činí žurnál takový mocí dosti vážnou. Připomínám jen, že svého času poděkoval se ministr spravedlnosti z úřadu svého; činěný na něj ve sněmovně versailleské tak prudké nájezdy pro způsobnou jím persekuci listu „Lanterne“, že nemohl po útocih oněch více se ctí na místě svém setřívati. „Lanterne“ totiž přinesla svého času řadu zpráv o nesprávnostech pařížské policie. Marcère však, místo aby nesprávnosti ty prozkoumal, dal Lanterne pohnati před soud, což skončilo odsouzením listu. Událost taková zavdala právě stoupencům listu tohoto pohnutku k uvedeným nájezdům — a ministr padl.

Připomínám, že je Lanterne list za jeden sous, veliký asi jako české denníky, šetři a hájí zásady radikálních republikánů. Když pak ministr z uvedené příčiny se poděkoval, nebylo snad jediného čtenáře listu, který by s výsledkem tím nebyl býval spokojen; právě proto, že

pařížské listy dovedou obsahem svým obecnostvo upoutati. A veškeré kouzlo vážnosti jejich spočívá v tom, že pařížští žurnalisté píš zábavně, že píš zábavně každou řádku, již v listě uveřejněnou nacházíme. Zábavnou jest úvaha politická — kdo čel kdy Girardinovy články ve „France“ — pochopí, co to znamená psát o politice zábavně, zábavnými jsou denní zprávy — a tyto zejména, dále soudní síně, ba i zprávy umělecké a literární. Kdežto tyto poslední jsou u nás zpravidla v politickém listu pouhým a zpravidla velmi nudným přívěskem, je v pařížském listu referát o nové knize, o novém kuse divadelním rubrikou s jinými naprosto stejnorodou a zpravidla tak zábavnou, že bez úplného pročetí jejího hrubě listu ani neodkládáme. Přirozeným následkem toho ovšem jest, že obecnostvo v nejširších vrstvách se o umění zajímá. Sto a několika dvacet vydání některého spisu Hugova, padesát vydání Daudetových románů jsou výmluvnými svědky o lásce občanstva pařížského k literatuře. Tuším, že způsob psaní úvah o knihách v listech pařížských značnou má zásluhu o lásku takovou, a pochopil jsem úplně mladého spisovatele, kterýž mi vyprávěl, chystaje se k vydání své knihy, že neučiní tak spíše, dokud si nezajistí přízeň některých listů denních. Denní listy mají na rozkvět literatury národní veliký vliv, a kdyby naše listy byly dovedly zprávami svými v obecnostvu vzbuditi zájem pro krásnou anebo vědeckou literaturu, nepotřebovali jsme v posledních dobách tak klesati.

A zrovna jako literatura, i výtvarné umění těší se přízni žurnalistů pařížských. Viděti příklad toho v důležitosti pařížského „Salonu“ — výstavy umění výtvarného. Každá zprávička, která se vystaví této tkne, podává se v listech denních, takže jí nikdo nepřehlédne, záhy před otevřením jejím přináší se zajímavé detaily a klety o vystavených obrazech i vystavujících umělcích, takže otevření „Salonu“ stává se každoročně dnem slavnostním; a již dlouho před otevřením mluví se o ní v nejširších kruzích pařížské společnosti; slyšel jsem o ní baviti se společností starých paní — kupcových, vdov po průmyslnících a podobně, tedy ve společnosti, v níž bychom u nás zbůhdarma podobnou rozpravu hledali. Ba mluvil jsem i s domovníkem jedním o „Salonu“ a přiznávám se, že mi interes, s nímž muž tento o předmětu tom hovořil, velice imponoval.

O tom, jak píše pařížský list o divadle, ani slova psáti nechci, bylo by nutno pověděné opakovati.

Mnoho zpráv takových o umění a literatuře je zajisté reklamou, avšak kdož by zde reklamě neodpusťil, když jde o prospěch tak důležitých činitelů v životě národa. Mluvívá se u nás o hnilobě národa francouzského, ale jen nechte probůh také náš národ hníti tak, aby všimnal si hojně literatury a umění, a tuším, že i ti, kteří mluvíli o hnilobě francouzské, budou spokojeni.

Posvěcuji druhou část stati té vlastním vna-
dám časopisectva pařížského, to jest jejich ob-
sahu.

Pestrá směsice hlaviček novinářských zírání
na mne se stolu mého při psaní, a jsem věru
na rozpacích s hledáním stylistické formy; ne-
jednám se vskutku o to, co, ale jak psáti? Nuž
dovolím si působiti kontrastem!

Sahám nazdař bůh do „pokladu“ svého —
a táhnu číslo 2535 časopisu „L'événement“ ze
dne šestnáctého měsíce března (1879) na světlo
boží. Počnu tedy jím. Kupoval jsem druhy
po ulicích pařížských beztoho jen speciality a
nepotřebuji se báti, že bych zamotal si svůj
„ordre de bataille“ nějakým povážlivějším
způsobem. Číslo toto má v čele listu zprávu
o nové premii pro odběratele listu. Spekuluje
ovšem jako každý podnik s premií zejména na
odběratele duchaplnější, kterýmž obsah listu
nepostačí. Plán takový není zrovna nový, veliké
listy německé i všeliké podniky české, podniky
naprosto solidní nuceny jsou takovým způso-
bem hledati odběratelstvo. Avšak jak jsou ne-
vinní němečtí a čeští nakladatelé u porovnání
s francouzským svým kolegou! U nás dělal „ve
čtrnácti barvách umírající Žižka“ svého času
sensaci — co to je proti nakladatelstvu časopisu
„L'événement“? Sudež. Překlad zprávy o nové
premií zní v neautorisovaném překladu tomto
takhle: „Čtenáři naši vědí, s jak stálou pečlivo-
stí my vyhledáváme, co by jim mohlo býti

příjemné a užitečné (prosím za zvláštní zřetel
k oběma těmto slůvkům, originál dí: agréable
et utile). Takovým způsobem se nám to posléze
podařilo tím, že jsme dali k dispozici premii
z voňavek sestávající, premii, jejíž úspěch
neměl rovného. Dnes jsme přemítali, že by
předmět užitečný, jež mnozí v okamžiku při-
tomném považují dokonce za nutný, nebyl méně
vítaným, a proto necouvíjme (nous n'avons
pas reculé) před velikými obětmi, abychom
mohli nabídnouti odběratelům našim, starým
i novým — novou premii ceny vskutku výji-
mečné, spočívající v nádherném „revolveru“
(což jest tištěno velikými literami), pocháze-
jícím z jedné z prvních továren pařížských.“
Po té následuje popis nabízených revolverů
a udání nepatrného doplatku, kterýž při volbě
toho či onoho druhu platiti sluší.

Tuším, že každý čtenář pocítí tutěž úctu,
která mnou zavládla po přečtení článku onoho
a která mi zavdala pohnutku, abych upozornil
naše majitele žurnálů na pokročilost jejich fran-
couzských kolegů! Jsemť přesvědčen, že by
časopis „Lumír“ dodělal se úspěchu sensačního,
kdyby na příklad věnoval celoročním předpla-
titelům svým šest košil anebo mlejnek na kávu!
Že pak mi jde jen o prospěch české literatury,
sděluji ve vsí nezistnosti problém Francouzů se
všemi nakladateli! Kde není pak podnik tak
rozsáhlý — jako u velikého politického listu
„L'événement“, tam doporučuji příklad malého
týdenku studentského — „Le quartier latin“,
jenž tvrdí, že je žurnálem humoristickým, lite-

rárním a vědeckým (!) i orgánem pro potřeby a zábavy (!) studentů. Vrátil jsem se ještě k obsahu výběrného tohoto listu, jenž počal vycházeti šestnáctým březnem 1879 (číslo za dva sous — čtyři krejčary) a proto k účelům svým upozorňuji zde jen na tučně výtiskovou rubriku pod hlavičkou: „Premie zdarma. První abonenti listu budou míti právo na jednu z následujících premií: předně sto visitek, za druhé tři inseráty v žurnálu v odstavci nadepsaném: „Maisons recommandées“. Časopis tento dožil se ve dvou dnech tří vydání a vyvolal příval sympatických příspěvů, svědčících slavné redakci. Ale tím vinen jest ještě obsah jeho a o něm promluvíme dále. Avšak vidím vůbec, že řádky moje mohou se státi velmi užitečnými všem těm, kteří mají listy anebo je založiti chtějí, a proto třeba mi vzdáti se tónu lehkovážného.

Jaká bývá u nás v Čechách na příklad jen nouze o vhodný titul listu! Všecko přichystáno již, nesmírná řada prací, adresy a pod. — jen hlava schází, redakce se radí — má potíže; že však při vši snaze jsou jen lidmi nepatrnými u porovnání s francouzskými žurnalisty — dovoluji si tvrditi všemu světu přímo v tvář. Mám před sebou žurnály nadepsané: „Journal des cocus“, což v nesmírně volném překladu českém zní: časopis pro muže mající nevěrné ženy, anebo — „L'Ouistiti“ je název malé optice, zvané tuším hedvábná; avšak v pařížském jargonu značí jméno to velmi nelichotivou a nepřeložitelnou přezdívkou, dále „Le sansculotte“, politický humoristický listek, redigovaný v Leval-

lois-Perret u Paříže; vychází jednou v týdnu a počítá čas podle starého revolučního zvyku; číslo, jež mám před sebou, označeno jest: Quintidi, 5 Ventóse, au 87; tedy pátého dne první dekadý měsíce „Ventóse“. Nerozluštil bych dnes více datum to, kdybych neměl ve svých pokladech také jedno číslo „La révolution française“, která udává v čele obě data. Číslo toto je ze dne 1. ventóse r. 87, t. j. devatenáctého února 1879; 5. ventóse jest tedy dvacátý třetí den měsíce února; anebo: „Le journal des abrutis“, tedy časopis pro blbce. Pod hlavičkou čtu: „par une société de ramollis (ramolli, t. j. člověk se změkklým mozkem), dále: „Každý kdo přinese legalisované vysvědčení, podepsané třemi lékaři, konstatující, že jest úplně blbý, má právo předplatiti se na celý rok“, a pak: „články příliš duchaplné anebo příliš politické odevzdány budou jiným časopisům“. Heslo listu jest: Plus un paletot est laid, plus il est beau“ a premií mie — kteráž se zaslá zdarma: „Diplom fakulty bych počet jich snadno rozmožiti — avšak mám za to, že jsou jadrné, sklíčovíci.

Ze za okolností takových je obsah listů s tak vynikajícími a překvapujícími tituly a premií taktéž vynikající a překvapující, nepotřebuji tuším přísahou dotvzovati.

Proberu na příklad jediný: „Le quartier latin“ podrobněji, abych ukázal, jak geniální může býti francouzský žurnalista — chce-li. List ten věnovaný, jak již výše pověděno, všelikým potřebám studentským, vychází jednou v tém-

dni o čtyřech stránkách rozsahu nepřilíš velké-
ho. Mám v rukou jen prvá čísla lístku tohoto a
mohu tedy jen o těch mluvit, avšak snaží-li se
list zejména na počátku trvání svého být
dobrým, tu nabývá o „dobrotě“ listu mého
názoru dosti nevšedního. Výtečný tento plod má
na příklad v druhém svém čísle počátek vážné
statí o volbě milenky. Ovšem jen potud, pokud
píše o potřebě studentova vyžaduje. Autor
a to proto, „že se nám zdá nemožným, aby
studující (avis české čtenáře) spokojoval se
pořád jedinou milenkou.“ Avšak nečekejte snad,
že nastoupí nyní líčení aetherických, ethických
a transcendentálních stránek lásky! To, to!
Zprvu jde především o to, má-li být milenka
čtenářova brunetou či blondýnou, kterýžto
důležitý problém přesně nerozluštěn, poněvadž
luštění jeho podléhá povaze dotčeného pach-
lete. V dalším proudu jde o to, má-li být milen-
ka tlustá či hubená, velká či malá. Slovem,
článek tak praktický, že by se mu měl každý
student pařížský učiti z paměti. Avšak jak roz-
luštil duchaplný spisovatel tuto otázku? Bohu-
žel, laskavý čtenáři, tak, že to přeložiti nelze,
ba ani originál citovati se mi nechce. Uvažte,
že počátek rozluštění toho zní takto: „Avšak,
přátelský čtenáři, až budete na rozpacích mezi
dvěma ženami, z nichž jedna je tvarů kypčích,
druhá však postavy něžné, neuvažujte než
jednu věc: en quelle saison vous faites votre
choix!“ (v jaké roční době činíte svou volbu).
Rozumí-li list takový touto měrou potřebám

studentstva, pak nesmíme se ovšem diviti, jsou-
li v rubrice divadelní a koncertní stati o: Chalet,
Folies-Bergères, Bullier, Skating a jinak na-
zvaných závodch. Přeloženo do jazyka praž-
ského znamenalo by to asi totéž, jako kdyby
naše „Akademické listy“ přinašely zprávy
o Orfeu u Šáryho, Teatro Italiano, o tanečních
zábavách v Kravině, v Lázních a podobných
podnicích, mravy mládeže zjemňujících a zu-
šlechťujících. Pak také není divu, nezná-li někdo
z obecnstva listu prozatím jiné potřeby — jak
z jeho „Zaslána“ soudím, než onu, aby ředitel-
stvo závodu „Bal-Bullier“ zamezilo všeliké
úchytky mathematické, jichž se sklepníci při
počítání dopouštějí. Bal-Bullier jest závod
světoznámý a sotva bude cizince, který by ho
při návštěvě své pařížské nebyl uviděl. Druhdy
se mu říkalo „Closerie de Lilas“ a Pařížané
v něm leta již tančí elektrisující — kankan.
Ostatek listu věnován jest pestré směsici básni-
ček, vtípů, anekdot, „myšlenek“ vesměs skoro
frivolních, pak nacházíte zde zprávy o záležito-
stech školních atd. — slovem list pro „potřeby“
studující mládeže. Abych aspoň jedním řádkem
tendenci listu ještě charakterisoval, otiskují tuto
z rubriky nadepsané „pensées“ nasledující: „La
menthe est la préface de l'amour; le copahu
l'épilogue!“ Tuším, že specialitě takové rozumí
jen taková část čtenářstva, která odvykla si již
červenání. —

Inu chci psát krásně!

Jeden z mých přátel spisovatelů děl mi
kdysi, že krása nepodá se nikdy tak plasticky

jako tenkrát, když spisovatel použije kon-
trastů!

Avšak dávám přednost dalšímu pokračování
předmětu tuto líčeného před „duchaplými“
reflexemi. Viděli jsme tedy, jak se „Quartier
latin“ stará, aby vyhověl potřebě čtenářstva
svého — avšak list ten není v přičině té také
jediným. Jako žurnalistika pařížská vůbec, tak
i líčený tuto druh její „stará“ se vesměs pečlivě
o obecnost své! Dovolím si na příklad upo-
zorniti na vzorný časopis „La presse illustrée“.
List tento vychází jednou v týdnu o osmi strán-
kách, čtyři z nich potíštěny jsou zúplna ilustra-
cemi vesměs původními. Některá čísla — jedno
za dva sous — jež chovám, obsahují aspoň
vskutku původní ilustrace. Čtu ve vídeňských
lístech lékařských, že profesor Biesiadecki,
jenž byl vyslán rakouskou vládou, aby studoval
poměry moru astrachanského, podával před ně-
kolika dny ve spolku vídeňských lékařů zprávy
o bádání svém, ve zprávě té pak podotýká, že
pověstná ves Vetljanka je místem bohatým,
dostí výstavným a čistým. Povídám to zde pro-
to, že by člověk nevěřil, jak taký učenec může
mít obecnost za blázna. „La presse illustrée“
přinesla již dvacátého třetího února tohoto roku
velikou ilustraci — ukazující Vetljanku v pla-
menech, „zapálenou na rozkaz vyšší“, jak ozna-
muje skromně nápis pod ilustrací. Jak známo,
bylo lze čísti svého času v listech, že bude prý
ves tato vskutku zapálena, později však zpráva
tato odvolána. Redaktor časopisu „La presse
illustrée“ četl však patrně jako já prvou zprávu

v listech pařížských — a dal ihned již ves
spálit, aniž by byl čekal na odvolání. Vetljanka
tedy spálena jest, ať si pan profesor Biesiadecki
povídá, co mu libo. Myslím pak, že pro okolnost
tuto nebude nikdo pochybovat o původnosti
jiných ilustrací v listu tomto umístěných, jako
požár města Hong-Kongu, demonstrace petro-
hradských studentů a pod. V čele listu neskvějí
se sice osoby o vlast zasloužilé, ale zato osoby
zavražděné, přepadnuté, zbité a pod. List ten
stará se o potřeby čtenářstva svého a nepo-
chybně pořád tímže způsobem již po dvacet pět
let. Předplatné však obnáší na celý rok pouze
šest franků atd.

Kdybych měl takovými způsobem probrati
hojnější ještě takovoto levobočky francouzského
tisku, musil bych se nutně státi perennujícím
komisařem, a kdybych měl je probrati do po-
drobna, tu bych byl zajisté nalezl již účel svého
života. Není téhodne, ve kterém by člověk
nenalezl v některém kiosku neb papírnickém
skladu nového, novými vnaďami vyšnořeného
lístku — a práce má neměla by konce. Zejména
strakatina humoristických listů, zejíci ve všech
barvách jako louka v máji na diváka, vyžado-
vala by podrobného studia, jazyka a mravů
pařížských, ačli člověk chce postihnouti smysl
namnoze frivolního obsahu. Mně pak šlo jenom
o naznačení směru, v jakém jedna část novinář-
stva francouzského bují i živoří. Každá věc má
dvojí svou stranu a rub pak nebývá vždy při-
jemný. Avšak ke konci dovolím si dáti ještě
anekdotu na pospas.

Jistý mladík z Prahy zavítal do Paříže, chováje v prsou svaté přání jednoho z přátel svých, aby mu zaopatřil poslední číslo časopisu „L'artiste“. Mladík tento domnívá se, že není nic snadnějšího nežli vyplniti takového přání, odebral se záhy do jistého knihkupectví, kdež dostal za odpověď, že knihkupectví předně nemá obchodu s věcmi podobného obsahu, a za druhé, že nezná vůbec časopisu tohoto jména. Překvapen vešel mladík do knihkupectví druhého, třetího, až i sedmého, aby tak uslyšel konečně, že redakce a administrace listu toho nachází se v Avenue de Friedland. Slechetný mladík, plný mladistvého zápalu, sedne druhého dne na impériálu omnibusu a jede do zmíněné ulice. Číslo domu jemu poznamenané našel sice, avšak vida palác bez nápisu s portýrem a přemovány-mi sluhy v průčelí, záhořel opovržením vůči pramenu svého poučení a sednuv na omnibus, znova jel na velké boulevardy, kdež počínaje od chrámu Madeleiny vešel do každého knihkupectví, aby s třesoucími rty ptal se po „L'artiste“. Avšak marně. Mladík bloudil po dvě hodiny a teprve na boulevardu Montmartru se dopátral, že administrace listu toho je v rue Favart. Odešel tedy do rue Favart a zbrousiv každý dům v ulici vešel konečně — do administrace listu „Gazette des beaux arts“. Seznav omyl, ptá se mladistvý tento nadšenec, kde že tedy je „L'artiste“? „V Avenue de Friedland,“ zněla odpověď, v témž čísle, kam jiných ostýchal se vejít. Třetího dne tedy konečně mladík zajde do „Avenue de Friedland“ a nachází ke svému

milému překvapení, že dům ten jest residencí listu „L'artiste“, že jsou chodby v něm samé kobere a květiny a že hovorna redakční, plna hedvábných fauteuilů, jest téměř vybraným muuseum předmětů uměleckých. A o takovém listě, jež rediguje Arsène Houssaye, Alexander Dumas, který má palác, o takovém listě víme sice v Praze — avšak v Paříži zrovna musí se člověk po něm trochu ohlédnout.

Jest Paříž v tomto ohledu divná směsice. Předmětu, nezajímajícího širší vstvy, člověk tak snadno nenalézá, avšak co intereseje obecnostvo veliké, o to klopýtáme každým krokem.

Pobožnost v Notre-Dame.

Předesílám náčrtku tomuto vážný slib, že nerozepíšu se o chrámu „Matky Boží“ ni se stanoviska historického, ni uměleckého. Ač jsou vědomosti mé v případě dotčeném hluboké, byvše čerpány z Baedekrovky, Berlepschovy a jiných ještě věhlasných rukověti „uměleckých“, netroufám si přece, se stanoviska lidského na sebe pohlížej na čtenáře se obořiti a vnucovati mu pracně dobyté známosti své! Jsem milostd-ným.

Avšak dnes, kdy vzpomínky své oživuji, nemohu odolati vyznání, že s touhou pomýšlím na velebný klid, jímž dýše les kamenných, uslechtilých ozdob průčelí chrámového, les jenž vryvá v duši diváka nehynoucí obraz vzněšené, velikolepé krásy. A když člověk, znaven hlukem obrovského města, tichý makadám chrámového

náměstí přebročí a v pološeru hlavní lodi usedne, aby vyzíral zapomínaje všeho v pestrou krásu klenby i stěn; tu žije chvíli, o které nelze si představit, že má být snad v životě jedinou a poslední!

Dím si jednou, že by bylo obzvláštním požitkem kochati se v kráse chrámu Matky Boží za zvuků církevní hudby, ba již představoval jsem si velebný dojem vážných zvuků, loděmi chrámovými se rozlétajících. Pravím si důvtipně: Milý příteli, počkej na neděli. Poslouchaje pak jako vždy vážné rozvahy své, v jejíž prospěch svědčila okolnost ta, že neděle jest dnem slavnosti církevních, vešel jsem skutečně o půl jedenácté dopoledne v neděli nejbližší do chrámu. Však místo hudby církevní překvapilo mne hrobové zrovna ticho; v chrámě nebylo človíčka. Jdu pravou postranní lodí kupředu, přiblížím se k barriéře, jež odlučuje hlavní loď od postranních, avšak černě oděná dáma u samého vchodu byla jediným svědkem úžasu mého. Vcháším do hlavní lodi a sedám klidně na jednu z židlic v řadách rozestavených. Oddávám se klidně požitku stejně mohutnému jako druhdy. Klečící dáma za mnou šepce — pohřížena patrně v hlubokou, upřímnou pobožnost. Neruším ji zbytečným ohlížením se a zevlováním, čímť pravou pobožnost. Však dáma šepce dále, stále hlasitěji, a zdá se mi, že volá každou chvíli: „Mon-sieur.“ Nevěřím si zprvu, avšak přesvědčil jsem se, že mne sluch neklamal. Samo sebou se rozumí, že tuší jsem dobrodružství — prosím vás — v Paříži! Jdu tedy k ní a ptám se: „Madame?“

52

„Dix centimes, s'il vous plait!“

Šepot madame nebyl totiž modlitbou, ale povoláním, abych zaplatil povinný obolus za použití židlice!

„Madame, dnes není žádná mše slavnostní?“

„Madame, dnes není žádná mše slavnostní.“

„Dnes ne, pane, avšak povšimněte si, libo-li vám, ohlášení stran úterku příštího — tam na sloupu u vchodu, pane!“

A na sloupu skutečně přilepeno bylo pozvání k velké mši v den Zvěstování Panny Marie, při němž bude hrát na varhany pan X. a zpívati budou tenory, basy a diskanty, rozliční věhlasní a jménem označené pánové a dámy!

Zvěstování Panny Marie jest u nás, jak každý s potěšením ze studentských dob si pamatuje, zasvěceným svátkem. Také já vzpomínaje si na užitečné vědomosti své nešel jsem o dni tom do koleje, nýbrž ploužil jsem se městem, až nadejde jedenáctá hodina ranní, čas to, na který ohlášena velká mše v chrámu Matky Boží.

Potkám cestou známého lékaře. Zastavil mne:

„Co to, že neviděl jsem vás ráno v koleji?“

„Vždyť je dnes svátek — annonciation!“

„Ah c'est une fête d'église! To je svátek církevní pouze.“

„Jdu na mši do Notre-Dame, má se k jednaté!“

Ironický úsměv a stisknutí ruky. „Jestliže jste ještě nesnídal, radím vám, abyste tak učinil.“

53

S opovržením pohlížím za ním a stoupám čile dále. Malý deštlík nečinil cestu právě příjemnější.

Na náměstí před chrámem přes dešť zástupy lidí a hojnost ekypází. Všecky brány chrámu otevřeny a před nimi řada švarných policajtů. Ekypáže v řadě přijíždějí, před branou se zastaví, vznešené dámy vystupují a pospíchají dovnitř. „Hm, jako u nás na Žofíně o plesu,“ dím si v maloměstské své dobromyslnosti, a skromně vcházím postranním vchodem do vnitřku. Jaký tu život dnes! Od hlavní brány táhnou se dvě řady vojáků, známých pařížských sapeurů! Píseň dří: „Rien n'est sacré pour un sapor“, avšak nelze popřít, že skvostná uniforma parádního tohoto pluku dobře k svátečnímu vnitřku chrámovému slušela.

Však dobrá rada drahá v příčině místa. Do hlavní lodi vkročiti nezdálo se mi radným. „Bude-li tlačnice, potrváš si,“ myslím si. V levé lodi plno lidí, kolem barriery prázdné místo zachovávané řadou policajtů, šedivý komisař policejní běhal a křičel sem a tam jako štábní důstojník v bitvě, které jsem neviděl. Zdá se, že lépe jíti napravo. Proklouznu sapeury do pravé lodi. Avšak u vchodu řada policie. Černě oděný pán se mne táže: „Pane, máte vstupenku?“

Vývalím seč mohu oči své!

„Nemám!“

„Prosím, za vámi je kasa, tam dostanete také program, pane!“

54

Koupím vstupenku i program za několik sous a takto ozbrojen kráčí srdnatě k černému pánovi.

„Račte.“

V pravé lodi dosti prázdná; patrně byla levá zadarmo. Zato však v hlavní lodi hemží se všechno nádhernými toiletami.

Divám se ke vchodu do hlavní lodi.

I zde stojí černě oděný pán. Zde však panuje irak a bílá kravata, ba v mnohé dírcce knoflíkové rdí se roseta čestné legie. Přiznávám se, že jsem si připadal jak v Jiříkově vidění! Pořád bych se byl ptal, co vlastně všechno to znamená? Však když jsem se dopátral podstaty, divení mé nevyvázelo.

Ku vchodu na hlavní lodi — ohraničené, jak již praveno několikrát, od ostatních vysokým mřížovaným zábradlím, blíží se několik skvostně oděných dam. Černě oděný pánové, notabene většinou to starci šedovlasí a holohlaví, ozdobeni, jak teprve nyní poznávám, vesměs modrou stužkou na levém prsu; zrovna jako u nás plesové výborové — černě oděný tito pánové rozestoupili se, obklopili s poklonami napravo i vlevo přibylé dámy, berou z ruky vstupenky; pak se každý nanovo elegantně klaní své sou sedce — a nabízí jí rámě. Dámy rámě přijaly, a celý zástup kráčí dále, načež pánové rozestádili dámy a zase se vrátili, aby u vchodu očekávali nové dámy, jimž by za průvodčí poslouzili — pánové tedy jsou skutečnými výbory slavnostními. Náleželi, jak jsem se v horlivosti své od jednoho z nábožných návštěvníků chrámu

55

dověděl, katolické jakési jednotě, která propůjčuje šlechtnější své členy při podobných příležitostech k „uvádění“ dam do kostela.

Člověk nesmí ovšem do chrámu Matky Boží, aby zde na zdi hledal snad Viktora Huga pověstné slovo: ananké!

V chrámu, kde se krátce před nocí bartolomějskou ženíl Jindřich Navarský s Marketou z Valois, kde korunován Napoleon privý a křtěn za veliké pompy smutné paměti princ Lulu, kde předstoupil sedmého listopadu 1793 známý pan Chaumette s modře zastřenou dámou a radil shromážděnému obecenstvu, aby nechtlo od té chvíle jiného boha nežli rozum, jehož symbolem měla být přítomná modře zastřená dáma, choť knihtiskaře Momora, v témž chrámu, kde zase r. 1871 pohřben arcibiskup kommunardy zastřelený Darboy, kteří ještě desátého dubna 1871 dekretovali (Le Monssu), „že kněží jsou bandité a kostely slujemi dravých šelem, v nichž se morálně massy vraždí“; kde tedy střídaly se v průběhu staletí vážné věci s groteskními nesmysly, tam věru není náboženská fraška, jakou taková slavnostní mše v chrámu tom vskutku jest, tuším nižádnou příliš divnou věcí.

Pouhý pohled by každého nevěstičího předsvědčil!

O čtvrt na jednu s poledne dokončen vjezd elegantního světa. Galerie i lodi jsou naplněny skvostnými toiletami; dámy drží v rukavičkách programy, pozdravují se, žvatlají, smějí se a před loděmi i v lodích hulákají zřizenci policejní; a i mužské pohlaví se směje, mluví, ba noviny

56

čte, chybí jen prodavači fialek a pomerančů, aby dojem byl úplný.

Konečně zazní hromový hlas varhan — introitus Gounodovy mše. Nejmenší část lidí vidí na oltář; ostatní nejsou s to, aby dohlédli, a obracejí zraky své proto k choru; avšak bavení se a hluk policejní stráže neustává. Pak se ozve zpěv — nejdříve sbor, pak solo skvělého basu, prostorným chrámem se rozléhajícího — a i těch několik dam, které stopovaly obřad církevní, naslouchají zpěvu; programy šelestí — a kdo nemá po ruce program, ptá se souseda svého — kdo že to zpívá.

„Dejte mi svatý pokoj s pobožností,“ dím v duchu světu shromážděnému, „raději sedím u tvrdého koteletu při snídaní, než bych stoval takovouhle pobožnost, než bych tuhle naslouchal velebné hudbě církevní.“

A se vši nezdvořilostí prodral jsem se z chrámu ven.

Myslím, že jsem řádky těmito neudělal dojem člověka bigotního, ale komedie, v níž persifluje se cit jakýkoliv, jest mi protivna, i přiznávám se pak, že ctím skutečný cit náboženský.

Prodavači a jich nápisy.

Kupci pařížští jsou ode dávna a budou snad ještě dlouho mistry ve vkusné úpravě krámové. Kdo si vzpomene na nádherné výstavení velikých skladů naproti Louvru aneb „Au bon marché“, dá mi za pravdu. Avšak i nejmenší

57

kramář umí si vyzdobiti svůj krámk způsobem, jemuž nelze upřít vkus. Vzpomínám si zde na sličnou úpravu výkladních skříní všelikých prodavačů salámů, cukrářů a podobně, ba i nepatrný řezník ve čtvrti hadrníků ozdobuje řadu květin a svěží chvojí, ba i v luj na hřbetu skopců všeliké arabesky z hvězdy vrývá. K tomu hokynářka osloví vás, jdete-li k ní pro kus mýdla, s touže důstojností jako snad některý z prodavačů řádů v „Palais Royal“. Viděl jsem kdys pod večer na nábreží de Montebello starce, hotovícího v kruhu několika ošumělých existenci podstavec pod žehličku ze silného drátu — tytéž, jaké v pražských ulicích prodávají mladí i staří dráteníci slovenští. Dráteník náš nabízí své zboží prostě na prodej, avšak pařížský kollega jeho neobejde se bez řeči, jakož důstojné řečnění je snad slabou stránkou každého obyvatel města nad Sekvanou! „Pánové a dámy,“ dělá důstojný muž ten, „já jsem jediný vynálezce (seul inventeur) a továrník předmětu tohoto, jehož úprava, jak si lichotím, není prosta složením důmyslného!“ Dobrý muž neprodal sice ničeho, avšak mnohá z dam odcházející byla snad přesvědčena, že se Paříž hemží duchaplnými lidmi.

A podobných zkušeností nasbírá člověk krok za krokem.

Navštívíme na příklad březnovou výstavu tučného dobytka a drůbeže, spojenou s výstavou plodin v „palais d'industrie“. Nepřehledná řada krmených volů, skopců a jiných ssavců,

legie krocانů, perliček, kapounů a holubů; celé pyramidy ovoce svěžího, zavařeného, lesy květin nashromážděny jsou v obrovském paláci výstavním. Leč zastavte se kdekoliv a prohlédněte si jakoukoliv maličkost — již stojí u člověka zřízenec firmy a dáváje vám vkusnou, pikantními kresbami ozdobenou visitku ve všelikých barvách, prosí vás, abyste závod jeho poctili důvěrou.

Dívím se na příklad skleněné báni zavařených hrušek — ovoce jako křišťál — však již stojí u mne zřízenec firmy řka, že vidí na mně, že jsem znalec a že mi tajemství zavařování prodá za dvacet franků. Zastavím se u krámu s rozličným koloniálním zbožím a prohlížím překrásné zde vystavené věci. Avšak v okamžiku mi již zase tvrdí někdo v tvář, že se patrně interessuju o tento druh zboží, a strká mi několik strakatých lístků do ruky. Venku před palácem hospodářské stroje! Prohlížím si je s patrnou důvěrou, poněvadž mi lidé před chvilí byli tvrdili, že rozumím tolika předmětům! Avšak jako Číňanu líbilo se nejvíce z koncertu ladění nástrojů, tak i mne především upoutal stroj na obilí — avšak složení přepůvodního. Kůň stojí ve zvláštní skříni, do níž se dá obilí, půda skříně je prorytá několika příčnými latěmi, parní stroj pak táhne půdu skříně sem a tam, následkem čehož kůň musí neustále přeshlapovat — a tak mlátí obilí. Leč jen se chvilí dívám, již mi zase agent tvrdí drže do očí, že jsem znalec; spustí parní stroj, maltretuje ubohého koně, vtiskne mi ke konci sáhodlouhou visitku závodu do ruky a poroučí

se mi co nejzdvořileji. A tak se to má dále a dále, že opouštím výstavy máje v kapsách ohromné množství visítek, návodů a brošur o krmení drůbeže, chování psů, děláni syra atd. atd., v hlavě pak vědomí, že „rozumím“ věcem, o nichž jsem neměl tušení.

Avšak návštěvou není výstava vyčerpána. Všechna zvířata dostanou ceny a tu teprve nastává pravý rej pro prodavače pařížské. Ve výkladní skříni celého zástupu restaurantů vidíte po výstavě oškubanou i neoškubanou drůbež, na níž zavěšena „originální“ tabulka, že ptáče to dostalo v poslední výstavě prvou, druhou anebo jinou cenu. Řezníci provádějí ulicemi, v nichž krámy své mají, ověněný, taktéž cenou poctěný dobytek spolu s nápisem, kdo ho koupil a kdo ho sekati bude atd. atd. Zde teprve se člověk přesvědčí o užitečnosti výstavy takové.

Avšak roze-psal jsem se — dáda se svěsti upomínkou — o předmětu tomto mimovolně šíře než jsem chtěl a málem zapomínám, že jsem chtěl psáti jen o firmách, t. j. jen o nápisích na krámech. Již první dny, kdy doplňoval jsem jazykové vědomosti své čtením všech možných a postizitelných nápisů, překvapila mne nejednou smělá původnost, jež některým napsím sálala, i mimovolně zapisoval jsem si napsím do zápisků svých, avšak čím dále jsem ulicemi pařížskými bloudil, tím více jsem nabýval přesvědčení, že jsem na stopě předmětu velice zábavného.

Tak ku příkladu jest zajisté velmi vábným hotel u panny Marie v ulici u suchého stromu

(rue de l'arbre sec), neméně zbožným jest kožíšník u malého Ježíška (à l'enfant Jesus) v ulici Rivolské. Krejčí v téže ulici má sklad „u dobrého dábla“, prodává „tout pour rien“ — vše zdarma a mírní patrně důmyslem svým obecný předudek o pekelných hodnostářích. Méně určitě smýšlí barvíř jeden v ulici „Hotel de ville“, který provozuje barvířství na černo (teinturerie noire) u „červeného klobouku“. Zoologické vědomosti Pařížanů zdokonaluje sklad pian v rue Caumartin „Au Ouistiti (u hedvábné opice), tolikéž pak zahrádník „u smělého kohouta na „quai de la Megisserie“. Naproti tomu ctí občanskou statečnost hostinský u „věrného kočho“ na tomže náběží. V botanice pracuje restaurant v boulevardu du palais, který ctí — vavříny (laurier roses), aneb krejčí na boulevardu St. Michel, který pracuje pod zástitou pomněnky (au myosotis). Dobrym a zároveň poetickým zeměpisem zdá se býti krejčí v rue faubourg St. Honoré, který má sklad „u skotských hor“, kdežto prodavač uhlí „u hor ruských“ (aux montagnes russes) trpí jakož patrně poněkud smělymi představami, snad vzdoruje zmíněnému krejčímu, neboť bydlí s ním v téže ulici.

Přesnými vlastenci jsou přemnoží z prodavačů pařížských; tak na příklad švec „u erbu Francie“ (aux armes de France) v ulici Rivolské, anebo v téže ulici krejčí, který je spokojen s „dějinami Francie“ (a l'histoire de France). Jiný krejčí vzpomíná si při přišívání knoflíků na slavného pěvce Berangéra (Au souvenir de

Berangère, boulevard de Strassbourg), kdežto prodavačka košil a límců v ulici Rambuteau nemůže zapomenouti na „novou Heloisu“ a napsala proto na krám svůj „à la nouvelle Heloise“. Z oboru úzkého vlastenectví vyprostil se hostinský naproti Pantheonu, jenž řídí hotel „u velikých mužů“, jež doporučuju všem českým básníkům.

Za to nedovedu určit, jakou lest zamýšlí vlásenkář u svatého Sulpicia svým „jízním salónem“ (Salon meridional.). Neméně nesnadnou záhadu vrhli před oči bludných poutníků po ulicích pařížských, na příklad plechař a prodavač drobného kovového zboží vůbec, bydlící v ulici svatého Honoria, tžž prodává „u stavěcího psa“ (au chien d'arrêt); tolikéž švec v rue Mongé, na jehož tabuli rve lev botu, kdežto nápis poznamenává, že zde slove „u lva pouště“ (au lion de désert); pokud mé vědomosti sahají, vím na určito, že lvi na poušti nechodí v botách.

Lichotivě soudí o svých výrobcích jeden z nesčíslných krámů krejčovských — ač-li mu dobře rozumím — kterýž zove se „u pokušení“ (à la tentation, rue de Rivoli). Zato však mne naprosto neuspokojil hostinský v rue faubourg St. Denis, kterýž tvoří divy „u dvou kašparů“ (aux deux gaspards). V zápiscích svých mám firmu tuto psanou třesoucí se rukou, ne rozzechvěním, ale tím, že zhlédl jsem ji z omnibusu, tím také mohu si vysvětliti, proč jsem k majiteli závodu u dvou kašparů nešel a nepožádal ho za laskavý výklad.

Jsa vůbec mírným člověkem chci mítí za to, že prodavač prádla „u ubohého Kuby“ (au pauvre Jacques, boulevard du temple) odznačil krám svůj takto z pouhé bonhomie, aniž by snad chtěl tím psát satiru na své kupce, znamenář, nemýlím-li se, ve franštině Jacques tolik jako náš „Honza“.

V ulici faubourg St. Denis našel jsem také hostinec „au petit bock“. Bock je, jak známo, míra — malá sklenička piva. Nápis takový jest možným jen u nevinných Pařížanů. Na Smíchově by na příklad hostinec „u malé holby“, což by asi tak pařížskému nápisu odpovídalo, znamenal urážku všech pijících smrtelníků.

Nepopíratelnou důvěru vzbuzuje zajisté řezník „u hrců s masem“ (aux marmites, v rue faubourg St. Denis), kdežto restaurant „u chvalmé de pommes de terre frites“ (a la recollets může jakož patrně počítati na důvěru jen jistých a obmezených kruhů společenských — oněch právě, kteří se domnívají, že není lepšího pokrmu nad brambory. Pěkně se vyjímá také nápis v „avenue de l'Opéra, hlásající, že se v krámě onom spravují solidně všecky polámané předměty (ici on repare avec solidité tous les objets cassés). Naproti tomu však je naprosto poučným nápis, jež jsem odkryl kdysi v nekonečné ulici Lafayetteově, nápis ten zní: „Spécialité des portefeuilles pour tous les professionnels“ — tedy portefeuilly pro všechny stavy. Lituji, že jsem byl tak lehkovážným a zaznamenal si pouze nápis, aniž bych se byl dal po-

učit krámem samým. Dnes na příklad bych milerád věděl, jak vypadá portefeuille pro sebevrahy, na cti utrhače, vdovy a podobné — avšak již je pozdě. Vím sice, že čtení podobných věcí, jako jsou řádky předchozí, podobá se značně požívání sýra, jehož dobře vychovaný člověk za dessert jen málo pojí, a bylo by tedy na čase, abych ustal ve své intimitě jevící se zajiště v míře nesmírné ve sdělování tajných zápisů; avšak nemohu pustit čtenáře z ruky, abych nevnutil mu ještě nápis, jež jsem našel na zevnějším boulevardu — La Vilette; na jedné hospodě červeného tohoto okresu totiž — „Au génie industriel“. Pod nápisem je ohromné fresko představující genia industrie, an dává mužům práce vavřínový věnec na hlavu; pod freskem pak stojí: Mužům průmyslu věčný genius průmyslový („Aux hommes de l'industrie le génie reconnaissant“); pak puntík a hned pod tím: „Salon hodící se k svatbám a mohoucí pojmouti stodvacet osob“.

Mám za to, že ukončil jsem představení důstojným osvětlením bengálským.

Les attaques nocturnes (1879.)

Listy pařížské jsou o drahocennou rubriku bohatšími a my, t. j. obecnost pařížské, kteří oblibili jsme si choditi po půlnoci domů, ploužíme se jako stíny po ulicích nevědouce si rady. Bázlivější vracejí se záhy po obědě, tedy k osmé hodině večerní do svého hotelu, kde hrají celý

večer s usedlejšími dámami domino — a my, co jsme neobroženější, chystáme se srdnatě, jak budeme v případě potřeby — volati o pomoc. A když se večer rozcházíme, loučíme se s bolestí od sebe — beze slov sice, avšak pohledy mroucích očí našich zřetelně věští, že máme málo naděje na shledanou.

Příčinou veškerého tohoto zármutku našeho je — truchlivé pověsti se těšící — noční předpavení pokojných občanů pařížských. Mor, zániknutí lázní teplických, porážka Angličanů, amnestie komunnardů — to vše ustoupilo do pozadí a každý, kdo ráno za jeden neb za dva sousi koupí ranní list některý, pomíjí všeho a jen vyhledává v denních zprávách, kolik zas převeděrem v noci útoků se bylo událo. Mluví se dokonce o zorganizované bandě lupičů nočních, „jejichž zločiny připomínají na Cartouche a Mandrina“, jak truchlivě pravil ondyno „Le Soir“.

Les attaques nocturnes jsou stálou lokálkou denních listů, jsou děsnou ozdobou listů ilustrovaných. Poslední zejména bych nepřál viděti českým čtenářům, zápasíť pravidelně kresba s činem tak dovedně, že možno prohlížeti listy také teprve po snídání.

Vložil jsem malý kapitál do listů takových a mohu proto sdělit českému obecnstvu zprávy, jak nesmírně pestré, tak i ukrutně spolehlivé. Kdo by také nevěřil listu jako je „Le Sansculotte“, jehož číslo ze dne „Quintidi, 5. Ventose, au 87“ t. j. po česku: v neděli dne 23. února 1879, v čele přináší v modrém poli

dva ukrutně vypadající darebáky, číhající z rohem s ohromnými klacky na dobrého jakéhocv měštnína kráječícího po modré ulici, ozářen s hůry měsícem (obrázek nesmírně efektní).

Kolik útoků se vlastně událo již, neumím pověděti, stopujit systematicky temnou tuť stránku kulturních dějin teprve několik dní avšak všechno pozoruhodnější zaznamenáno částečně i zobrazeno najdete ve výborném časopise „L'écho des tribunaux“, jehož počet abonentů, který prý obsahuje, jak list dí, sedm desátitřítisíce nechci říci hlav, ale aspoň lidí o jeden jsem rozmnožil. A výborný tento časopis, jež schovati do kapsy není radno, poněvadž pak se promění v jedinou velkou mazanici, uzná za dobré v „revue“ za týden od 9.—16. února zobraziti pět čelnějších útoků. Obrázky samy jsou pravými mistrovskými kousky, jsou to namnoze genry, upomínající na smělou fantasi slavného hollandského mistra pekelného Breughela, tak zejména číslo první — pán — v pissoiru a za ním chlap v bluze, chystající se děsně zkroucenou pěstí dáti mu jednu za krk; nebo číslo páté pán pod každou paží veda dámu bez kloubků a vzađu dva muži v bluzách a s klacky. Výtečný kreslič obrázků těch zove se George Contau a vysvětlivky na druhé straně připomínají k číslu prvému, že toho a toho dne ve čtvrtku o půl sedmé (na obraze nelze ani jedno ani druhé viděti) zašel si jistý mladý pán do buen retiro na place de la Mairie, kdež ho silný chlap aderil do hlavy a nato mu hodinky a řetěz ukradl; k pátému pak se praví, že jistý pan Minart byl

zastaven v ulici des Amandiers dvěma dámami. Když jim řekl, že pospíchá domů a že nemá čas k rozpravám, daly se obě do smíchu a popadly ho každá za jednu ruku. Mezi tím se vyřítili z poboční uličky „deux solides gaillards“, jak originál dí dva muži, kteří pana M. porazili na zem a nato doslovně obrali.

Týden od 16. do 23. února nevypadl v časopisu tomto dost příznivě — jediná ilustrace! — jak málo to pro ducha pátravého! Leč štěstí mi přálo, zrak můj vypátral v časopise „La presse illustrée“ (číslo za dva sous) list, který pečlivě vybírá potravu duševní pro své odběratele, a číslo ze dne 23. února přimáší v čele listu neméně než čtyry zobrazení takovýchto „attaques nocturnes“, a v textu věnuje přednětu ilustraci těchto prvé místo kroniky týdenní, počínající slovy: „Les attaques nocturnes!... On ne parle que de cela à Paris“. To prý je nelogické vůči darebáctvím takovým zakazovati nošení zbraní.

Jinak představují ilustrace útok na jistou umělkyni dramatickou v rue Maubeuge — dámu to vezoucí se v drožce, za druhé útok na sklepníka na boulevardu Hausmannově, za třetí na jakéhosi barvíře v rue de Madrid a konečně útok na pana X. v ulici Damremont. Umělkyně dramatická je slečna Alice Lavigne při divadle l'Atthénée. K útoku na pana X. sluší poznamenati, že tento pán vytáhl revolver a střílel po „pánech“ útočících, načež tito se vzdálii vedouce jednoho soudruha výstřelem poraněného. Atd. atd.

Zprávy takové ovšem záhy měly na obecnostvo pařížské patřičný vliv — jeť známo, že se

v městě tomto rozprodají denně statisíce výtisků novin a tu senační zprávy rychle proniknou do všech vrstev společenské. Lidé, kteří vracejí se později domů, počali se následkem toho skutečně obávat a tím zavdána pohutkání k scénám dosti pestrým.

Ku příkladu: Jakýsi pan G. vracel se ondyně domů — do ulice Jaurissov; přijda na roh ulice Deux-Bornes, vidí ve stínu dva muže. Zač je považoval, je pochopitelno po zprávách hořejších. Vytáhl tedy svůj revolver a chystal se k obraně.

Avšak ve zmatku, jenž v okamžiku tom myslí jeho zavládl, vyšla rána a koule projela druhou rukou střelcovou. Krvácejce, utíkal pan G. k domovu; avšak až k domu svému nedoběhl, nýbrž skryl se za velkou hromadu písku. Domnělí zákeřníci byli však dva vážní obyvatelé téže části města pan M. a jeho syn. Výstřel z revolveru vzbudil u nich domněnku, že stali se obětí útoku nočního. Poněvadž však zprávu inu novinářskými taktéž již byli poděšeni, měli každý střelnou zbraň, a otec střelil ihned po utíkajícím, avšak chybil se ho na štěstí. Jdouce však ulicí Deux-Bornes, uzřeli pana G., skrývajícího se za hromadu písku. V domnění, že to druhý nějaký darebák, vystřelil pan M. po panu G. po druhé a dal se nato i se synem na útěk.

Tři takto vypálené rány však poplašily značně obyvatelstvo ulice oné a ze všech domů vyběhali lidé s lucernami jsouce všemožně ozbrojeni. Otec a syn pak jmou se všem vyprávěti, co se bylo událo, dávajíce věci ovšem směr podle

názoru svého. Z druhé pak strany — kolem oné hromady písku, za níž pan G. se ukrýval, spěli dva četníci na bojiště. Pan G. je zastaví a ukazuje svou prostřelenou ruku, dí, že byl napaden a poraněn dvěma vrahy. Nato se celý zástup shromáždí — a pánové M. a G. se konečně dozvědí, že stříleli na sebe.

Dost jasné to svědectví, že pařížské listy mají čtenářstvo pozorné.

Následek zpráv takových co do hrůzy rostoucích byl ten, že se odevšad počaly ozývati hlasy po mimořádných opatřeních policejních. Zejména listy radikální ostře dorážely na pana prefekta Gigota. A opatření takové učiněno ihned, učiněno pak tak bystrým způsobem, že bych byl šel panu Gigotovi vzdát svůj dík osobně, kdyby ho mezi tím nebyli s úřadu policejního prefekta sesadili. Policie totiž vydala ohlášení v ten smysl — že bude s veškerou přísností pronásledovati listy, které byly uveřejnily zprávy o nočních útocích buď vylhané anebo přehnané.

Mimořádné sice, avšak — výtečné opatření.

Les attaques nocturnes staly se od té doby nápadně vzácnými.

Z předměstského divadla pařížského.

(1884.)

Mont-Martre chová čistokrevné Pařížany. Prostírá se pod proslulým mlýnem větrným, sahaje k prvému pásu boulevardů. Obyvatelé pak jeho vyznačují se tímtež nadšeným místním

patriotismem, jako na příklad nečetní rodáci smíchovští v Praze. Omnibusy a tramwaye neohrožují pro přílišnou přikrost útlou mládež čtvrti této, a když jsem se ptal, jezdí-li někdy drožka vzhůru, tvrdili mi starší obyvatelé, že se dovedou s určitostí na jednu drožku kdysi v ulici Lepic upamatovati.

Mont-Martre má tedy život svůj, život zvláštní a co více — má také své divadlo — Théâtre Montmartre, jenž po svém způsobu bodré obědny čtvrti této v přesvědčení jejich utužuje.

O novoroční večer člověk leccos dovede. Leží to ve vzduchu. Jak se dočítám, zatkli v Praze o Sylvestru posledním pouze jediného opilce. V Paříži však jich zatkli téže noci šestsetsedmdesátdevět. Důkaz to, že člověk může za okolností takových i Théâtre Montmartre navštívit, dokonce když je na programu novinka tak poutavá, jako: Les pavillons noirs ou la guerre de Tonkin“ — „Černé vlajky čili válka v Tonkině“, drama v desíti obrazech. Slyšel jsem, že při prvním představení trval kus do čtvrti na dvě v noci, ačkoliv počal již ve tři čtvrtě na osm. Můžete si tedy pomysliti, že jsem se na tak vydatné sousto duševního chleba jak náleží těšil.

Jda o šesti hodinách kolem, viděl jsem již před branou divadla řádný zástup nadějně mládeže se tísňiti. V dolejších divadlech setaňuje se obecnstvo při takové příležitosti samo v queue, avšak na Montmartru soudí tuzemci, jako Pražané: „Nač pořádek před divadelní kassou?“ Tlačence s ušlápnutými vlečkami a roz-

70

pělnými kuřtími oky je bez odporu mnohem nalebnější.

Připlatili jsme několik sous u kasy pro předrodej a sumou za půl třetího franku nám dali talle d'orchestre v samé prvé řadě.

Bývám ve vážných momentech zpravidla hladnokrevným a šel jsem proto s klidem ještě na oběd, popil jsem kyselého vína, utlumil smílenici v žaludku malou sklenkou chartreusy a pak teprve s rozhodností usadil jsem se za prchlostem, čítajícím i s kapelníkem dohromady osm mužů. Rozhlížím se, jakož pochopitelno po divadle. Houslista přede mnou má na svem pultě upevněny noty označené velikou třiašedesátkou. Povídám to jen proto, že hudba vpadla do představení aspoň patnáctkrát, při různých efektních scénách, avšak houslista přede mnou odehrál to všecko bez všelikých rozčilení, z téhož partesu a z téže stránky označené osudnou třiašedesátkou. Divadlo ostatně naplněno ve všech prostorách, vyjma snad lóže v prosceniu. Převládaly matrony v občanském oděvu, mužové v čepicích a na galerii pestrá směsice pánů lech, jako na př. v novém Édenu, udává tón, zde nepatrně zastoupen. Folies-Bergère a Eden, navštěvované mnohem více cizinci, mají pro tuto třídu společenskou patrně půvab mnohem větší.

O divadle samém dá se málo říci. Opona s inseráty; v jednom z nich doporučují levně letní byty a v jiném ohlašuje kupec „u vypíchnutého oka“ (a l'ocil crevé), jaké přednosti mají jeho

71

výrobky. Foyeru není. Mezi akty vychází obecnost z parteru na náměstí — place Darcourt, zde kouří cigarety, anebo kupuje oranžové pokroutky v několika boudách před divadelními stojících. Demi-monde jde do sousední kavárny a pije tam bock, část obecnosti následuje jeho příkladu a tu a tam najde se přece některý dobrodinec, který těch šest sous za skleničku piva zaplatí. Kontrolních listků není. Člověk by mohl klidně mezi aktem odejít a uspořádat si nějakou nutnou záležitost — na příklad oženit se, načerž se vrátit, aniž by ho kdo vyrušoval.

Však pozor! Již tluče u opony tříkráte za sebou historické kladivo divadel francouzských. Obecnost však posud zábavu svou neukončilo. Na jevišti již plno marinářů francouzských, ale galerie huláká, jako by pásli skot. Konečně ozve se sonórní hlas: „Dis donc — taisez vous“ a znenáhla my, co jsme nejbliže u jeviště, rozumíme již přece každé desáté slovo.

Hraje se. Nejdříve námořní slavnost na počest knížete Ivana (patrně Rusa), který v červeném kabátě a v bílých nohavících francouzskou loď provází. Po té naříká důstojník Georges, že mu černé vlajky ukradly jeho nevěstu, která poněkud nevysvětlitelným způsobem v čínských vodách zbloudila. Na konec objevil se Angličan, který ve francouzsko-anglické zkromolenině nadává černým vlajkám, že mu ukradly všechno jeho zboží. Angličan dělá obecnostu velký plaisir, hudba vpadá do toho, houslista hraje při tom z osudné triadesátky a obecnost tleská.

72

Nastává delší pauza, kterou vyplňuje obecnost na galerii důmyslně tím, že unisono hvízdá. V dalších aktech to však jde do živého. Vůdce černých vlajek (se zrzavými vlasy), na něhož se v kuse dělá několik narážek, že je přestrojený Evropan (a tudíž Prušák) a s chraptivým hlasem, zajal nevěstu Georgesovu a nutí ji, aby jej milovala. Nevěsta ale mu povídá, aby ji raději zabil. Kromě toho puntuje se zrzavý s mandariny čínskými, kteří jsou jeho spojenci, ale na oko se k Francouzům llsají. Po té se objeví francouzský misionář s velice fešáckou frisurou, jemuž vůdce černých vlajek nařizuje, aby šel těm darebákům — Francouzům naříditi, aby se neblížili. Misionáři slibuje, že mu pobije všechny křesťany, jestliže se nevrátí. Misionář za prvé oznamuje, že Francouzi nejsou darebáci (aplaus) a za druhé, že půjde. Je třetí akt již a misionář se nevrací. Následkem toho vedou několik křesťanů, jimž je to ale dočista jedno, na popravu. To se děje všechno v Hanoi. Poprava již má začít a vůdce černých vlajek nutí nevěstu Georgesovu, aby se na popravu dávala, když mu náležeti nechce. V tom přijde misionář, něco si řeknou s vůdcem černých vlajek a ten jej odsuzuje k smrti. Kat již naprahuje dřevěný meč. V tom se ozve střelné rány. Princ Ivan a Angličan beze zboží zastřelí kata a několik vlajek černých, ostatní utekou a nevěsta Georgesova se na místě zblázní. V meziaktí krátkí si tenkrát publikum čas tím, že zpívá nejnovější nad míru oblíbenou odrhovačku a sice unisono, ale jako píseň beze slov.

73

V tom rozlehně se v parteru rámus. Dva pánové se chtějí práti. Všechno vstává, z galerie se křičí „bis“. Policejní strážník dělá na rozvádněné pány konejšivé posunky a jeden pán — patrně člen divadelní správy — jim velmi hluchně nadává. Nás zvědavce konejší starší jedna dáma za námi slovy: „I což pak tohle, to není všechno nic, ale onehdy jste tu měli býti, to tu spráskal — jeden muž svou ženu, to bylo mnohem zertovnější — c'était bien plus rigolo.“ Nastává nový akt. Hanoi je dobyto. Francouzi jsou pání města, ale jeden mandarin tráví francouzské vojáky. Za to jej dává velitel oběsiti. Přichází námořník, jenž hlásí, že už se třepe ve vzduchu a ohlášení jeho pozdravuje obecenstvo applausem. Nevěsta Georgesova blázní dál a Francouzi se chystají na odpor, poněvadž černé vlajky se blíží. Komandant však oznamuje, že mají málo náboje. Princ Ivan povídá, že jde pro něj. Pak boj, ve kterém Francouzi vítězí. Hřimavý potlesk, přední herci vycházejí, aby se poděkovali, avšak obecenstvo si přeje, aby vyšli také „les marins“.

Zase nový akt. Černé vlajky obnovily boj. Francouzi bez náboje podléhají. Černé vlajky střílejí na jevišti tak statečně, že málem zapálily jednomu vojevůdci kabát. Ve všeobecné rvačce objeví se komandant francouzské lodi a dá se do rvačky s černými vlajkami. Ty ho zajmou a jejich velitel zajatého na místě zastřelí. Komandant padá, má však tolik duchapřítomnosti, že si může ještě načerveniti košili, tak že vypadá, jako krví zbrocený. Obecenstvo zejména

na galerii, hlasitě nadává veliteli černých vlajek „špinavců“ (salaud), protože zastřelil komandanta francouzského. To však černým vlajkám nevadí, a co z Francouzi nepobito, jest zajato svázáno. Mezi těmito Georges a jeho nevěsta, která pořád ještě blázní.

Nová scéna předvádí svázané marináře, kteří se mrzí, že komandant zemřel, „rozbil svou lýmku“ (il a cassé sa pipe). Přichází velitel černých vlajek s nevěstou Georgesovou, kteráž nevěří, že blázní a chystá se povraždití marináře Georges. Nevěsta tohoto však náhle nabývá rozumu a dělá veliký povyk. Mezi tím doručila tajně jedna Čiňanka marinářům nůž, ti rozvážou pouta sobě i Georgesovi a vrhají se na velitele černých vlajek. Ten vida, že je zle, střílí po nevěstě Georgesové, však v tom skočí mezi ni a něj bývalá jeho, poněkud sestárlá milenka a zasáhnuťa kulí velitelovou, padá. Je ale proto zle; těch několik neozbrojených marinářů by na velitele černých vlajek nestačilo, kdyby v pravý čas nepřišel princ Ivan, který dosud neměl čas pořídití si jiný kabát, a pomocí žlutých vlajek pochyťal velitele a jeho družinu.

V okamžiku, co zajímá velitele, rozlehne se veliký pokrik z galerie: „Zabte ho!“ (Tuez-le). Princ Ivan dá si říci, poněvadž velitel černých vlajek kdysi uskočně na jeho život byl učinil útok, a zastřelí jej na místě. Veliký potlesk.

Poněvadž pak většina v kuse zaměstnaných hrdin je postřílena, pověšena a otrávena, zbývá jich jen málo. Georges odvádí svou nevěstu, Ivan také odjíždí, snad pro jiný kabát a slibuje

Francouzům, „že se snad setkají na jiném místě“. Obecnostvo při této významné narážce spočívá v tom, že se snad setkají na jiném místě. Obecnostvo při této významné narážce spočívá v tom, že se snad setkají na jiném místě. Obecnostvo při této významné narážce spočívá v tom, že se snad setkají na jiném místě.

Překrásnou ulici.*)

(1879.)

Ulice vřoubená po obou stranách řadou domů, která se táhne od Avenue de l'Opéra až k Avenue de la République, je krásnou ulicí. Ulice vřoubená po obou stranách řadou domů, která se táhne od Avenue de l'Opéra až k Avenue de la République, je krásnou ulicí. Ulice vřoubená po obou stranách řadou domů, která se táhne od Avenue de l'Opéra až k Avenue de la République, je krásnou ulicí.

Kdybych byl pozorným čtenářem, nutně bych se po slovech těchto zeptal: Což nejsou domy ty obydleny? Pomohl bych tím spisovateli k vítánímu pokračování v stati jeho. Poněvadž ale sám zde pokračovati chci, pomyslí si

*) Roku 1879 byla ulice Avenue de l'Opéra sice již vystavěna, avšak až dosud jen z malé části obydlena.

Francouzům, „že se někdo tak otázel a odpovídám mu: Nejsou, spanilý tazateli. Ulice je nová, prohrazená řadou domů a vytvořená z řady jiných uliček — tak právě jako mnohé jiné krásné ulice pařížské vytvořeny byly, a nesčetné nápisy na domcích: „A louer“, dokazují, že by mnohá četná rodina dost značné požadavky zde uskonejšiti mohla.

Tu a tam nabyla sice již ulice konečného vesměs nových, pěti — šestipatrových domů svého rázu; několik nádherných kaváren, krámů dlouhá skorem na čtvrt hodiny chůze, rovná většinou firmy Goupilovy a p. aspoň za definicí široká, na konci ústící v prostranství, na němž se nachází stáží chodníků považovati lze, však ve skví se nádherná stavba opery — tof avenuu většinou ohromných místností uhníždil se zvláště de l'opéra v Paříži. Připomenuti-li, že je nyní, at tak dím, přelétavý druh obchodnictva večer ozářena řadou běloškvoucích svítile pařížského, který dodává v okamžiku ulici rázu elektrických — jediná v Paříži — tu dokázala tak zvláštního, že patří tou dobou procházka po jsem, třeba bych obrazec jasný nebyl nakresliti, že avenue de l'opéra k nejzábavnějším v Paříži. že avenue tato je při nejmenším ulici nevšední. Prosím, dovoltež, abych byl na okamžik Červené, hnědé a jinak barvené knížky cestovatelecem procházky takové. Ulicí se hemží ní shodují se také, že je a bude z nejkrásnějších nejmen drožek a omnibusů, chodníky jsou plny ulic pařížských — až prý jen se zalidní a a lidí a jarní slunce dobotivě hřeje skrze těžké v nádherných místnostech přízemí všelikých svrchník, který jsme si byli v šosácké starost-domů oněch rozbijou pařížští kupci nádherné živosti na sobě ponechali. Avšak nevíšám si ani lidí ani vozů, nýbrž jen předmětu svého — a podobá se, že jsem přehnal hořejší líčení své. Po levé a po pravé straně elegantní výkladní skříně s nádhernými předměty — však jen malý okamžik poshovte. Jedva šedesát kroků chůze a již stojíme před krámem, v jehož nezasklené výkladní skříní stojí řada skleněných zvonů, v nichž hoří svíčky. Stereotypní nápis na krámě „k pronajmutí“ svědčí, že sídlí zde vrabec „budce špačkové. Vážný muž v krámě přednáší

shromážděnému množství, že vynalezl záračnou úpravu, pomocí jejíž uspoří se svíčky a učini se všeliké nebezpečí ohně nemožným. „Důmyslný“ přístroj ten zakládá se na kulatém plíšku, jenž ve středu proděravěn jest, položí se pak nahoru na svíčku a otvorem prostrčí se knot. Rada svíček planoucích v dotčených zvonech skleněných osvětlují den a jasný vklad pánův. — Dále —

„Krám“ s pavími péry.

„Krám“, v němž stojí vážný stařec, maje před sebou řadu kolmo napjatých provázků, z nichž na každém jest upevněn panák posunutelný. Vážný pán nemluví, nýbrž strká panáky nahoru, načež tito padají dolů, točíce se kolem provázků. Jak se zdá, myšlenka výborná, lidé kolem jdoucí nosí hojně předměty tyto, poskytující zábavu nerozčilující.

— Vedle něho občan opětně s panáky — mají tu vlastnost, že když se postaví, udělají kotrmelec.

— Závod s pastmi na krysy, v prostředku visí skutečná krysa, a užitečné tyto předměty prodává děvčátko, mající připjaté na šadrech svých veliké vyznamenání v podobě pamětního penízu.

Vedle jeden z nepochopitelných pařížských závodů, nazvaný „Salle de publicité“. Vstup volný. Vyloženy jsou v něm voňavky, sošky z terracotty, nejnovější telegramy, obrazy, piano a podobné jiné užitečné věci. Překládá se v něm ze všech jazyků do franciny — celek však dosti nemotorná reklama.

Dále krám se šátky kapesními — nesmírná novinka — šátky potíštěny jsou plánem Paiře a zeměpisnými mapami. Ale svět tváří se dosti nevědeckě k osobám, jež se takto starají o osvětlu. Zdá se, že se co nejdříve závod přestěhuje jinam.

Nabízku závod — s ohnivzdorným tmelem, poněkud málo imponantní řada lahviček s tekutinou, již natřítí lze hořlavé předměty, načež prý jim oheň neškodí. Prodavač však nedělá pokusů s vynálezem svým a proto nelze uvítati ho s velikým enthusiasmem. Avšak v sousedství jeho usadil se muž naprosto obdivuhodný.

— Krám, v němž ukazují trpaslíky. Vchod proměněn jest v předsín, omezenou hojnými záclonami, vprostředku jest sloup s malinkou, dřevěnou burkou, do té čas občas zavrou trpaslíka. Právě vystřikuje jeden z nich dvěma otvory ručky své a ukazuje obecenstvu — svou košili. V dle něho muž, jenž má na čepici zlatým písmem napsáno: „Théâtre de la princesse Zuneima“. Vykládá vzletnými slovy o dívech, jež lze uvnitř za deset sous spatřiti. Za tím vedle sebe dvě krásné dámy — jedna se zove „La belle Brabençonne“ a druhá „La belle Parisienne“, každá váží asi 375 kilo, obyčejný svět platí půl franku za jich spatření, přátelé plastiky však musí vynaložiti dvacet franků. Ostatně mám důvodné podezření, že belle Brabençonne a belle Parisienne je jediná osoba, která přechází z jednoho krámu do druhého.

Pak zase závod s pastmi na krysy. Ctihodný majitel vida pozornost, již světovému jeho předmětu věnujeme, s ochotou velikou činí přednáš-

ku o vynikajících vlastnostech pastí těch, kteréž, ač jsou „vynálezem novým“, přece poněkud podezřele upomínají na naše staré vlastenecké tlučky na kuny. Výklad svůj, ač dosti jasný, provází pán demonstrací, hází totiž na pověšenou past kaučukovou krysu se zručností vskutku uznání hodnou a poté ukazuje vítězoslavně na zničenou krysu kaučukovou. A za ním zase panáčkové na rozličných provazcích, taktéž opice a jiné podobné skvosty. Pak „krám“ s nadpisem „Photographies artistiques et autres“. Avšak vyloženy jsou jen fotografie umělecké, ty „autres“ (jiné) prodavač neuznal za vhodné veřejně vyložit.

Však teď přicházíme k věci, před kterou se smeká. Houf lidí stojí u malého krámku, v němž postavena jest obyčejná černá školní tabule, na které jsou napsána všeliká čísla. Malý, přistárly mužik s brejlemi stojí s křídou v ruce před publikem a činí mu výklad o rychlém počítání zpaměti, o jeho užitečnosti a cennosti a končí brilliantní svou řeč poukázáním na nové vynalezenou svou metodu počítání zpaměti, kterou má ovšem patentovanou a vyloženu na papíře — výtisk za jeden sous. Nad tabulí dotčenou skví se tento nápis: „Rychlé počítání z paměti má za účel probuditi (éveiller) a nikoliv uspat vati inteligenci lidskou“. Všecka čest muži tomu; ale obchody jeho nejsou příliš skvělé, obecenstvo si nechce mermomocí dáti probudit svou inteligenci . . .

Závod s okarinami, kterýžto líbezny nástroj se vyrovná, jak známo, líbeznoti svou skorem

píšíšálám našich pastevců. Vprostřed krámu je veliký jeden takový netvor, jímající aspoň hektolitr. Několik pánů v krámě — jsou Italiani z Mont Martre — Jeden z nich hraje obecenstvu — mandolinátu — O bědal . . .

Povyšené podium, na něm stojí elegantní pán v cylindru, vzeřízení tak uslechtilého, že bych neváhal jej voliti do městské rady. Vykládá skvěle . . . franštinou o důležitosti svých nových patentovaných brusů — kus za frank. Brusy ty jsou kovové a řezou sklo jak diamanty. „Pán“ prodávající také stále demonstuje tuto vlastnost nástroje, pak ho zase ostří a krájí jím papír. Spousty rozbitého skla a rozřezaného papíru svědčí o neuvěřední čilosti podnikavého tohoto pána.

Závod s knoflíky — z „or double“, z podložného — ačli překládám dobře — zlata. Čtyři za padesát sous, t. j. o něco více než za 1 zl. r. m. Podložené zlato zavání, jakož zřejmo, poněkud podezřele.

Vynálezce však dělá sensaci. Mezi publikem nachází se šedivý stařec s červenou stužkou na kabátě a tvrdí neustále každému do tváře, že to není drahé. Dobrá myšlenka, zvoliti si dekorovaného starce za reklamu.

A dále a dále v pestré směsici, papír dopisový, rozličné druhy záračných tmelů, prken na vyřezávání ozdobných předmětů, při čemž opětně jeden z prodávajících pánů sedí ve výši a celý den vyřezává pilkou ornamenty, jež druhý s obdivem obecenstvu ukazuje — mysterický závod: v krámrě kočár, na kočáře elegantní

dáma a prodává pěnové špičky a dýmky —
krám s alpskými rohy, což jsou skříňky vyluzu-
jící děsné tóny atd. atd.

Konečně nádherná stavba opery.

V.

V Avignonu.

Maloval jsem si Avignon, v němž odehrál se takový kus historie středověké a kterýž i v osudech nejednoho Čecha byl významný, jako pochmurné, tiché palácové město, v němž všecko dýše vzpomínkami na slavné doby a v němž přítomnost jediné z minulosti těží. Tanuly mi při pomýšlení na Avignon dvě města s podobným osudem, Siena a náš Krumlov. V Sieně pochmurné paláce a skvostné stavby veřejně ukazují k veliké moci bohatého měšťanstva v dobách dávných. V Krumlově viděti stopy mocných Rožmberků a obrovský zámek upomíná na lesk královský. Jinak jsou obě města tichá, přítomnost těží, jak praveno, z minulosti! Cosi podobného dá se také v Avignonu očekávati. A přece předtucha zklame.

Vjel jsem do Avignonu za krásného večera letního. Doma v Praze déšť stíhal déšť, zde třpytily se na obloze myriady hvězd. Ulice od nádraží do města vedoucí (jak se samo sebou rozumí — rue de la republique, neboť ve fran-

couzských městech se to hemží samými rue de la republicque, podobně jako v Itálii je samá via nazionale) — ulice ta jest značně široká a posázená vysokými starobylými platany. Na širokých jejích chodnicích rozkládá se po jižním způsobu kavárna vedle kavárny a kolem malých kulatých stolků černaly se zástupy lidí. Uprostřed jednotlivých shluků viděti tu pianistu ve fraku a bílé kravatě hráti pod širým nebem na pianinu; tam vystupuje na malém podiu zpěvák a jinde zase hraje dámská kapela „ve vlastních elegantních úborech“. Nade vším tím ruchem pak pnou se leskle bílé koule elektrických lamp. To vše věru málo upomínalo na středověk. Nejvyšš ještě ta dámská kapela.

Zatáčíme s povozem z nevelikého náměstí do úzké klikaté ulice a stojíme před zastrčeným hotelem, na pohled nevelmi vábným. Zato však v něm čisté pokoje a jídelna se stolem pokrytým bohatými přibory a vyzdobeným četnými kyticemi z gladiolů. A v jídelně té za neveliký peníz diner upomínajíci na staroslavné české posvícení blahé paměti. Nebyti v noci mosquitů, byl bych se po svém vjezdu do historického místa rozplýval spokojeností.

A po ránu na to vyšel jsem si. Bylo mně lhostejno, kam bych šel. Vě městě, které čítá několik a čtyřicet tisíc obyvatelů, není z bloudění žádný přílišný strach. Vrazil pak jsem předešlím na zelinářský trh a byl jsem také spokojen. Patřil jsem s úžasem na kupy hroznů, fíků, broskví, na veliké množství různých zelin, z nichž štěrbák vyznačoval se rozměry kočáro-

vého kola téměř dosahujícími. Náměstí ani trhu nestačí. Týž prostírá se jako ramena zeleného polypa do několika ulic chráněných proti žáru jižního slunce velikými plátěnými záclonami upevněnými ve výši celého domu kolmo na průčelí. U srovnání počtu obyvatelstva s těmito ohromnými spoustami potravin nastala by přirozená otázka, kdo to všecko má snísti — kdybych nebyl včera vstal od posvícenského stolu, který se pak pr. videlně dvakráte denně opakoval. Bylo mi ostatně nemalou zábavou choditi od stolu ke stolu a naslouchati prodávčkám, kteréž tu živě chválily své zboží a zdvořile kolemdoucí ke koupi zvaly, tu zase jedna druhé se posmívaly gesta a tón sousedčin napodobující. Připadal jsem si tak trochu jako Raisův pantáta Bezoušek v Praze; neboť netrvalo to dlouho a vyznal jsem se v tržních cenách avignonských dokonale. Ostatně slyšeli člověk, že jest americký cent hroznů za pět až šest franků, podiví se zajisté, třebaš by nebyl ještě dokonalým šosákem. Ba nemohl jsem se ubrániti úsměvu, když vybrav si u jedné prodávčky hrozen upomínající na zaslíbenou Kanan, slyšel jsem od madame, že tak pěkný hrozen nemůže mi dáti jinak než — za jeden sous. Jak vidno, dopadalo to se mnou nevalně. Vjžděl jsem do Avignonu maje na mysli Jana Luceimburského a Karla Čtvrtého — a jsa na místě naslouchám tržnímu šplechtu a koukám se na melouny a saláty.

Leč scéna se změnila, když jsem konečně trh opustil, a s tím i mysl přišla jiná. Krážel jsem

opustiv trh ulicemi málo oživenými a pohlížel na šedavé, starobylé fasády domů, z nichž to skutečně dýchalo historií. Také na náměstí, kde večera večer bylo hluchno a veselo, bylo nyní prázdno a řady prázdných židliček kavárních na chodníku tvořily smutnou výzdobu náměstí. Kráčí dál vzhůru náměstím, kteráž příleha na úpatí nevyšoké hory — Rocher des Domes, a dostávám se k vlastnímu středu Avignonu. Neboť právě to, co v městě bylo nejdůležitějšího, soustředilo se na vyvýšenině této, lemované na severním okraji mohutným tokem Rhony a dominující daleko široko plochému údolí jmenované řeky. Rocher des Domes jest totiž z valné části zaujat obrovským palácem druhdy papežů, pravou to nevídanou spoustou gotických věží a průčelí pnoucích se vysoko k nebesům tak, že díváme-li se z okolí na Avignon, město samo jen jako přídavek k paláci papežskému připadá. Palác počal stavěti Jan XXII. r. 1316 a nástupci jeho pokračovali na stavbě až do konce čtrnáctého století, aniž by byli dílo dokonali. Zde bydlívali papeži po čas „druhého zajetí babylonského“, avšak hrad sloužil také ještě za vězení a byl pevností — „nejpevnější a nejkrásnější dům na světě“.

Palác, v jehož zdech se tolikrátě kapitoly z historie evropských národů spřádaly, jest poměrně dobře zachován. Není zde drsného počasi severního a nevedly se zde vyhlazovací války tak jako kolem českých hradů. Tím se vysvětluje výborný stav paláce, že může nyní ještě po pěti stech let sloužiti za — kasárnu. Obzvláště

výborně se vyjímá na fasádě nad gotickým vchodem tabulka s nápisem „Caserne Duprat“. Myslíval jsem si, že je to jen pražskou speciálníou bořiti bezúčelné staré kostely — tak jako starobylý kostelík svatě Ludmily, a prohlásovati, že svatý Václav nebo Karel nemají umělecké ceny a motyky zednickou by zasluhovaly. Avšak když jsem viděl bořiti římské Ghetto a nahrazovati malebné kouty jeho duchaprázdnými činžáky naší doby, nabyl jsem přesvědčení, že Pražáci ve věci té nároků na původnost nemají. Ostatně udělati z paláce papežského „Caserne Duprat“ a nasaditi do jeho sálů bataillon vojáků, o jejichž posvátné účte k architekturám jde v celém světě jeden hlas, to myslím je také pro staroměstskou radnici pražskou vážná konkurence.

Nad „kasárnou“ již hodně na výši vystavěna jest kathedrála, směsice to nadmíru zajímavá románského a gothického slohu. Co zbylo z hory nezastavěno, proměněno jest v park s evonymovými a hybiškovými houštinami. V kathedrále vyslechl jsem část zpívané mše a přesvědčil se nanovo, že v ústech francouzských doposud vypadá část latinského otčenáše jako: „Sanctifisetur noman tyum“ na důkaz, jak vesele by mezinárodní jazyk vypadal, a poté uchýlil jsem se do stínu evonymů a usadiv se na lavici poskytující překrásný rozhled do krajiny, do pěti departamentů, jak mně ochotně stařenka jakás v lokální pyše vlastenecké vykládala. Vzpomínal jsem, sedě před obzorem tak rozsáhlým, na naše krajany české, kteří sem do

Avignonu tolikráté byli putovali! Jaká to cesta obrovská z Prahy do Avignonu! Dá se očekávat, že krajané naši asi hlavně po známých a dlemlí klasických cestách putovali nejdříve do severní Italie a odtud do jižní Francie. Nechci hádati, kolik dnů taková cesta středověká trvala, ale dočetl jsem se, že za dob Karla Čtvrtého čítali v Čechách z Prahy do Paříže šedesát dnů koňmo; do Avignonu bylo mnohem dále. A přece nerozpakovali se čeští mužové choditi na studie až do Montpellieru anebo navštěvovati k vůli náboženským záležitostem Avignon!

Nejvíce mi tanul na mysli přísný Moravan Jan Milič z Kroměříže, kterýž zřekl se všech svých důstojenství, aby stal se hodným následovatelem Ježíše Krista, týž Milič, po jehož kázáních „marné ženské odkládaly šperky, lichváři navracovali hanebné zisky atd.“, kterýž chodil v zimě v jediné sukni koží podšité a „nedovoľoval sobě (dle slov Tomkových) ani nejmenšího žertu nebo usmání, na ulici ani slova nepromluvil bez nevyhnutelné potřeby“. A přece vsazen do vězení, pak propuštěn a odhodlal se konečně po všelikých útrapách v Praze i v Římě navštívití papežský dvůr v Avignonu.

Bylt z Avignonu papež Rehoř XI. vydal bullu kárající přísné učení Miličovo a Milič cítil potřebu i. 1378 osobně u papeže se ospravedlniti. Ospravedlnil se, avšak zde v Avignonu dokonal. Jaké chvíle as trávil přísný Moravan v hluchém městě papežském, v němž odehrávaly se souduhy lásky, známé u nás všeobecně díky stejno-

jmenné veselohře Vrchlického? Pochybuji, že si představoval ve své jednoduchosti, jak nevázně se v nejbližším okolí papežského paláce s církevními obřady zachází. Vždyť když přijel i. 1365 Karel Čtvrtý do blízkého Arlesu za příčinou korunování, uspořádala místní kapitula ku počtě csařově „bláznovskou mši.“*) vykuřující chrám všelikými smrady, kdežto jiní převlečení jsouce za mnichy a jeptišky, tančili necudně v lodi chrámové. Dost možná, že přísný Hanák nejednou jako já ve stínu evonymů na Rocher des Domes sedával a o marnosti světské přemítal!

Před Miličem pobyl sobě v Avignonu biskup pražský Jan z Dražic. Je známo z historie, že jej papež Jan XXII. suspendoval a k soudu svému v Avignonu obeslal. Devátého máje 1318 opustil Jan z Dražic Prahu a pobyl si v Avignonu jedenáct roků, než se záležitost jeho vrátila. Zdá se, že již ve 14. století se někdy rozeptě poněkud vlekly. Také Janu z Dražic as na krásném okolí avignonském málo záleželo. Čtu v Tomkových dějinách Prahy, „že biskup Jan trávil celý tento čas (jedenáct let) s velkými protivenstvími a útratami při dvoře papežském v Avignoně“. Plyne mi z toho, že já (viz hrozen za sous) žil v městě tom s menšími útratami. Zajímavo jest však, že Jan z Dražic vrátiv se do Čech, kdež jej s velikou radostí a ctí uvítali, podnikal mnohé vzácné stavby, zvláště v Roud-

*) Viz Z. Winter. Život církve v Čechách II. 1896. p. 899.

nici most přes Labe, a obrátil péči svou také na zvelebení umění a literatury. Tak tedy ty veliké útraty v Avignonu přece nebyly biskupu na škodu, a snad mnohou pěknou věc, které se v krásné Provinci přiučil, také v Čechách zavedl.

Také středověký Milán srbský, náš dobrý král Jan Lucemburský, vícekrát se v Avignonu po svém způsobu bavil. Jednou zde as byl humoru špatného. Vrátil se totiž do Avignonu z Montpellieru, kde marně vyléčení nemocného oka hledal. Ve Vratislavi honoroval očního lékaře, který ho nevyléčil, utopením. Montpellierskému okulistovi však nemohl učiniti nic zlého, ačkoliv jeda do Montpellieru ještě viděl a vrátil se z Montpellieru byl již úplně slepý a slepým zůstal. Zahrady olivové, granát-níkové, citronové neměly pro něho již své krásy.

A seděl jsem ve stínu keřů zahradních, ani netuše, jak čas ubíhá. Tu zabloudil zrak na pevné hradby malého města Ville-neuve les Avignons, tu upoutá zrak podivná zřícenina mostu kamenného, kterýž do polovic Rhony vede a tam končí. Svatý Benezet, pastýř viva-raiský, jej z milodarů vystavěl a jeho památce jest zasvěcena kaple, kterou zřícenina ve vodě končí. Bývá prý tu zhusta hlučno a veselo, a stará písnička už povídá, jak se tančí „sur le pont d'Avignon“. Tam zase lákají malebné šedé starobylé domky pod červenou prejzovou střechou a i při pohledu na úplně zachované hradby avignonské z dob papežských nemálo se myslí roznítí. V těch dobách, kdy čítali jsme Herlo-

šova Žižku a Posledního Táboritu, jak bychom byli bývali šťastni při pohledu na bezvadné hradby středověkého pevného města! A tady v Provinci jen se jimi hemží, jen z Rocher des Domes jest jich vidět několik, a tam na jihu v dále zejména se bělí obrysy velikého, krásného zámku Tarasconského. Škoda, že se člověk k takovým předmětům dostane, když už fantasie povadla a podzim života na něj naléhá!

Vlastně jsem měl v cestovním mém plánu určeno pro Avignon jen několik hodin. Avšak vyseděl jsem na jmenovaném místě celé dopoledne a vrátil jsem se sem dopoledne i odpoledne — po celé tři dny.

VI.

Z cesty po Skotsku.

(1896.)

I.

Po několikadenním pobytu v Edinburku chtěli jsme navštívit s přítelem S. skotská jezera Looch Lomond a Looch Katrin. Nejpraktičtější cesta k jezerům této vede přes Glasgow, kamž rychlík z Edinburku za hodinu a několik minut dorazí. Cestu tuto volili jsme také my a o deváté hodině ranní sedli jsme jednoho dne v srpnu do vlaku, kterýž odvezl nás měl do Glasgowa.

V coupé, do kterého jsme se dostali, seděli tři páni. Každý, jakož pochopitelně, v jednom koutě vozu. Přítel S. usedl do čtvrtého kouta a já proti němu vedle snědého, černovlasého pána s navoskovaným knírem. Pán tento četl týdeník Tit-Bits, jeden z četných týdenních listů anglických, oplývajících různými daty a anekdotami, při jejichž čtení člověk se sice jakž takž baví, avšak po přečtení není hrubě, co čtl.

Když jsme se usadili a věci dle možnosti umístili, vysvitlo slunce a ozářilo vnitřek našeho

vozu. Svít sluneční není ve Skotsku, deštěm tak bohatě pozeňnaném, žádný pravědní zjev a nebylo to proto nijak s podivením, když gentleman vedle mne nechal své četby a podívav se oknem na kousky modré oblohy, jež mezi mraky vykukovaly, prohlásil: „Máme dnes pěkný den.“ Tohoto druhu poznámka není v celé Anglii nic neobvyklého.

Přítel S. přisvědčil, že je skutečně jítro nezvykle pěkné.

Gentleman zanechav čtení úplně, vyhlížel z okna a prohlásil dále po chvíli: „Pěkné město tenhle Edinburk.“

„Velmi pěkné,“ přisvědčovali jsme my.

„Nebyl jsem zde as dvacet roků,“ pokračoval gentleman. „Byl jsem v Americe za svým povoláním. Po letech se mi zastesklo po domovu a zajel jsem si do Edinburku.“ Zamlčel se. Po chvíli vzdychl vyhlížeje pohmutě. „Nenašel jsem téměř již nikoho ze svých přátel a známých na živě.“ Gentleman mluvil angličtinu

zřetelně se širokou americkou výslovností, takže nenapadlo nás pochybovati o pravdivosti jeho vzděchu. Ba naopak vypravování jeho vzbudilo naše sympatie. Během těchto poznámek „Amerikánových“ přisedl pán, který seděl na druhém konci sedadla, co přítel S., do samého středu; a zdálo se, že chce lépe slyšeti melancholický stesk „Amerikánův“. Byl to staříčkový šedovlasý pán s bílým vousem. Naslouchal, avšak hovorů se neúčastnil. Když staříčkový pán ve středu hodnou chvíli zůstal, obrátil se ke mně třetí z cestujících, statný, hranatý

muž, rovněž přisedivělý, a ptá se mne, zdali si nechci sednouti do kouta, ježž staričký gentleman právě opustil.

Sedám si rád na nabídnuté místo, již k vůli výhledu z okna příjemnější.

„Skotské hory,“ ukazuje mi protějšek na horské pásmo z okna viditelné. Poznalťe na mé angličtině, že jsem cizinec, k čemuž ostatně přispělíš velikého ostrovtipu třeba nebylo. A dodal: „Můj domov.“

Podobných a jiných poznámek padlo ještě se strany našich soudruhů několik, když tu vlak náš — (po prvé a naposled) tuším v Haymarketu — zastavil. Před oknem našeho vagonu míhalo se několik osob, a staričký pán, jenž až dosud nebyl slova promluvil, vstal a vyhlížel ven. V tom se dvě otevířely a do coupé vskočil mladší muž se zarđělým plným obličejem a černým knírem. Cosi protivného koukalo mu z obličejje. Za ním dral se jiný pán do coupé, avšak staričký náš souseď velitel'sky zavřel dvře a zvolal: „Zde jest přeplněno.“ Načež obrátiv se k nám, pravil jakoby na omluvenou: „A drunken man is a bad company.“ (Opilý člověk je špatná společnost.)

Přiznati sluší, že ani já ani můj soudruh nedovedli jsme poznati, že člověk do coupé se deroucí by byl opilý. Avšak nový rudolící společník náš zachytil se poznámky starcovy a pravil: „Ah col! Já pil taky! Whisky! A dost jsem pil.“ Po několika poznámkách o pití mezi ním a starcem vyměněných natáhl se nový příchozí na sedadlo, zavřel oči a snad dřímal.

Ostatní sousedé četli a my vyzírali oknem na krajinu. Jen v dále se objevující obrysy obrovského mostu přes Forth (Forthbridge) upoutaly na chvíli všeobecnou pozornost. Překvapilo mne, že „Amerikán“ věděl lépe, než můj protějšek „Highlander“, jak dlouho obrovský most ten jest postaven.

Za rozhovoru o mostu procitl nově přibylý společník a počal pronášeti poznámky, tuším v rýmech, které skutečně nasvědčovaly, že silněji snídál. Mluvil mezi jiným, že byl včera ve společnosti dám a že se znamenitě bavil. A jako v náměsíčné extasi dodal: „Ba přinesl jsem si také některé ‚ladies‘ s sebou.“ Sálh pak do náprsní kapsy kabátu a vyňal několik litografovaných barevných obrázků — vesměs divých tvářů. Obrázky podával cestujícím jednomu po druhém. Také my nerozumějice tomu všemu obrázky ty jsme přijali, prohlédli a vrátili. Highlander držel je proti světlu, jakoby si myslil, že jsou to nějaké průhledné obrázky nechvalné pověsti. Rudolící společník náš však neustal ve svém tlachu. „Tyto ladies, pánové,“ pokračoval, „mají tu vlastnost, že se jimi dá hráti.“ A hned vytáhl z téže náprsní kapsy dva jiné lístky, po jedné straně podobné jako rub ukazovaných obrázků, po druhé však prostě černé. Zastrčil pak všechny ukazované obrázky až na jeden zase do kapsy, vytáhl ze šosu kus dlouhého zeleného flanelu, který ovinul kolem stehén tak, že okamžitě hrací stolec byl improvizován. Hra pak, již rudolící slechetník provozovati počal, spočívala v tom, že karty jako

obyčejně rubem obrácené prohazoval mezi sebou, žádaje na divákovy, aby uhodli, kde leží obrázek děvčete. Tedy malá modifikace „červené desítky“ čili kalivarů, jak ji na našich jarmarcích a poutích kramáři a komedianty často provozovali a dodnes snad provozují. Je známo, že hledanou kartu s počátku každý divák snadno určí, poněvadž hráč lákaje nezkušená housata hraje směšně nemotorně. Teprve zněnáhla použije svých eskamoterských úskoků. Hází na příklad karty mezi sebou tak, že jednou hosenou prsty zachytí a současně drženou pustí, takže nezkušený divák by přísahal, že určitá karta dopadla, kdežto ve skutečnosti ji hráč ještě drží. Vášnivý hráč, prvotními úspěchy navnaděný, dělá nyní chybu za chybou a doznaná se strany bankéřovy dokonaleho oškubání. Vypravuje se o jednom vynikajícím českém dramatikovi, že ho touto hrou kdysi v Berlíně docela neznámí gentlemani nadobro obehrali. Nad to pak jsou příruční knihy cestovní, které hned v úvodu upozorňují na šejdířskou hru tuto a varují cestovatele, aby s neznámými do hry se nepouštěli.

Z toho je patrné, že nemotorné počínání rudolického mladíka, jehož podivné a zdanlivě nesmyslné řeči teprve nyní došly svého objasnění, pro mne aspoň s nebezpečenstvím spojené nebylo.

Avšak neznal jsem názory svého přítele u věci té a proto klidně, jako bych o počasí mluvil, jsem mu řekl: „Nedej se za žádných okolností ke hře svěsti.“ Krátká odpověď příteleva ubez-

pečila mne, že ani on se napáliti nedá, a tak jsme očekávali, co se bude díti dále.

Hráč se nejdříve obrátil na Highlandera. Sázal se s ním o nepatrné obnosy, že neuhodne, kde leží „panna“. Highlander, jak přirozeno, vyhrával stále. Najednou praví bankéř Highlandrovi: O libru (dvanáct zlatých), že neuhodnete nyní, kde leží lady.“ Highlander sázku přijal a prohrál, ač bankéř stále ještě hrál průhledně. Jakoby s největším vztekem zatleskl Highlander rukama a hněvivě se podíval oknem. Avšak hned se dal do nové hry a vyhrál několik liber. Sbíraje poslední výhru obrátil se ke mně vítězně s poznámkou, že si vyhrál na útraty hotelové, a zval mne, abych si přisadil taky. Jakož přirozeno, odvětil jsem chladným: „Děkuji.“

Zatím však dali se oba ostatní cestující „Amerikán“ a „starý“ do hry. Amerikán s jakousi okázalostí ptal se bankéře, zdali břeře také americké peníze. To se ví, že je bankéř „bral“, a Amerikán konsekventně vybíral z kapsy u vesty pomačkané pětidolarové bankovky (které Bůh ví po kolikáté v této úloze vystupovaly) a bankéř je „bral“ za libru. To se ví, že i Amerikán vyhrával. Zeptal se posměšně bankéře, má-li toho zlata hodně. Přiznávám se však, že rozprava výborných mužů těchto mne přestala zajímati, situace se zjevně stále více přiotřavovala. Neboť všichni dobří mužové nás víc a více dotěrně ke hře vyzývali. Nejdotěrněji počínal si Highlander. Ukázal mně potají, kde lady leží. Bankéř jako by to ani neviděl, že mu

šlechtný soused kartu obrací a mne k přisazení láká. Chtěl mě patrně zavést k podvodnému skutku, abych na konci v případě potřeby vinen byl já a ne oni. Avšak tvář moje patrně přišliší vliďným výrazem nevyunikala, neboť za krátko mne naši ctění společníci přestali ke hře vybízet. Zato tím více soustředila se činnost jejich na přítele S., který byl dříve s nimi vliďně ho-vořil a lepší vyhlídku poskytovali se zdál. Hůře než vosy do nebohého hučeli. Ba Highlander vyňav zlatou libru pravil: „Já sám, pane, za vás vsadím, jenom mně udělejte to potěšení a odkryjte kartu.“ Avšak přítel se držel statečně a pravil, že ze zásady nikdy nehraje. Nepotřebuji podotýkati, že čím dále tím více bylo nám nevoľno. Především bylo patrné, že jsme se dostali do rukou dobře sehrané společnosti šejdířů, z nichž jeden měl škubati, co zatím ti tři dělali „volavce“. Ten, jenž měl škubati, přistoupil nenadále na nové stanici, když nás byl ostatní tři tak rozsadili, že já přišel od mého přítele dál, abychom se nemohli společně potajit smlouvati — po případě snad i kryti nebo brániti. Slovem, ač jsme s přítelem po celou dobu ani slova nepromluvili, byli jsme nálady na vlas stejné. Dostávali jsme svorně ze čtyř gentlemanů našich strach. Rozumí se samo sebou, že šlechtinici tito, nemohouce nás ke hře svést, sami přestali hráti a mlčeli. Highlander vytáhl krátkou dýmku a jal se zuřivě bafati a plivati. Bylo viděti, že má ohromný vztek. Vlak uháněl sice závratnou rychlostí ku předu, avšak nestavěl nikde — toť právě tvořilo ope-

rační basis našich společníků — a já vyhlížel zoufale, brzy-li uvidím něco, co by se podobalo velikému Glasgowu. Avšak místo města namnul se tunel a my k nemilému překvapení svému viděli, že coupé naše není osvětleno (ostatní, jak jsme se později přesvědčili, osvětlena byla). Rozumí se, že i v tom jsme tušili arrangement čisté naší společnosti a jízda v tunelu nebyla žádnu rozkoší.

Konečně však objevily se veliké řady domů a když jsme po chvíli vystupovali šťastně z vagonu, bylo nám, jako bychom byli ušli hrozný ráně. Naši gentlemani šli patrně operovat jinam.

2.

Armádu spásy — známé to fantastické sdružení náboženské s vojenskou organizací a titulaturou členů — zná mýslím každý čtenář novin dle jména.*) Založena původně v Anglii šíří se dále a to po různých dílech světa. U nás dle platných policejních řádů však sotva by byla možná!***) Kdosi mně povídal, že hlavním cílem sdružení tohoto jest učiniti širokým vrstvám bohoslužbu přístupnou. Neboť v Anglii jest i bohoslužba drahá a tudíž není každému možno dle přání jí se účastniti. Je-li tomu s armádou spásy vskutku tak, ovšem nevím.

Po prvé viděl jsem armádu spásy r. 1883 v Londýně. Tenkrát vystupovala parádně.

*) Armáda spásy působí od r. 1918 také v Praze, ale budí malou pozornost.

***) Psáno ještě za Rakouské vlády v Čechách.

Veliká její procesí putovala za zpěvu a hudby rozmanitými ulicemi. Avšak v Londýně, jak se zdá, není pravá půda pro armádu tuto. Dílem jí dělají nové spolky a nová sdružení nezřízenou konkurenci, dílem zase všechno na světě zvesední, trvá-li příliš dlouho. A obyvatelstvo velikých měst jest obzvláště vyběračné. Touží stále po novém.

Tak se stalo, že po dvanácti letech našel jsem armádu spásy v Londýně již jen ve stavu žalostném. Za neděle — jak se zde samo sebou rozumí — deštivé potkal jsem její průvod kdesi poblíž Hollandparku. Sestával z šestičlenné, nábožnou píseň vytrubující kapely, praporečníka a — celých dvou bojovníků. Kráčeli středem ulice za zvuků své hudby, a lidé si jich nevěšili. Ani se jim nesmáli. A nevěšmavost je pro podobné sdružení jedem.

Mezi Skoty jest však pro „Salvation-army“ — pokud ovšem jako turista souditi mohu — půda mnohem příznivější. I zde jako jinde rozvíjí armáda svou činnost hlavně v neděli. Avšak takovou skotskou neděli třeba zažít! Před lety mně londýnská neděle připadala strašlivou (viz její vylíčení na str. 16). Avšak proti edinburské neděli byla londýnská pravým římským karnevalem. V Londýně otevrou aspoň na čas v poledne a večer hostince, takže hladový cizinec obejde se bez rozpaků. Avšak v Edinburku jsou všechny hostince, čítaje v to i buffet nádražní, od soboty večer až do pondělka rána úplně uzavřeny. Pouze v jídelně hotelů, přístupné jedině hostům hotelu, možno

za zvyšenou taxu nějakého oběda nebo večere se dopídití. Tramwaye a omnibusy vůbec nejezdí. Dráha vypravuje jen nepatrný počet vlaků, a sice časně z rána a k večeru. Po čas dopolední pobožnosti zeje Waverleyské nádraží pustým, přímo rušícím tichem. Vlaků naprosto není. K otázce naší, co si má cizinec v neděli počítí, odtušil jeden zřízenec, že se v neděli necestuje. Sbírky, musea, ba i botanická zahrada, což všechno v jiných krajích obzvláště v neděli bývá otevřeno, jsou v neděli mezi Skoty pod zámkem. V samém Londýně jest přece nezapomenutelná botanická zahrada v Kew právě v neděli bezplatně otevřena. Ba i návštěva kostela má mezi Skoty svůj háček. Když jsme v neděli vešli do jednoho otevřeného kostela v starém městě, netušil v nás gentleman u dveří patrně žádné čistokrevné puritány a upozornil nás, že po čas pobožnosti, která i několik hodin trvati může, jest kostel naprosto uzamčen, tak že odejítí nelze, a pobožnost že začne hned. Tedy vlídný vyhazov i z kostela.

Tak jsme tedy, jsouce odsouzeni trávití v Edinburce neděli, chodili s přítelem po čarokrásném starém městě a nemohli se nabažiti těch nesčíslných starých domů s malebnými arkýři, schodišti, kouty a dvory. Soucitný jeden konstabe se k nám přidružil a s horlivostí místního patrioty a s opravdovým porozuměním nás na mnohou zajímavou drobnost upozornil. Zvláště, když jeden nápis latinský jsem k přání jeho do angličtiny přeložil, byla zdvořilost jeho bezměrná. Tuším, že nás překladem tím chtěl

zkoušeti, nejsme-li přec jen podezřelými vandrovníky. Znalost latiny, již u mne objevil, jej však dokonale odzbrojila.

Bralo se k jedenácté hodině, když počaly se z odlehlé ulice starého města ozývatí hudební zvuky. Nemohu ani říci, jak nám zvuky ty přišly vhod. Za prvé jsme se trochu starého města nabažili, za druhé naskytovala se nám možnost ztrávití nějakou chvíli u nových věcí a utlouci tak část dlouhého dne. Tušili pak jsme ihned za hudbou armádu spásy. Kdo by také po čas pobožnosti směl tak v Edinburce vytrubovati?

Sli jsme tedy po zvucích a záhy jsme poznali, že tušení naše bylo s pravdou. V ulici, jejíž jména jsem si nevsímnul, dávala skutečně armáda spásy své představení.

To pak s takovým programem a s takovou úpravou: Uprostřed ulice tvořili hudebníci dosti veliký kruh. V kruhu tom při příchodu našem ležel prozatím veliký papír, na který přivrženci armády házeli příspěvky. Avšak zdálo se mně, že přivrženci ti buď nejsou štědrí anebo četní. Několik pence — za shilling jich věru nebylo — byla celá ta k účelům armády obětovaná suma. Hudebníků bylo celkem dvanácte. Deset mužských v placatých čepicích se štítem. Na čepicích pruh s nápisem „Salvationarmy“. Vedle deseti mužských dvě ve vzrůstu poněkud opozdné dámy, zdá se mi dívky. Měly černé plstěné klobouky, jejichž okraj obloukovitě obtácel plný oblíčej hudebnic. Na okraji páska se stejným nápisem jako u mužů. Dámy tyto — horribile dictu — foukaly do dechových nástrojů podob-

102

ných malému bombardu. K upokojení zvědavých poznamenávám, že ani jedno, ani druhé troubící děvče nebylo hezké. Zdá se mi proto, že ani mezi zbožnými Skoty hezká děvčata nepotřebují až dosud troubiti bombardon. Za to lze si sotva představití něco smšnějšího, než nadmutá líce foukajících děvčat. Byl to jeden z dojmů, na které člověk tak snadno nezapomíná. Z deseti mužských členů spolkové kapely dva byli určitě šilhaví. Jeden jen chvílemi si zasilhá. Dva členové dále byli určitě zrzaví a obličej kropenatí, z těchto jeden tloukl veliký buben. Všichni ostatní měli nástroje dechové.

Když jsme s přítelem na místo představení dorazili, hrála kapela právě zbožnou píseň. Bubeník při tom hrou svou ukazoval, že jest nejen nadšený, ale i tak značnou fysickou silou nadaný přivřezanec „Armády“. Když pohráli, dali se hudebníci do zpěvu. Odzpívali sloku s textem, načež zase sáhli k nástrojům a melodii ještě jednou opětovali. Ostatní členové Armády — počtem as dvacet, dámy i páni vesměs s odznanými páskami na kloboucích, klidně kapele naslouchali. Rovněž tak nečetní diváci na ulici i po domech.

Když hudba dobrý počet slok odehrála, ustala.

Jeden z obou zrzavých hudebníků vstoupil doprostřed kruhu a oznámil, že jeden nedávno na víru obrácený člen, recte bojovník armády spásy, osloví shromážděný lid. Do kruhu hned na to vkročil as třicetiletý, štíhlý, hubený, bledý muž s hnědým vlasem, knírem a licousy. Smeek-

103

nul čapku označenou rovněž armádním nápisem a počal mluvit. Mluvil rychle, jistě, bez přerýkávání, bez modulace, jako dítě při zkoušce. Dělal vůbec dojem člověka, který se bezvadně naučil řeč — někým jiným sepsanou a který své proslovení nepřednáší po prvě. Počal slovy, že jest přesvědčen o božím původu armády spásy, vyprávěl, že sám byl dříve také zaslepený a brodil se v nepravostech a kalu, avšak nyní že má otevřené oči, „Džises“ (Jesus), že mu je otevřel ukázav mu armádu spásy, při které jest dokonale blažen. Zkrátka měl k lidu náboženské kázání končící apellem na posluchače, aby k „Armádě“ hojně přistupovali. Budiž dle pravdy zaznamenáno, že zrzavého hudebníka zbožná řeč „konvertity“ velmi málo bavila. Ba počínání jeho právě mne utvrzovalo v podezření, že konvertitovo „číslo“ patří k dávno již se opětujícím bodům celého programu. Neboť po ten čas, co konvertita mluvil, ulehčoval si zrzavý bubeník ob chvíli energickým udeřením na buben.

Po konvertitovi vstoupila v kruh hubená dáma v prostředním věku s exstatickýma očima a jala se bez všeliké tremy a bez průvodu hudby zpívati v kupletovém taktu melodii rovněž na kuplet upomínající, avšak s podloženými zbožnými slovy. Rovněž zbožný refrain zněl však jako kvapík. Kapela a shromáždění členové zpívali pak vždy refrain ještě jednou. Hlas zpívající ženy byl nanejvýš nepřijemný, upomínal silně na kňučení štěněte, jemuž někdo slápl na nohu. Avšak primadonnu to nerušilo

nikterak, a klid po čas refrainu, zpívaného sborem na tváři její se hostící ukazoval zřejmě, že primadonna jest sama sebou úplně spokojena. Právě nabírala třetí sloku, když podivuhodná tato pobožnost doznala malého přerušeni. Během produkce utvořil se totiž kolem kapely znenáhla dosti veliký kruh zevlujícího obecenstva. Pomalu zbývala mezi obecenstvem a domy jen uzounká prostora pro kolem jdoucí. Při třetím kupletu přijel odkudsi cyklista, kteréhož napadla výborná idea, že rychle projede na kole uzounkou uličkou mezi obecenstvem a domy. Úmysl svůj provedl. A sice výborně. Jako střela prolétnul nadmíněnou úžinou. Avšak při projíždění vrazil jednou rukojetí bicyklu do zad vážného, zpěv poslouchajícího, malého, obtloustlého gentlemana. Rukověť šou-chla do zad gentlemanových takovou prudkostí, že se malý gentleman celý zatřásl. Při tom se rozkývala hlava tou měrou, že krásně vyštětný cylindr, zdobící hlavu gentlemanovu, slétl na zem a po několika otcčcích uvízl v blátě.

Příhoda malá, avšak dětině mysli bojovníků armády spásy postačila úplná. Zpívající primadonna (měla, jak jsme se později dověděli, důstojenství štábního kapitána) nechala své sloky a dala se do smíchu, až se za boky popadala. Hudebníci, ostatní členové armády a diváci smáli se také. Velocipedista ujel a jen majitel cylindru válejšího se v blátě láteřil. Přijemně to vyrušení však nemělo zvláštního vlivu na pobožnost armády spásy. Primadonna

se konečně dosmála a zpěv svůj i s refrainem zcela dle programu dozpívala.

Sluší ještě jen podotknouti, že po čas jejího zpěvu obcházel jeden člen armády diváky a nabízel jim nejnovější číslo armádního orgánu „War-cry“ (válečný pokřik) na prodej. Za jednu penny stal jsem se i já majitelem jednoho čísla a v něm jsem se s potěšením setkal — s podobiznou zplavající primadonny. Ze životopisu jejího jsem se právě dověděl, že jest „staff-captain“ — štábním kapitánem v armádě spásy. Ostatně se hemžilo koupené číslo celou kupou podobizen vynikajících bojovníků a bojovnic „armády“. Zdá se mi proto, že takové manýry spolkového orgánu nejsou jednotlivým bojovníkům nepřijemné.

Když primadonna dopěla, oznámila v prose, že večer má armáda spásy svoji zábavu hudební při thé tam a tam. Vstupné six pence (třicet našich krejcarů). Mají prý na snadě sice jen dvacetdva hudebníky, ale nicméně lze očekávat, že zábava bude velmi pěkná.

A průvod se seřadil s hudebníky v čele a táhl v jímou část města, aby ve svých cvičeních pokračoval.

VII.

Z řeckých železnic.

Něšel jsem do Recka ani jako archaeolog, ani vlastně jako turista. K prvému mně schází odborné vzdělání a pro druhé je Recko trochu nepohodlné. Treba jen připomenouti, že o prázd-
ninách, kdy takový tuctový turista jde do světa, sklenu to je nad Reckem žhavé modré nebe, pod nímž vegetace daleko široko do šediva je se-
žehnuta. Při tom po silnicích a ulicích jest ne-
uvěřitelné množství prachu, v němž procházky při 40 C., kterážto teplota nejednou v Athenách zaznamenána, nepatří nijak k příjemnostem životním. Také nelze pominouti mlčením roz-
manitý hmyz, jenž zde nachází neobyčejně příznivých podmínek životních a má rodokmen, jehož počátky ztrácejí se v antických mlhách, a jehož reprezentanti si patrně pochutnávali na Diogenovi. Prvá noc v hotelu athenském, jenž mně doporučen rakouským vyslaneckým úředníkem jakožto jediný „kde není hmyzu“, připomínala mi živé mučení svatého Bartoloměje, kteréhož, jak povědomo, za živa odřeli a pak hlavou dolů ukřižovali. Jak teprve as vy-

padají postele, v nichž hmyz jaksi oficiálně „jest“.

Ale šel jsem do Recka jako člověk, jenž vyseděl osm roků na gymnasijských škamnách, tolik toho o řeckém umění, politickém životě a antických ctnostech slyšel, že konečně zatoužil po tom, dáti tomuto duchovnímu ovzduší jakýsi reálný podklad. Chtěl jsem viděti aspoň jeviště tolika různobarvých dějí, kulturních i jiných, jimiž druhdy mladá mysl někdy ráda, jindy jen s přinucením tolik roků se byla zaměřtnávala.

Doznávám pak, že s tohoto stanoviska jest ovšem návštěva Recka bohatá rozmanitými požitky. Nijak tu nevádí stinné stránky přítomnosti, které svého času nakreslil Edmond About perem tak mistrovským, že ještě po padesáti letech kniha jeho (*La Grèce contemporaine*) hojně se čte, jak nedávno vydané jedenácté vydání světle ukazuje. Tam, kde každou chvíli zvoní v ucho antické jméno, připomínající jednou významnou událost, po druhé osobnost antickou, vypadá to, jako bychom kráčeli po jakémsi domovském, dávno opuštěném kraji. Abych citoval jen jediné jméno, uvádím Parnass. Zvedá se nad korintským zálivem, z dola lysý, narůžovělý, v nejhořejší části zalesněný, ale ze všech stran strmý a po dnes je nesnadno do- stoupiti jeho vrcholu. Hotová allegorie!

Jsem ovšem dalek toho vylíčiti tuto všechny dojmy, jež jsem na výletu řeckém nasbíral a jimiž jsem byl hojně odměněn za ten trošek nesnázi, jež cesta poskytuje. Takové dojmy jsou

obmezeny na nitro pozorovatelovo, a ani dovednější péro nežli je moje, nedovede je vylíčiti tak, aby ve čtenáři vzbudil podobnou náladu, jakou kdys měl pozorovatel.

Účel rádků těchto jest nepoměrně skromnější, mají zachytiti jen několik žanrových drobtů ze života na řeckých železnicích. Život ten poskytuje tolik svérázných vlastností, že při vsí klasičnosti, která na člověka se všech stran se valí, cestující vlastností těch sobě musí povšimnouti volky nevolky.

Již vstup na klasičskou půdu v Patrasu překvapil mne svou rázovitostí. K přístavu patrasskému přiléhá totiž dosti rozsáhlé náměstí a to bylo ve chvíli, kdy jsem přistal, proměněno v jediné skladiště ohromného počtu beden, nahromaděných v kupy. Mezi těmito kupami hemžilo se lidí jako v mraveništi. Jedni nakládali do beden černé hrozinky, druhí bedny zatloukali a třetí je odnášeli. Na jednom místě dokonce viděl jsem chlapa, jenž bosýma nohama hrozinky v bednu pěchoval, tak jako ve zlatých dobách u nás v Čechách se šlapávalo zelí. Jenže na nohou hrozinky pěchujícího pána bylo patrné, že jejich majitel zásadám Kneippovým neholduje. Ostatně cestou po břehu korintského zálivu, klasičké to půdě révy, jejíž hrozny se v hrozinky čili korintky (u starých Čechů „řecké víno“) sušením předělávají, přesvědčil jsem se vícekrát, že se dobře doporučuje hrozinky před upotřebením jejich v kuchyni co nejpečlivěji — omýti. Zejména mně utkvěl v paměti melan-

cholický osel, jež viděl jsem státi zadumaného ve stýlce sušících se hroznů . . .

Do toho víru hrozinkového, jenž v měsíci září u přístavu Patrasského se odehrává, přinesla mne barka z Lloydova parníku, jenž pro neupravenost patrasského přístavu dosti daleko od země na moři zakotvil. Ačkoliv pak Patras není ještě pravým Orientem, poznává zde přec již cestující předtuchu některých barvitých zvyků levantinských. Mně aspoň se zdálo, když jsem vystoupil na pevnou půdu, že jsem kost vržená na pospas lačným ohařům. Neboť všeho druhu nosiči, obzvláště však dragomani hotelů, vrhli se na mne se všech stran brebentíce na mne, jak to u Levantinců zvykem, všemi možnými jazyky. Marně jsem najal jednoho nosiče, jenž mi skrovný můj kufřík donésti měl na nádraží, abych hnedle odjíždějícím vlakem vydal se na pouť do Athen. Jedva že nosič s kufříkem vykročil, utvořilo se z ostatních nosičů a dragomanů procesí, v jehož čele jsme se ubírali na nádraží nalézající se na náměstí svrchu nakresleném. Toto procesí stále mi hučelo cos do uší s dotěrností, o níž si neudělá druhý ze čtení jasně ponětí. Nádraží na náměstí patrasském jest vlastně kůlna na náměstí otevřená, a koleje samy nacházejí se uprostřed víru hrozinkového, do něhož také vlak po chvíli klidně, bez zvláštního upozornění se strany zřízenců zajel. Když pak ubíral jsem se pro lístek ke kase, zastoupil mně jeden z dragomanů cestu a odkoukav, že rozumím vlasky, vykládal mi jazykem tímto, že mi chtěl ušetřit

tlačení u pokladny a proto že dovolil si koupiti mně sám lístek prvé třídy do Athen. A podával mi s hlubokou poklonou lístek ten. Nezbylo než dáti se do smíchu dotěrnému chlapovi a lístek mu odebrati. Každý uzná, že jiné jednání s pravdě podobností by končilo nekonečným sporem. Budiž dále ke cti zaznamenaného procesí uvedeno, že při mém vstupu do vagonu utvořilo čestný špalír, v němž se míhalo množství smeknutých kloubků a napřažených dlaní. A tak jsem mohl s přivítáním na klassické půdě býti spokojen.

Od toho okamžiku rázovitost řeckých železnic co chvíli poutala pozornost mou a vyrušila mne z dumání v klassickém ovzduší. Af jsem jel kterýmkoliv směrem, každá jízda poskytlá něco nového. Obzvláště však zábavná byla cesta do Olympie, již jsem později z Patrasu byl podnikl. Ouverturu výletu tvořila hádka mezi jakýmsi řeckým vysokým církevním hodnostářem a konduktérem. Hodnostář tento — (hodnost jeho nedovedu určit, avšak na každé stanici byli popí, kteří spěchali k našemu vagonu a uctivě líbali hodnostářovu ruku) — dal nás nositi do oddělení, v němž jsem seděl, tak neuvěřitelné množství zavazadel, že jsem nemohl z kouta, v němž jsem seděl, hnouti se ani na pravo ani na levo.

Konečně přišel průvodčí, jenž přese vši libérálnost řeckou našel mne ve stavu tak politování hodném, že po delší ohnivě rozpravě, při níž se ukázalo, že Demosthenovy ctnosti se z Morey ještě nevytratily, přišel zřízenec želez-

niční a zavazadla církevního hodnostáře do posledního kusu odnesl.

Ostatně se vysoký hodnostář na cestu dobře opatřil. Hojně zásoby potravy, jež měl při sobě na sedadle, ukazovaly, že odhodlán jest zápasiti proti hladomoru co nejsrdnatěji. Ba když viděl, že mám několik krásných broskví, zavolal mň-sího jakéhos duchovního a promluvil s ním několik slov. Načež tento odkvapil a přinesl za malou chvíli hodnou zásobu broskví ve filci z modrého kapesního šátku, na kterémž bylo patrnó, že jej nevyňali právě z prádelníku ovanutého levandulovou vůní.

Projeli jsme lesem píným staletých dubů, mezi nimiž hojně vyčnívaly snad metr vysoké stvoly stříbrobílé kvetoucí mořské cibule z vyprahlé půdy, když tu náhle vlak zastavil v širém kraji. Ulekl jsem se v domnění, že se přihodilo jakási neštěstí. Vykoukl jsem z okna a viděl ovšem obraz ne právě všední. Průvodčf vlaku hnal se za několika kluky a zdálo se, že marně. Leč v tom seskočil strojvůdce se stroje a klukům nadběhl. Načež jednoho šťastně společně s průvodčím chytíli a víře nepodobným způsobem spráskali. Po této exekuci sebrali klukovi klobouk, a za vřiskavého pláče klukova jeli jsme dále. Prý se kluci bavíli házením kamenů na vlak. Bohužel však i zde byla spravedlnost nespravedlivá, řídíc se jednostranně heslem: jeden za všechny.

Krátce po té objevila se při plné jízdě v okně oddělení našeho hlava cizího muže, jenž stál venku na stupátku. Byl to zase dragoman

nějakého hotelu v Olympii, který doporučoval svůj hotel. Viděl jsem s resignací, že spárům muže tohoto neuniknu. Zkušenost mne poučila, že dragomani jezdí takto i dvě stanice, aby konečně svou oběť do svého hotelu přilákali. Rozumí se, že jedou bez listku a po celou cestu po stupátkách přecházejí slídíce od okna k oknu po vhodné oběti. Leč tenkrát Nemesis, když již byla jednou v práci, zůstala v permanenci. Náhle zavanul vítr a odnesl dragomanovi klobouk do širé přírody. Nezbylo dobrému muži, rozumějme: pořád za jízdy, než seskočíti se stupátka a jíti pro klobouk, na to pak cachati dobře šest kilometrů cesty pěšky do Olympie. Přiznávám se, že se mne škoda tohoto bližního nijak nedotkla nepřijemně.

Na zpáteční cestě z Olympie v uvedeném dubovém lese náhle zase zastavil vlak. Tentokrát jsem se již neulekl, ale chtivě vyhlédl oknem, abych vypátral, jaké nové dobrodružství nás čeká. Zase honba na člověka. Tentokrát hnal se průvodčf za stříbrovlasým kmetem úctyhodného vzezření. Za starodávna byla by veškerá spartanská mládež v Olympii povstala, aby ctihodný kmet pohodlně se usadil, a za naší doby jej vlekl průvodčf nemilosrdně k vagonu pro zavazadla a přinutil jej, aby s ním vstoupil. Ctihodný kmet jel listivě bez listku a poblíž domova svého seskočil s vlaku za jízdy a chtěl se ukryti v dubí. Ale supí oko průvodčfho vlaku jej zahlédlo a co se stalo, víme. Ostatně jízda bez listku není v Recku žádnou nápadnou vzácností. Do oddělení vagonu, v němž jsem seděl,

přisedl hned po té na stanici mladý muž. Seznámili jsme se, a jelikož plyně mluvil francouzsky, dostali jsme se do čilého rozhovoru. Byl to mladý politik plný vlasteneckého nadšení. Za řeči ptal se mně, kde jsem v Patrasu hospodou. Slyšev jméno hotelu pochválil volbu mou, řka, že lepšího zde na místě není, a on že sám v něm obědvává i večeřívá. Po chvíli objevil se zase, jak už to zde zvykem, v okně hlava dragomana — leč z jiného hotelu, než byl právě společníkem mým vychvalován. Společník můj na něj volá důvěrně „Vasilí“. Po té mu vykládá, že ve vedlejším oddělení sedí čtyři Američanky, které by se jistě daly pro dragomanův hotel získati.

Když dragoman pooděšel, ptám se s udivením svého společníka, jak to, že teď radí dragomanovi tomuto, aby rozestřel síť nad Američankami, kdežto před chvíli ještě tvrdil, že hotel, v němž já sestoupil, jest naprosto nejlepší. „Ovšem“, odtušil statečný řecký přítel, „ale nezapomínejte, že já kandiduji do sněmu, a že majitel hotelu, jehož dragoman tuto se ukázal, jest osoba, která ve věcech politických není bez vlivu. V takové situaci, jako já jsem, dlužno si získávati přítele.“ Jak poučná to odpověď pro kandidáty poslanectví!

A ještě nějaká podrobnost! Nejedno větší místo má dvě zastávky železniční. V tom případě ustálil se u mládeže řecké tento roztomilý zvyk. Na první zastávce naleze jich celý roj na stupátka vagonů a nato sedíce po stupátkách vezou se na stanici druhou. Ne-

jeden průvodčí vlaku jest filanthrop a neruší klid své duše sháněním mládeže se stupátka. Avšak ve Vostize případ jsem na cholera. Když totiž na stupátka vagonů nasedalo dětí jako vrabců a vlak počal jeti, šel náš průvodčí a kráčeje po stupátkách, pohlavkovoal děti dolů. A děti padaly, kam padaly. Patrně má v Recku anděl strážce hodně na plno.

Také hezký zvyk projev il jakýs pěšák řecký při jízdě mezi Megarou a Korintem. Vystřelil svou ostře nabitou pušku oknem vagonu do krajiny. Zdali tušil, jak jednou burská válka ukáže, jak důležitá jest umění střílet při jízdě, či střílel-li pro zábavu jen, nevím. Na všechen způsob jest to zvyk, který by měl býti všeobecnějším.

Na nejbližší stanici hlásil průvodčí vlaku, co se stalo, přednostovi stanice. Ptám se pána, Vlacha, který sdílel se mnou oddělení vagonu a v Recku žije, co se as vojáků stane?

„Co by se mu stalo? Patří-li rodina jeho k politické straně, která má na sněmu většinu, nebude se nikdo takovou maličností inkomodovati. Členové takové strany mají jiná práva ještě než střílet z okna vagonu. Neplatí daní!“

Podobné věci uvádí About ve své uvedené knize také a všeobecně se praví, že kniha ta mikterak aktualnosti nepozbyla, čímž si vysvětluji, že ještě po padesáti letech se kupuje a čte. Avšak ukázané mnou drobtý myslím s důstatek ukazují, jak svérázný jest život na řeckých železnicích.

Kam pak s češtinou ?

Stokrát jsem jako malý student doma od starších pánů, zejména panských úředníků, slýchával: „Kam pak s tou češtinou?“ Bylo to v letech šedesátých, kdy národní život český počal rašiti jako tráva za teplého jara. Všude jsme se domáhali ve veřejném životě pro mateřský jazyk svůj rovného práva a — strojili tak, mimo jiné, úřady a místa pro našince. Tohoto eminentně národohospodářského významu národnostní snahy naši však jsme si byli tehdy málo vědomi a mnohý, kdo dnes mluví o „směšném vlastenčení“, není si významu toho vědom doposud —. Leč snahy tyto měly tehdy i mezi rodilými Čechy mnoho nepřítelů. Byli uvykli v úradě, v povolání, ve společnosti, při čtení němčině a hrozili se nesnázi, prodere-li se čeština zejména do agendy úřední. Nejedem dokonce viděl až dosud v češtině jen jazyk sedláků, nádeníků a podomků. Proto slýchali jsme na všech stranách: „Kam pak s tou češtinou? S němčinou může projít celý svět.“ Přiznávám se, že mne útržlivě a pohrdavě poznámky takové urážely do duše. Zejména poněvadž jsem viděl,

že ten „celý svět“, jímž podobní mentoři prošli, byl poněkud menších rozměrů. Leč pouhé mrzení bylo málo platno; třeba bylo nedat se mýlití, aby němčina v národě našem svého aristokratického postavení nepodržela — a nemusím podotýkati, že dodnes ještě není vítězství na celé čáře naše. Ba heslo „Kam pak s češtinou?“ nevymřelo dodnes. Ještě před několika roky jsem je slyšel. Byl jsem totiž s několika přáteli na pěší cestě, v níž dotkli jsme se českých dědin v pruském Slezsku. Při jakési příležitosti mluvili jsme s lidmi pracujícími na poli a jeden z nás je chválil, že se mateřskému jazyku neodrodili. Leč na to rozčertil se na nás starší jeden Průšák-Čech a zvolal gestikuluje rukama ve vzduchu: „Kam pak s češtinou? Do Jaroměřel! Mit der deutschen Sprache kann man in die ganze Welt.“ Později nám bylo sděleno, že tento nadšenec kale ani německy neumí. Ale tak to bývá. Amateuři bývají nejsilnějšího přesvědčení!

Mohl bych dodat, že jsem se naopak také sešel s lidmi, kteří u věci této byli přesvědčení podstatně jiného. Setkal jsem se kdysi s krajanem v Paříži, jenž prodávaje skleněné korálkové zboží šel pěšky z Lyonu až do Paříže. Při tom neuměl hrubě slova francouzského. Když jsem se troufalosti jeho divil, odpověděl mi skoro s opovržením: „Co pak chcete, vždyť lidé umějí všude česky.“ Výborný tento muž mi ani po dvaceti letech nevyvimzel z paměti. Ten byl z materiálu vzácného. Bohužel však nemohl jsem později z vlastní zkušenosti mínění jeho

potvrditi. Ve veřejném životě českém padlo v letech osmdesátých slovo, že slovanský jazyk prostírá se od Sumavy až k čínské zdi. Slovy těmi nadšen umínil jsem si tehdy — jsa právě v Haliči — že pokusím se do Prahy dorazit s češtinou. Avšak pohořel jsem nadobro. Neboť pojav úmysl svůj, žádal jsem v Stanislavově na nádraží po českou lístek druhé třídy. Ale ačkoliv české „druhý“ sluje po polsku „druhý“ a obě slova tudíž znějí velice spřízněně, nebylo možno od pokladníka lístek vynutiti, a chtěli-li jsem jet a v úmyslu svém vytrvati, nezbylo než — ukazovati prsty. A tak to šlo celou Haličí. Celkem jsem od těch dob myslíval, že s češtinou skutečně jen můžeme do Čech, Moravy, Slovenska a Slezska.

Avšak roku 1897 učinil jsem nové a dosti zajímavé zkušenosti ve věci této. Jel jsem totiž s dvěma přáteli na slovanský jih, a prvou zastávku učinili jsme v Lublani. Lublaň jest pro našince v mnohém ohledu zajímavá. Za prvé prodělává po stránce jazykové podobný proces jako kdys Praha. Slovinský jazyk krok za krokem musí dobývati půdy. Již ten zjev, že se na ulici slyší nápadně mnoho němčiny, ačkoliv při sčítání lidu prý jen několik málo set Němců v Lublani nalezeno, připomíná Čechu ty staré dobré doby, kdy se na ulici němčilo u nás na pořád. Dále však jest Lublaň hlavním městem Slovinců a tu člověk s interessem stopuje kulturní postup spřízněného národa, vidí nové divadlo, nový národní dům a jiné — co opětně živě připomíná kulturní rozvoj náš.

A ještě dále jsou poměry v Lublani s pražskými obdobné. U nás založili Městanskou besedu v zastrčené ulici, kde ji bylo nesnadno nalézt; a Slovinci postavili svůj Národní dům na periferii města a krajané naši vypravují, že jest dům ten málo navštěvován.

Jen se slovínštinou daří se Čechovi špatně. Marně se snažím rozuměti článku novinářskému, marně se namáhám zachytiti něco z hovoru poličního a i na trhu jsem hodnou chvíli stál, aniž bych byl porozuměl nejmenšímu. Tím větší bylo moje překvapení, když při návštěvě na zámku Lublaňském kastellánovi, nebo čím byl, jsem doprovázejícímu, jsme zcela dobře rozuměli. Teprve když jsme se loučili, sdělil nám dobrý muž ten, že — mluvil česky. Sloužil v mládí na vojně mezi Čechy a pochytil od nich tolik, že se s Čechem může dohovoreti!

Zcela podobnou, ba zajímavější zkušenost učinili jsme v Postojné. Najali jsme povoz na nádraží a dali se vézti k jeskyni. Ochotný povozník zase mluví s námi česky. Zase byl v jákém a sloužil nějaký čas tuším v Písku; česky se naučil dosti dobře. Po návštěvě jeskyně stávil jsem se na kávu v nevelikém Národním hostinci poblíže nádraží. Majitel hostince, mladý inteligentní muž, k nám přisedá a — mluví dosti dobře česky. Jest to slovinský idealista, horující pro bratrství mezi Slovany a z pouhého nadšení učil se mezi jiným češtině. Také bývali u nás podobní idealisté, třeba jen připomenouti dobrého Edvarda Jelínka, avšak v naší době pohříchu je jich málo.

Jedeme dále do Řeky. Ve vlaku se k nám po dvakrát hlásí krajané. Jedni z Vídně, celá rodina. Mluvili nefalšovanou vídeňskou němčinou, leč když nás slyšeli mluvit, hlásila se k nám maminka po česku a nakonec celá rodina mluvila česky také. Ze Řeky poštovním parníkem do Dalmacie. Na palubě pak samý Horvat. Ale na lodích se lidé rychle seznamují. Záhy mluvíme horlivě s dvěma horvatskými jeptiškami. Rozumí se, že my po česku, ony jak se zdálo horvatsky. Zejména starší rozuměli jsme výborně. Ovšem. Byla ze Záhlmic na Moravě, žije as dvacet roků jako školní sestra na jednom z ostrovů dalmatských, češtinu dosud nezapomněla a tím se stalo, že jsme její „horvatštině“ tak výborně rozuměli. Něčím se ukázalo, že s horvatštinou má Čech menší nesnáze než se slovinštinou. Rozhovořili jsme se na příklad s knězem, čistokrevným Horvatem, tuším z malého Losína. On mluvil horvatsky, my česky. S počátku vážně některé slovo, vysvětlíme si je, a záhy šla konverzace obstojně. Horvatský kněz vypravoval nejednu zajímavou drobnost z ostrovů dalmatských. Hovořili jsme také o tom, že na mnohých ostrovech koná se bohoslužba, ba čte se i mše, rozumějme katolická, v jazyku slovanském, t. j. staroslovanském. „To není veliká výhoda,“ namítám. „Lid staroslovanskému jazyku málo rozumí.“ Leč kněz odporuje: „Řeknu-li mu ‚Bog s vámi‘, rozumí tomu při nejmenším tolik jako řeknu-li ‚Dominus vobiscum‘.“ Což jest nepopíratelná pravda.

Jak tuze naproti tomu přidržuje se u nás bohoslužba katolická latinou!

Po celé Dalmácii to šlo obstojně. Za prvé je v každém větším místě kolonie česká, a pak v několika ménším pobytém pochytí Slovák z horvatštiny dosti slov, že nesnáží jazykových hrubě není. V městech dalmatských se mnoho němčí. Je to spíše reakce proti všemocné druhdy vlastnině nežli příchýlnost k němčině. Dalmatští měšťáci raději se domluví s cizincem německy nežli vlašsky. Vlachové je příliš dlouho utiskovali. Avšak my šli němčině z cesty a všude se domlouvali češtinou. Je pak to zcela zvláštní požitek hovořiti s lidem nižším a sledovati podivuhodnou logiku jeho. Je to druh logiky, které říkájí Pařížané „vieux Palissy“. Tento keramista byl pověstný svou neúprosnou logikou, a píseň francouzská o něm praví:

„Čtvrt hodiny před smrtí byl ještě na živu.“

Ptám se kdes podomka v hotelu, kde je restaurant. Týž mě vede mlčky chodbou ke dveřím, nad nimiž je napsáno „restaurant“. Chci otevřítí dvěře, avšak nejde to. Ptám se (ovšem v horvatštině, kterou jsem si sám sestrojil): „Což jest zavřeno?“

„Zavřeno!“ (Zaključeno!)

„A proč jest zavřeno?“

„Nikdo tam není!“

„A proč tam nikdo není?“

„Protože se sedí v zahradě!“

Ů Solině se ptáme hochy, kdo bydlí tam v tom hezkém domku. „Člověk.“ Jinde najímáme barkaře. „Gospodine, dovez nás tam

a tam.“ „Kdybych já byl gospodin, seděl bych v krčmě.“ A tak to chodí dále.

V Dubrovnice v hostinci, kde jsme jidávali, na naše české hovory sklepnice stále odpovídala německy. Byl to malý jazykový zápas, který se následkem toho vyvinul mezi námi a jí. Avšak na konci se ukázalo, že přece jen češky umí. Snad některý český kaprál dělostřelecký byl jí svého času učitelem jazyka. Na parníku „Hungaria“, který nás vezl z Dubrovnicka do Kotora, přihlásil se k nám Horvat, který studoval v Praze techniku a plynně češky mluvil.

Konečně nejjihnější bod naší cesty. Kotor; téměř ve stejné severní zeměpisné šířce jako Řím. Sestupujeme po velice zajímavé plavbě proslulou Bokou s párníku a vstupujeme pevnostní branou do první úzké ulice Kotorské. Při vstupu do ulice učinil jsem poznámku, která měla být vtipnu. Přátelé moji vtípem nadšení nebyli, avšak někdo se přece za námi zasmál. — Byl to voják na stráž v plné zbroji, který se s chutí smál. Později ještě nejeden voják, zejména dělostřelci, na ulici i na procházce se k nám hlásili jako krajané. Ba v přední hospodě, která v nepochopitelné samochvále nese název „Hotel zur Stadt Graz“, našel se starý německý sklepnik, který obstojně češky mluvil.

Z Kotoru jeli jsme přes Dubrovnik a Ston do Metkovič a odtud dále do Hercegoviny a Bosny. Jak v těchto krajích s češtinou se pochodí, je všeobecné známo. V každém větším městě je mezi úředníky polovic krajanů. Většinou vzdělání, nad míru ochotní a sympatičtí

122

lidé. V některém místě jsou celý soud a okresní hejtmanskví spravovány českými úředníky. A lid — mohamedánský a křesťanský — nejvýš zajímavý, s touž neúprosnou, ba ocelovou logikou. V Mostaru kontrolovali obecnostvo odjíždějící drahou. Zřízenec okresního hejtmanskví stál za tím cilem u pokladny pro lístky a ptal se každého, jak se jmenuje. Načež zapsal si jméno cestujícího. Přiblížil se k pokladně mohamedán. Elegán v plném slova smyslu. Měl černé hedvábné šarivary, rovněž hedvábný život a v pasu byl přepásán bílou a modrou šerpou.

„Jak se jmenuješ?“ ptá se zřízenec politický. „Osman beg Kapetanovič.“

Zřízenec jméno zapisuje a Osman dává koupenný lístek mladému hochovi, načež sám majestátně odchází z nádraží. Odpověděl, načež ho ptali. Kdyby se ho byli tázali, zdali odjíždí, byl by jistě odpověděl, že nikoliv.

Všecky naše příhody s češtinou v okupovaných zemích vyprávěti nemohu, věc stává se nudnou — avšak na konci přece ještě nějakou drobnost.

Dojeli jsme drahou do Jajců, v jichž bezprostředním sousedství jak hory, tak smaragdové jezero, prudká bystřina a veliký vodopád jsou seskupeny v nejmalebnější scenérii. V Jajcích dosud objevení se tři cizinců není věc lhostejná a zejména mládež utvořila kolem nás hustý věnc. Mluvíme s nimi po česku. Ptáme se po františkánském klášteře, kde pochován poslední bosenský král. Všecko nám odpovídá,

123

ale nejzřetelněji malý, jak se zdálo, mohamedán s fesem na hlavě. Poněvadž mně hoch odpovídal příliš zřetelně, ptám se: „Že jsi, hochu, Čech?“ A byl. Otec jeho je více roků řezníkem v Jajcích, kam se přestěhoval z Čech, a hoch mluvil srbsko-českou smíšeninu.

Navštívil jsem krajanů, známou z Prahy. Vypráví se to i ono, a mezi řečí povídá dáma, že žije sice mezi Srby dvanáct roků, avšak srbsky se nenaučila.

„Jak je to možno?“ — „Všichni moji služební, mužští i ženské naučí se ode mne v tak krátké době češtině, že neměla jsem až dosud nižádné potřeby učit se jazyku jejich.“

Když jsem po všech těch příhodách seděl zase v Praze a na to i ono vzpomínal, vynořila se mi z paměti stará ta otázka: „Kam pak s češtinou?“

Nu, zodpověděl jsem si ji jinak, než nám ji druhdy naši mentoři zodpovíдали.

„Světovým jazykem ten náš český jazyk není, ale nějakou ošumělou Popelkou také ne.“

IX.

Na hrbitově doma.

(1889.)

Po dlouhé době seděl jsem zase jednou na vršku poblíž naší vesnice. Byla krásná srpnová neděle. Den se chýlil ke konci a světlo denní stačilo zrovna tolik, že pohodlně bylo viděti červenou, šindelem pokrytou báň našeho koštelčka i jednotlivé domky roubící veliký rybník.

Sám bůh ví, v čem spočívá to kouzlo rodné vsíky. Sotva deset roků jsem v ní nepřetržitě strávil, dvacet šest roků jsem jí z největší části úplně vzdálen. Třinácte roků ji sotva jednou za leto vidím, jinde se živím, jinde nalezl jsem přátele a přece je mi celý svět cizinou a jen ta malá vsíka naše v údolíčku nehrubě velikém je jediným domovem mým. Stokrát jsem si pomyslil, jak by to bylo příjemno, kdybych si pod večer mohl zablouditi domů a promluviti se starými svými přáteli o tom, co jsem ve světě viděl a slyšel. Ale z těch známých, milých tvář, k nimž vábivalo mne tolik před lety, již málo jen mezi živými. Sešli se pospolu tam

125

na protější hřbitově ve stínu bříz a pod ochra-
nou vysoké lesnaté hory. A spočívají tam klidně,
bez sváru a vášně, že jim člověk věru závidí.
Vzpomínám si na jednohlavce a neodolatelně mě
vábil hřbitov k sobě. Večer se skláněl více a
více nad vesnicí. V některé chalupě u rybníka
zpívaly mladistvé dívčí hlasy. Podivnou ná-
hodou — národní píseň, která v našem kraji
vymírá více a více. Za deset roků, co toulám
se po Čechách, sotva jednou slyšel jsem po
českém venkově prostý lid zpívati národní
písníčku.

Pěkné zvuky písně nesly se lahodně přes
rybník k mému sluchu a vzpomínal jsem si, jak
jsme před dvaceti roky také chodili pod večer
a také národní písně zpívali.

Bližil jsem se k hřbitovu. Po několika minu-
tách stál jsem u nízké zidky hřbitovní. Smekám
kloubek a opíraje se lokty o stěchu zdi, pohlí-
žím na jednohlavce dřevěné a železné kříže v šeru.
Několik šedých, velikých lišajů poletovalo mezi
stromy a to byla jediná stopa života v místě
tomto. Oddávám se vzpomínkám, deroucím se
neúprosně v mysl. Hle, na místě, kde stojím,
pochovávali sebevrahy, tuším, že jim teď vy-
kázali zvláštní místo na hřbitově ve svícené
půdě. Sebevrah byl vzácnost v našem okolí.
Poslední, na nějž se pamatuju, byl můj neroz-
lučný druh z mládí, Václav. Před třiceti roky
byli jsme nerozdílní. Pak nás škola rozloučila.
Nevím, jak se to stalo. Ale v pozdějších letech
jsme se právali. Pamatuju se dobře na jednu
takovou rvačku. Nový přítel můj Jan mně po-

mohl a Václav i jeho přítel — též již mrtvý —
byli od nás nehorázně bití. Ale později nesvár
zmizel. Když jsem byl na studiích, chovali se
ke mně Václav i Jan stejně zdvořile. Sami mezi
sebou byli též dobří. A rostli jsme. Já dospíval
na universitě, oni na vandru po světě. Leč po
čase se vrátili a počali pracovati ve vsi. Tenkrát
řečníkova Baruška dospívala a stalo se z ní
děvče hezké. Oba kamarádi se do ní zamilovali.
Jelikož pak Jan byl vítězem, tu se Václav ve
zhrzené lásce zastřelil. Všední historie, neza-
jímavá v době interessantních sebevražd, jež
zachvívají tisíci. Ale kus života pro kandidáty
sebevraždy poučný. Neviděl jsem šťastný
párek více roků. Snad pět, či šest. Pak jednou,
jakou náhodou, již nevím, vkročil jsem do sta-
vení, kde zůstávala dřívější Baruška. Našel
jsem světnici neuklizenou, všude nepořádek.
Baruška neúhledně ustrojená, bez předních
zubů a — bez bývalé krásy. Věru, Václave,
dnes by ses již pro ni nestřílel. — Ze jsi ne-
počkal!

Rozhlížím se, jak již podotknuto, po jednot-
livých křížích a nečetných chudých náhrobcích
a vzpomínám si, kam koho pochovali. Zde
nejstarší vzpomínka. Bylo mně pět nebo šest
roků, když hřbitov u nás opravovali. Udělali
v něm cestičky a ty pískem vysypali. Nebožka
babička vedla mne jednou po opravě na hřbitov
a klekla v tiché modlitbě na písek jedné z nově
vysypaných pěn. Nechápal jsem, jak může
někdo klečeti na pěně, na níž není rovu. Ale
babička zvědavci to vysvětlila. Modlila se na

místě, kde její matka před uděláním silnic měla svůj rov.

A druhá stará vzpomínka: Bylo to před válkou anebo ve válce roku 1859. Ve škole jsme odpoledne dělávali cupaninu pro raněné. V těch dobách svítalo se v mé duši dětské, jaký význam má matka pro dítě. Když jsem vídával matku od časného jitra až do pozdní noci při práci až do únavy, odpočívající jediné v neděli odpoledne od práce při knize, projel mne mráz až do kostí, když jsem se rozpomenul, jak by nám dětem bylo, kdyby maminka zemřela. Tenkrát zemřela v sousední vesnici domkářka. Znal jsem ji i děti její od vidění. Synové mi připadali nevlídní. Ale když ji přinesli k nám na ves ke kapliče, odkud vycházel pohřeb, viděl jsem syna jejího v prostém „tisknutém“ obleku u rakve matčiny hořce plakati. Vzpomněl jsem si na svou matku a bylo mi plačícího syna tak líto, že jsem se dal rovněž do pláče a šel s pohřbem na hřbitov. Pochovali tenkrát nebožku poblíž zídky, u níž jsem stál. Avšak dnes po třiceti letech sotva který z polosetelých dřevěných křížů as ještě hrob nebožčin naznačuje.

Jen několik „panských“ roků zůstalo beze změny. Kříže a náhrobky zestárly, nápisy jsou polosetěné, avšak je to zde zrovna tak jako před lety. Tam hrob panského tajemníka. Byl starý mládenec. Po jeho smrti jako v písmě dědicové metalí o roucho los. To bylo as roku 1860. Když měla býti pozůstalost jeho jednána, našli mezi papíry jeho nápis na vlastní

hrob psaný v německých verších. Verše ty mu pak také na kříž napsali. Ale pak nastala událost, která živě rozrušila tehdejší mládež v naší vesnici. Dědicové nebožtkovi, jichž nikdo neznal, a kteří nesli zřítu příbuzného s příkladným klidem, uspořádali po pohřbu na věci zesnulého veřejnou licitaci. Co je licitace, o tom ovšem ani nejmělejší z nás neměl tušení. Panský dráb, který při příležitosti této vyvolával „ponejprv, po druhé, po třetí“, získal u nás mládeže nemálo na úctě, jelikož jsme v drábovi netušili tolik vzácných vědomostí, aby i dražbu řídití mohl. Při té licitaci koupil jeden z příznivců mých — bohužel již nevím, který — za několik krejcarů zeměpisnou mapu a dal mi ji presentem, jakožto dobrému žáku místní školy. Myslíl jsem tenkrát, že se mi v učnosti tak hned někdo nevyrovná. A ještě si vzpomínám na nebožtíka. Sloužil dlouho u vrchnosti a vynikal znalostí světa nad jiné. Jednou — vlastně vícekrát — stonal, ale jednou pil karlovarskou vodu. Maminka naše mu ji ohřívala a on ji pil. Jelikož tehdejší vědomosti moje v oboru lékařství obmezovaly se na znalost zelené masti (která se dělala z rozmanitých bylin a másla o svatém Bartoloměji tlučeného), jakož i na puškvorec v kořalce naložený, o jehož málo příjemné chuti jsem se kdysi potaji u baňky přesvědčil, imponovalo mi pití karlovarské vody ohromně. Myslíl jsem, že jen vznešení lidé mohou mítí nemoci, proti kterým je karlovarská voda dobrá. A jako přival jde vzpomínka za vzpomínkou při prohlížení na hřbitov v mysl mou.

Zde pochovali nebožtíka zámečnicka, který mi vždy říkával, že už mnohým lidem dobře poradil, jeho že nikdo neviděl opilého a podobně. Chudás však sobě neradil nejlíp. Ač po miněni jeho nebyl viděn opilý, pil přec a hospodařil od pěti ke čtyřem. Jednou mluvilo se o tom, že šikovný člověk dovede plochou rukou udeřiti na ostří břitvy, aniž by se pořezal. Zámečnick, to že on už dávno dělal. Tak, aby to zkusil. Přinesli břitvu, zámečnick plochou rukou na ostří udeřil a šťastně si dlaň hluboce poranil. Odpočívá svorně po boku nebožtíka pekaře. Chudás pekař býval subtilní člověk, bylo by se zdálo, že kuřeti nedovede ublížiti; ale dovedl aranžovati domácí scény, které valně vzrušovaly celou ves. Pohádal se někdy se ženou a dopálil-li se, stěhoval příbytek svůj do vody. Házel peřiny do rybníka, mosazné svícny, židlice a bůh ví co vše z výbavy ženiny. Scény tyto patřily k hrozným pro mne a celý ustrašen jsem se jich jako divák účastnil. A ještě starého Blaňka si připomínám. Byl výminkář šedý, lysý. Ale o něm šla pověst, že on jediný dovede býti veselý, jako bývali naši předkové. Vzpomínám si na masopustní úterek jeden. Z přepolní vesnice byla svatba a svatebníci šli vesnici naší. Vesnici však protíná potok, a starý Blaněk nešel silnicí, nýbrž potokem do kostela. Pak byl za sychravého počasí přítomen mši a po mši, ač zmoklý, vyskaje, vracel se domů.

Malichernosti!

Nač tu vypisuju, co vzpomínal jsem si, stoje u hřbitovní zdi ve svém domovu. Co čtenáři po

130

tom, jestliže ti malí lidé beze jména dělali tak či onak. Inu pravda.

Ale spisovatel je někdy egoista. A já, píše tyto malicherné vzpomínky, byl naladěn dobře. Bylo mi příjemno. Viděl jsem se mladým hochem bez starosti, obklopen lidmi, o nichž se mi aspoň zdálo, že všichni myslí se mnou dobře. Zapomněl jsem, že mi oknem zaznívá ke stolu hluk tramwaye a jiného řevu velkoměstského. Bylo mi, písčím, jako tehdy u zdi hřbitova. Totiž dobře.

131

Mezi citrony a pomeranči.

Z námé verše Goetheovy ballady nadepsané „Mignon“:

„Kennst du das Land, wo die Zitronen blüh'n,
Im dunkeln Laub die Goldorangen glüh'n,
Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht,
Die Myrte still und hoch der Lorbeer steht.“

působily na mne, když jsem je jako gymnasista poznal, přímo magicky. Kdykoliv jsem v čítance německé, kdež byly umístěny, o ně okem zavadil, vzbudily ve mně horoucí touhu po stromech citronových a pomerančových, jež jsem si v duchu líčil jako nevýslovně krásné. Viděl jsem v obraznosti své veliké temmolisté stromy poseté velikými, ohnivými pomeranči a shluklé pospolu v temný háj zvoucí svým stínem poutníka k snivému odpočinku.

Kromě veršů Goetheových byly ještě jiné okolnosti, jež v mládí mém mohly vzbuditi touhu po hájích s kvetoucími citrony a zrajícími pomeranči. V dobách mého útlého mládí byl pomeranč ovocem vzácným. Zelezniční spojení s jihem bylo nepatrné, a nikdo ještě netušil, jak obrovská bude jednou doprava

vzácných druhů ovoce a ranných zelenin do našich krajů.

Dobře se pamatuji, že jako hošík jsem slychal, jak skvělého daru dostalo se jakémusi nemocnému v naší vesnici od bohatého příbuzného ve Vídni — papírového sáčku plného pomerančů. Dnes bývá na pražském trhu po jaře pomeranč levnější nežli české jablko. Za mého mládí rozdělil se jeden pomeranč mezi pět členů rodiny a ani na služebnou se nezapomnělo.

Již z těchto poměrů plyne, že mladá mysl snadno mohla blouzniti o krásách pomerančových a citronových stromů. Natož pak po vzněcujících slovech Goetheovy ballady!

Avšak velmi mnoho přání, jež jsem jako mladý hoch zdanlivě beznadějně projevoval, v pozdějším životě plnou měrou došlo splnění, a tak jsem také se dostal do krajů, „kde citrony kvetou a v temnu listů zlaté oranže se skvějí“.

Ba, poznal jsem dokonce krajů těch několik i mimo kraj, o němž horují verše Goetheovy.

S citrony jsem se potkal před lety po prvé v jižní Francii poblíže města Nimes. Výborné zachovaný starý hrad lákal mne k návštěvě, a já putoval za svým cílem pěšky. Ovšem bez jisté summy nadšením bych byl cíle svého nedošel. Bylof mi kráčeři za dne nevýslovně parného po silnici kryté neuvěřitelným množstvím blšého prachu. Konečně což pak silnice! Ta má jaksí právo býti zaprášená, zejména v měsíci září, pod nebem provençalským! Ale při každém zavanutí větríčku zvedl se silniční prach ve vysoké mraky lítající v pravo i v levo

od silnice. Následkem toho na dohled okolí silnice bylo úplně zaprášeno. Litoval jsem zajímavé flory u silnice, nesčíslných levandulových trsů a roztomilých malých modrých bodláčků, na jejichž stvolech a listech nebylo nezaprášeného místa. Také městečko pod hradem, k němuž jsem kráčet, těšilo se podobným prachovým orgiím. Tak se stalo, že, když jsem dospěl prvních domů obklopených nevelkými zahrádkami, byl jsem prachovou atmosférou dotčen a naladěm silně do šediva. Nejvíce však mne dojaly zahrádky kolem domků. Byly v nich ovšem citronové stromy s dozrávajícím ovocem, byly v nich olivy, granátové stromy a jiné, v našem kraji nevidané věci, ale všechno zaprášené, na plném úpalu stojící a stínu neskýtající. Věru to nebyly „háje citronové vděčné“, o nichž zpíval dobrý náš Turinský v Angelině. Možná, že jsou doby, v nichž citronové sady — o hájích nelze mluvit — poskytují lahodný pohled. Nelze toho popíratí. Avšak náhoda chtěla, že právě já, který sníval o kráse citronových hájů, setkal se s citronovým stromem v období nejnepříznivějším, aby se ukázalo o jednou více, že není to vždy štěstím, když se člověku jeho přání splní.

Jakoby na posměch dostal jsem se za několik dní po návratu z Provence na pomezí české a jel jsem po silnici lemované jeřáby plnými korálově červeného ovoce, k němuž temně lesklá zeleně černých lesů silnici roubících tvořila nejvš malebné pozadí. Kolikrát jsem si na té

cestě pomysli, oč je to jeřábové stromořadí hezčí nežli ondýno citronové zahrady prachem k nepoznání pokryté!

A pomeřanče jsem viděl jen jednou krásně! Tak asi krásně, jak o nich mladík po Goetheových slovech může snít! Bylo to na čarokrásném ostrůvku Lokrumu, as mořskou mlí od Dubrovniku vzdáleném a četným turistům po Dalmácii dobře známému. Zde na vrcholku ostrova v čarokrásné klášterní zahradě, překypující subtropickou florou, viděl jsem starobylé stromy oranžové s ohnivým ovocem, řekl bych jako malá dětská hlava velikým. Avšak to nebyly jen oranže, které krásu zdejší přírody tvořily, ale všechna ostatní vegetace nade vše líčení bujná a čarovná okolí, temně modré moře, starobylý Dubrovnik a jiné a jiné spojily se tu v obraz, který patří k nejkrásnějším počátkům krajinařským, jež člověk na tom světě mítí může.

Ostatní můj styk s oranžovými „háji“ vypadal více méně tak, jako svrchu podrobně líčené setkání moje se sady citronovými. Vzpomínám zejména suchého leta v Alžíru, suchého tak, že zrna vinných hroznů na révě se hrozinkovitě scvrkala a na oprahlé půdě viděti bylo řady oranžových stromků s kulovitou korunou, bez stínu a vděku! A přece je Alžír krajem, jenž v produkci pomeřančů neslyne na místě posledním!

Budme jen se svou domácí přírodou spokojeni.

Jeden z internacionálů.

Posledním pobytu svém v Londýně bydlil jsem opětně v soukromém bytu, což jest v každém ohledu pohodlnější a výhodnější než pobyt v hotelu. Již kdyby nebylo jiné okolnosti nežli ta, že v soukromém bytu je noc klidná, bez věčného pobíhání po chodbách, stačilo by to, aby — zejména při deším meškání — cizinec v Londýně soukromému bytu dal přednost před hotelem. Také je Londýn byty pro jednotlivé osoby výborně opatřen. Jsou celé ulice s byty pro osamělé pány. A s byty, které jsou pékně zařízeny a s vyhlídkou na ulici — ovšem zpravidla na ulici velmi tichou a jednotvárnou.

Také tentokrát jsem byl se soukromým bytem svým úplně spokojen. Poznámel bych jen, že s tichým potěšením, ba s netajeným úsměvem jsem potkával svého domácího pána, jemuž náš domek a obsluha v něm bydlících gentlemánů byly, jak se zdálo, hlavním pramenem výživy.

Domáci ten pán mne totiž upomínal na Saturna namalovaného na starých hodinách,

kteří jsme kdysi doma mívali. Saturn ten měl orličí nos, dlouhý, ohromně dlouhý rusý plnovous a na nose veliké kulaté okuláry. V ruce jedné pak držel kosu.

Vyjímaje kosu — která je pro londýnského domácího jistě zbytečná — byl můj domácí pán konfrfejem našeho Saturna. K tomu všemu jsem jej viděl v posicích, které v očích mých důstojnosti jeho nijak nezvětšovaly. Tak na příklad jsem ho jednou viděl šoupati se jízdmo po hřebenu krovu malé kůlničky, která stála na dvorečku domu. Šoupane se dospěl na druhý konec krovu a tam s obrovským vousem a okuláry i nadále v obličejí přitloukal nějaké prkénko, načež se zase šoupal nazpátek — on Saturnus!

Jindy zase jsem ho zastihl při diferenci se služebnou, kteráž před tím myla schody májíc, jak u londýnských služek to patří k absolutní módě — slamený klobouk na hlavě. Při této diferenci, již jsem jda kolem nich zčásti zaslechl, nabyl jsem přesvědčení, že co do výřečnosti přesahuje pana domácího jeho služebná jako Eiffelova věž vesnickou kapličku v Čechách. Také se někdy v týdenních účtech zmýlil, leč nebyl tvrdohlavý, nechal si dokázat, že dopustil se chyby.

Avšak lví stránka jeho byla různá připomenutí pro pp. nájemníky, na stěnách jím vlastnoručně napsaná. Tklivými slovy upozorňoval pány nájemníky, že ho zařizení domu stálo hrozitánské peníze, a úpěnlivě prosil, aby pp. gentlemáni po zdech chodeb nečmárali, hořící

oharky doutníků na dřevěné podlahy neodhami zovali a vůbec se nedopouštěli věci, které nemyšlícím nájemníkům jsou lapálii, ale citu plnému domácímu nesyňchanou surovostí.

Dlouho jsem zůstával jen při svém veselém pozorování. Potkáváje pana domácího, vyprávěl jsem s ním jen obřadný pozdrav, aniž jsem se ho kdy ptal, jak se má. Zato přítel můj se kterým jsem u našeho Saturna bydlil a který nepominul žádné příležitosti, při které se mohl v angličtině povcičít, s ním hovořoval. Ale hovory jejich byly nicotné. Bude-li zas dnes přiset, že byl včera nezvykle teplý den a podobné jiné věci, které si už člověk při učení grammatiky dávno byl odbyl.

My jsme s přítelem nebyli stále pospolu. Každý z nás sledoval v městě jiné cíle, a tak se stávalo nejednou, že jsme se setkali teprve při večeri, abychom si o svých celodenních dojmech a pozorováních při sklenici teplého bitterale-u pohovořili. Jednoho dne mne přítel uvítal při takovéto příležitosti touto sensační otázkou: „Víš-li pak, že náš pan domácí je členem internacionály? Ba jest dokonce jednou z čelnějších osobností ve společnosti této.“

Nevěděl jsem, mám-li při zprávě této pustiti lekntutím z rukou klobouk a deštník, anebo prasknouti smíchem.

„Cože, internacionály?! Ty se patrně mylíš,“ odpovídám.

„Není žádné pochyby!“ pokračoval přítel. „Dnes mně to sám s pýchou sdělil a ukazoval

článek v časopise strany otištěný a jím samým sepsaný!“

Takového vystřízlivění ve svých názorech o členech internacionály jsem se ovšem nenadal. Kreslil jsem si v duchu členy přísného internacionálního jako zamračené pány přísného vzeřžení, na jejichž pokyn hýbou se tisícové a před nimiž třesou se velící tohoto světa. Jako lidé, pro něž není na tom světě nic jiného, nežli pozvat panujících institucí. Kterí málo jedí, alkoholů nepijí a všech banálních zábav se vzdávají. Kterí mají jen jedno zaměstnání, chodit do tajuplných kobek a rokovati v nich o svých smělych plánech... a zatím jediný člověk, jež jsem ze společnosti té poznal, byl člověk spíše šosák, než podvrtný živel, který se nijak neliší od jiných domácích pánů v ulici, hotová putička! Který měl služebnou, jež se ho nebála!

Tato zkušenost mne poučila o jednou více, že se prodlením staletí nemění lidé, ale jen tituly, které si přiřkládají.

Konservativec, liberál, demokrat — člověk by si myslil, že jsou to protivy jako oheň a voda, a když se s repraesentanty všech těch skupin osobně seznámíš, vidíš, jak se žalostně málo od sebe liší. Konservativci chválí konservativce, liberálové liberály, demokraté demokraty!

Všichni chodí na pivo, hrají v kuželky, karty. Když nemohou, hledí si vypůjčit atd. atd.

Jak praveno, lidé se nemění, jen tituly, jež si dávají. A přece se jednotlivé strany mezi sebou do krve rvou! Blázni!

XII.

O ukrutnosti v přírodě.

Viděl jsem nedávno v životě zvířecím výjev, který mi zavdal pohnutku ke mnohému přemítání. Seděli jsme totiž před nějakým časem s přítelem v hostinské zahradě v jihozápadních Čechách. Byli jsme po obědě a do vlaku, jímž odejeti jsme chtěli, bylo nám čekati hodnou chvíli. Krátili jsme si proto čas rozmanitým způsobem, mezi jiným tím, že krmili jsme chlebem drůbež, která ve velikém množství po zahradě pobíhala. Ruský šašek Durov, který chodil po světě se cvičenými krysy a husami, pravil, že je mu milejší zacházeti se zvířaty než s lidmi. Durov byl člověk kompetentní, bylť dříve učitelem na vesnických školách. Není proto divu, že jsme se my velkoměšťáci zabrali s plnou chutí do tohoto druhu vzácné zábavy a že s velikou zálibou jsme stopovali, jak nejprve několik statnějších kohoutův a slepic okupovalo místo, kam jsme sousta chlebová házeli, a celkem skorem vše předhozené popadalo. Nic nepomohlo házetí chvílemi sousta ve stranu opačnou. Celý roj se řtil vždy směrem, kam

140

kus chleba letěl — leč dřívější usurpátoři byli vždy v čele a na všech stranách předhozené uchvátili.

Přestali jsme na chvíli házetí. Drůbež se rozutekla. Sytí kohouti se dali do pranice. Po bliže našeho stolu zůstala jediná ubídněná slepice, již jsme si již dříve všimli, že po celé krmení ani sebe menšího sousta uloviti nedovedla. Chtěli jsme jí to vynahraditi a hodili proto v nejbližší její sousedství značné sousto chleba. Hladová slepice popadla sousto do zobáku a odnášela si je stranou. Leč jedva učinila několik kroků, nechal jeden ze sytých kohoutů rvačky, rozběhl se za slepici a jedním tnutím zobáku vyrazil slepici chléb, jež po té klidně snědl. Bylo dojemno podívatí se, jak oloupená slepice klidně nesla násilí. Nenapadlo jí pustiti se v zápas s kohoutem a chodila po zahradě a tvářila se, jako by byl lupič vykonal svou povinnost.

Myslím, že vylíčil jsem zde prostou příhodu, která však oprávněným způsobem může být, podkladem pro dosti vážné rozbirání. Přenesme si vylíčenou zde scénu ze života zvířecího do života lidského. Mysleme si, že by člověk, o němž je známo, že netrpí nouze, napadl lačného, netuživého spoluobčana, nesoucího kus darovaného chleba, a ten kus chleba mu vyrval za plného dne uprostřed značného zástupu dílem sytých, dílem hladových spoluobčanů, kteří dobře znají žaludkové poměry napadajícího a napadaného. Skutek takový by měl za následek mocné hnutí. Za prvé by se napadený brá-

141

mil a kolem stojící by s pravděpodobností týracona a není to žádnou koketerií, ujmeme-li se něho soudruha se ujali a lupiče po případě nilyraného koně proti surovému vozkovi a diví-li místě ztrestali. Ovšem tomu tak vždy není cizinci v Praze, že Čechové zapřahají ještě V Praze nejednou dobrá společnost chrání zlopsy do vozu.

děje, kterého strážník zatýká. Za druhé b) Takovým způsobem vidíme v životě dnešpotrestal lupiče zákon a strážcové zákona b)ám současně dva naprosto heterogenní zjevy. pro obžalovaného vynášeli valně přitěžujícílovek hledá vyniknouti útrpností, zvíře je i na okolnosti, tak aby trest byl citelnější. Pak bílé ukrutné. A není proto nesprávným zjevem, příhodu tu zaznamenaly denní listy a nejedemživáme-li atributu „lidský“ a „zvířecí“ na čtenář při kávě ranní by se mravně rozhořčil značení skutků, které přepisujeme člověku

Toho všeho v přírodě není. Zvířata kradounebo zvířeti. Je, myslím, dosti zajímavo, jítí loupí, mučí, vraždí, ba pasou se na utrpení poměrům těmto poněkud podrobněji na kloub. svých obětí, jak banální příklad kočky, hrající Ukrutenství v životě zvířecím je rozsáhlejší si s myšl, ukazuje. Činí tak vesněs od nepatřičně rozšířenější, než si myslíme. Třeba se pomětných dob a nenapadá jim, že mnohé utrpenlivati jen jednou na zápas tuhýka s mladým způsobují oběti své zbytečně, nenapadá jim vrabecm a uvážití, jaké utrpení ubohý vrabec aby jednáni své mírnila. Slovem, zvířata jsou přestojí, než podlehne. Třeba viděti velikého ukrutná.

Jaký to kontrast vůči počínání člověka! Holuba. A čím níže tvor stojí, tím nelítostnější opravdově vzdělaného neb opravdově nábožní počíná. Pavouk, jenž chytí mouchu ve svou něho! Jak citelný je člověk takový při utrpení pavučinu, nechá tuto klidně hladem zajítí. Zásvého bližního! Kolik skutků z útrpnosti takovpas rejska s některým větším broukem je ukrutně vyplývá! V Anglii veřejná dobročinnost vydržujný. Mnohý pták požírá hmyz živý.

nesčíslné nemocnice, z nichž mnohá je nejen Kdobychoch vůbec chtěli uvážití všecky povinností států, měst a korporací starati s jiným, přišli bychom na výjevy, které otrásají o dobro nemocných, k práci neschopných atq. ž do kostí. Proč jsou asi zvířata vůči sobě A povinnostem takovým dostává lidstvo se šelak ukrutná? Na otázku tuto odpovéděti netmností stále rostoucí. Nouze v každé podobě ; umím a jiný nepochybně rovněž ne. Tolik však pro kulturní stát předmětem nejen k přemítání ; tím, že příroda lépe se zvířaty nezachází. Zvíře, o trpícím, ale i k jednání. A nejen ke člověk které nedovede si již najítí potravu své, zahyne trpícím, ale i ke zvířeti vztahuje se útrpnosbez pomoci. Je na příklad tklivé čisti v Brehmoderního člověka. I zvíře požívá ochrany zánovi o životě věkem sešlého — druhy krále

zvířat — lva. Ale příroda i jinak zvířata pro následuje. Vzpomeňme si jen na situaci konoptů nebo zajíců v zimě roku 1891, kdy v první třech měsících snůh a led trvaly bez ustání. A přece jsou oba druhy zvířat i v dobách největšího hladu vydány každodenně v nebezpečí života hrozíci se strany silnějších dravců. V polárních krajínách, kde dle Nordenskjöldova ohlédnutí lidské nepostřehne téměř hmyzu, žijí ptáci hmyzožraví a nedá se oceniti, co se takový pták naběhá, než se poněkud nasytí.

Převalský, neohrožený, ale sympatický cestovatel ruský, nalezl v Tibetu ve výši 5100 metrů, v mrazu a sněhu — jaký živící se travou Margueritte vypravuje, že Arabové posílají velbloudy žíznící hledat na 20 až 30 mil vzdálenosti v poušti vody. Celou řadu v noci poletujících druhů hmyzu láká plamen svíčky nebo lampy, v němž se popálí, a nezapomenu věc, která na úpatí Karpat, v němž do světnice, v níž jsem seděl, celé roje komárův a lišajův okolo se draly a v plamenu svíčky dílem smrt, dílem zmrzačení nacházely.

Také se strany člověka snaší zvíře nesčíslně ukrutenství. Člověk celé řady druhů vyhubil, jiné zotročil. Jiné všeho druhu honbou mušlí. Treba jen čísti o honbách, jež pořádají Arabové na pštrosy, štvouce je až do úpadu. To jsou ovšem věci velice běžné. Ale obzvláštní mušlí vykusí zvířata, jež jsou nám odporná, protivná. Podívejte se na ukrutenosti, jež páse na příkladech vesnická mládež na nevinné užovce, na nevinného žábě. Co vykusí od člověka myš a podobná

hladem odsouzených. Smrt hladem přizlala patrně jako příšera v ústech lidu, a bylo asi starých dobách o ní hojně rozmlouváno. Jiné by nebylo lze si vysvětliti, proč u tolika hrůz v Čechách často bez všelikého oprávnění říká různým sklepením hladomorna. Lidé ovšem popravu hladem již odstranili, ale přes to je osudu tomuto neunikli. Jsou nemocí, v níž nemocný po dlouhém trápení do slova hlada umírá. Při ztížení jícnu, jaké způsobuje nejedna rakovina, ztrácí žaludek spojení svého s úst a poněvadž zřízení poneháhu pokrácuje, stává se méně a méně potravu do žaludku, konečně nastane naprostý hlad a v něm smrt. Jinou ukruteností, o níž mně však není známo, zdali je zajištěna, bývalo překážeti ve spánku mučením. Mučená obět, jakmile zdtímala, byla prý ze spánku vyrušena. Takovým způsobem hleděli prý ve třicetileté válce vojíní vytrážit z obětí přiznání, kde jsou zakopaně poklaďák.

I tento způsob mučení snad mnohým z nás nemoci, v nichž nemocný hrubě oka nálezem zachrývá. Ale odstraněn doposud není. Jsou nemocí, a v nichž jejich stesk je mnohými nesmí, a v nichž jejich stesk je pravdou. Právím výslovně pravdou. Proto často v životě slycháme od lidí, že již dlouho řadu dní, ba více měsícův oka nezamhouří. Zevrubně stopování pravdy ukazuje obyčejně že nemocný dříve přece, ale často se probouzí a prodímané doby ignoruje. Proto se obyčejně lidé tohoto druhu velmi durdírají, když se pravování jejich věry nepřikládá. Sami jsou vzbudil jednou člověka chrápajícího velmi

Poměrů takých třeba jen letmo se dotknouti, abych nalezl souhlasu. Plyne z toho všeho, že osud zvířat je ohrožen ukručenstvím mnohým i velikým, a to se všech stran.

Leč nemysleme si, že s člověkem je vždy lépe. Za prvé je člověk ohrožen nemocemi. Mnohá nemoc mučí člověka tak, že největší ukrutník staro-nebo středověku by trápení rozmanitější sestaviti nedovedl. Zde třeba však poměrům rozuměti. Všeľicos, co připadá divákovi u nemocného jako trápení, není ve skutečnosti však tak velikou útrapou pro postiženého, jak se na první pohled zdá. Nejlépe větu tuto ilustruje známý příklad lidí, kteří se nalézali ve drápech tygra nebo lva. Pohled na člověka ve drápech šelmy takové se nalézajícího byl by asi pro vzdělaného člověka hrozný. Jindy to ovšem bývalo vzácné a hledané divadlo. Ale lidé, kteří z nebezpečí takového vyvázli, vypravují, že v okamžiku nebezpečí pražádné hrůzy nepocítili. Souchotinář i smrti blízký počítá, za kolik dnů se uzdraví a co si počne potom. Lidé těžkými nervovými nemocemi trpící smějí se někdy svému neštěstí. Ale, bohužel, není tak vždy, a nemoc někdy imituje nejvybranější mučení středověku, a nemocný útrapy své procítí bez všelikého ulehčení. Kdo nezná smrt Ugolinovu — hladem, již podstoupiti mu bylo současně se třemi vnuky Brigatou, Arrivou a Anselmucciem. V uvázení, že moderní virtuosové postu dovedli až i čtyřicet dnů bez potravy vydržeti, lze si pomysliti, jak dlouhé asi bylo trápení nešťastníků k smrti

Thomayerovy spisy VI. — 10.

145

hlučné, a bylo třeba chvíle, než spící procílil. Jakmile však byl při smyslech, tvrdil — že nespál.

Tomu na odpor jsou lidé, kteří ve skutečnosti jen po minutách dřímou, a u nichž těžké duševní stavy i tělesné spánek nedovolují. Jsou to zejména jisté nemoci srdce, v nichž se takto zejména jistě lékař německý, pozoroval kdysi nemocného s výměškem v srdečníku, nemocný ten po čtyři neděle žil kleče a rukama se o podložku opíraje. Já sám viděl ženu šedesátiletou státi celou řadu dní a nocí vedle postele, při čemž se rukama o nakupené tvrdé polštáře opírala. Jakmile se pokusila nlehnutí, dostavil se jí pocit, jako by se měla zalíknouti, a proto okamžitě lůžko opustila. Lidé, kteří při nemocích srdečních několik měsíců bez přestání sedí, jest veliké množství.

Kdo dovede čísti s klidnou myslí podrobně líčení smrti uskrcením nebo zadušením? Snad jen člověk bez citu. A přece je násilná smrt uskrcením nebo zadušením aktem trvajícím jen několik snad minut. Ale jsou nemoci, v nichž se nemocný zadusí, a to nikoliv náhle, nýbrž pomenáhlou, krok za krokem. Takovou nemocí je někdy diftherie. Zachvátivší hrtan ztuhlí průsvit jeho tou měrou — a to pomenáhlou — že se nemocný často zadusí, neotevře-li nůž lékařův průdušnici pod hrtanem a nezejedná-li takto umělým otvorem vzduchu cestu do plic. Ale nemocný z jednoho nebezpečí uniknuvší upadne snadno ve druhé. Diftherie může pokračovati do průdušek a ztuhlí tyto tou měrou, že zase

10 *

147

vzniká nebezpečí zadušení, proti němuž tentokrát nemůže již nůž chirurgův zakročiti.

Snad stačí tyto ukázky zúplna ku přesešnému doložení věty, že člověk je ohrožen mnohým ukruťstvem. A dalo by se dokladů takových uvésti ještě mnoho. Moderní spisovatel naturalista, který „líčí život jen tak, jak vskutku jest“, by si třeba podrobnější líčení neodpustil. Ale nemohu si na tomto místě odpustiti podrobnost, že právě naturalisté, líčící s oblibou detaily při násilné smrti — násilnou smrt zřídka kdy viděli.

Leč nejen osud připravuje člověku často různá ukruťství. Člověk sám k bližním svým často rovněž ukruťně se chová. Třeba připomenouti nejprve člověka v tak zvaném stavu nekulturním. Neváží se na to, co dnešní cestovatelé hrozného o národech divokých, zvláště afrických, vypravují. Všude, kde se Evropan intenzivněji s domorodci stýká, je to pro tyto v severní Americe až na nepatrné zbytky. V Australii učinil rovněž tak s domorodci. A přece praví Washington Irving, že Indiáni američtí vykazovali charakter s ctnostmi věru antickými. O australských domorodcích praví Oscar Comettant r. 1890 (Au pays du Cangurou) že nebyli ukruťní a rozeznávali dobré od zlého nezabírali půdy patřící jinému. Přečtete si nyní co povídá W. Irving o běloších, jak se choval vůči Indiánům, co praví Alexander von Hübner o Angličanech, jak se chovali vůči domorodcům australským.

Beze studu vzdělaný člověk v obou případech líčení takovéto nepřechte. Nedivil bych se proto, kdyby národové „divocí“ úzkostlivě styku s Evropany se vyhýbali, ba vůči Evropanům i urputní byli. Kdyby znali Afričané osudy Indiánův a Australců, kdo ví, jak by se dnes Evropanům v Africe vedlo. Proto mne líčení o afrických poměrech, jak je ve spisech hojných cestovatelů nalézáme, nikterak nemýlí. Ale přes to nelze popřít, že nekulturní národové často bez příčiny jsou ukruťní. Vidíme to na příklad při lidožroutství, kteréž nebylo a nebývá vynuceno hladem anebo nouzí. Nechci citovati podrobnosti z Andréova spisu: Die Anthropophagie (1887). Cituji jen faktum. Kdo se o odporné podrobnosti ve příčině této zajímá, přečte si spisek. Podotýkám jen, že Angličan Hutchinson popisuje případ, v němž při příležitosti lidožroutství přihodila se mezi dvěma ženami scéna upomínající na výjev ze života drubeže, jež jsem na počátku stati této vylíčil. Stejně hrozná scéna přiházely se při rozmarných obřadech náboženských, při nichž bohům přinášeny oběti lidské.

Stopy, ba příklady stejného ukruťství opětovaly se ještě u národů, kde bychom toho neočekávali. Čteme-li spisy klasiků římských a řeckých, překvapuje nás, jak jejich názory životní s moderními názory našimi souhlasí. A přece výborně zachované amfiteatry v Itálii, tudíž divadla, v nichž lidé k obveselení obecněstva pospolu nebo s dravými šelmami na život a na smrt zápasili, nejsou nikterak vzácný,

Španělé zvyk ten podnes pěstují. A kdyby v jiných civilisovaných státech zápas s býky byl dovolen, pochýbují, že by se zápasy ty daly v divadle prázdném. Než dá se říci, že Římanům náboženství nepřekáželo házetí otroky do rybníkův, aby krmily se jimi muraeny, nebo zabíjeti křesťany a vůbec jinověrce. Kontrast leží hlavně mezi spisy jejich spisovatelů (citují jen světoznámé Ovidovo: aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo, sponte sua fidei rectunque colebat) a mezi vlastními skutky celého národa. Ale přišly doby, v nichž zavládlo v Evropě náboženství, které praví, „miluj bližního svého jako sebe samého“. Toto náboženství panuje v nezlomené míře doposud, třebaž by méně aktivně v ústrojí státní zasahovalo než ve středověku a na počátku novověku. A přece uslechtilá zásada tato byla dlouho hlasem volajícím na poušti. Křesťanství Evropané dlouho a dlouho ukřutenství se nešťtíli. Doklady ke tvrzení podobnému jsou každému, kdo jen poměru, že bych je uváděl naprosto zbytečně. Chceme-li zůstat jen ve své vlasti, stačí přečísti si Článek Josefa Svátka: K dějinám katův a poprav v Čechách*) a vzpomenouti si smrti sv. Václava, oslepení knížete Jaromíra, krvavého vyhubení Vršovcův atd. atd., abychom s hrůzou se upamatovali, jakým způsobem vynavačí náboženství lásky si počínali. A přece v těchže Čechách Petr Chelčický snad z prvních

*) Viz téhož spis: Obrazy z kulturních dějin českých, díl II., p. 121.

hlásal, že „zloději a lotři nemají se mečem trestati“, a husitští kněží i Čeští Bratři tvrdili, že se trestání smrtí přičí zákonům lidskosti, ba řemeslo katovské bylo pro České Bratry „zapovězeným“ řemeslem. Kdo tvrdí však, že husitská doba vynikala zvláštním ukřutenstvím nad doby jiné, ten patrně opominul pročítsti sobě dějiny státův a zemí jiných, na př. Itálie.

Ba i naše doba různých ukřutenství prosta není a kdo ví, jak souditi bude jednou budoucí věk o poměru kapitálu k práci, o vynálezech válečných a podobně.

Jestliže však přece jen století naše mezi národy civilisovanými hrozná ukřutenství, jaká nacházíme mezi zvířaty, mezi lidmi starších dob a mezi národy divokými z doby naší vymýtilo, jestliže soudnictví naše humanitou předčí nad doby jiné, jestliže medicína ne-sčíslná utrpení naučila se mírniti, jestliže i lidstvo spontánně chová se lidštěji nejen k sobě, ale i ke zvířatům, tu třeba zajisté předložiti si otázku, v čem to leží, že křesťanské zásady jsou dnes platnější nežli jindy v životě národů kulturních?

Zajisté v té okolnosti, která charakterisuje naši dobu vůči dobám jiným. Okolnosti tou jsou patrně snahy, které křesťanským zásadám připravují úrodnější půdu. Okolnostmi těmi je patrně šířící se vzdělání v nejšířších vrstvách společenských, vzdělání, jakého ani kvalitativně ani kvantitativně v dobách jiných v té míře jako dnes nebylo. Zejména láska k přírodě, jako od minulého století roste, sotva asi bude

ve příčině této bez zásluhy. Tolik však je jisto: nemoci ohrožují člověka doposud bez rozdílu postavení a národnosti přemnohým ukrutenstvím. Zdaž by neměl člověk vůbec, již vůči jedinému tomuto faktu, přilnouti k zásadám naprosté humánnosti? Hrozí-li nám nezaviněné zlo, sprostfmež se alespoň zla zaviněného.

OBSAH.

	Strana
I. Po stopách Máchových	5
II. Londýnská neděle	16
III. U zřícenin pompejských	24
IV. Kresby z Paříže: Noviny a jejich vnady	32
Pobožnost v Notre-Dame	51
Prodávací a jich nápisy	57
Les attaques nocturnes	64
Z předměstského divadla pařížského	69
Prekrásnou ulici	76
V. V Avignonu	83
VI. Z cesty po Skotsku	92
VII. Z řeckých železnic	107
VIII. Kam pak s čestinou	116
IX. Na hřbitově doma	125
X. Mezi citrony a pomeranči	132
XI. Jeden z internacionály	126
XII. O ukrutnosti v přírodě	140

